L-Għid ta' l-Assunta

Nru. 24 Ħarġa Speċjali

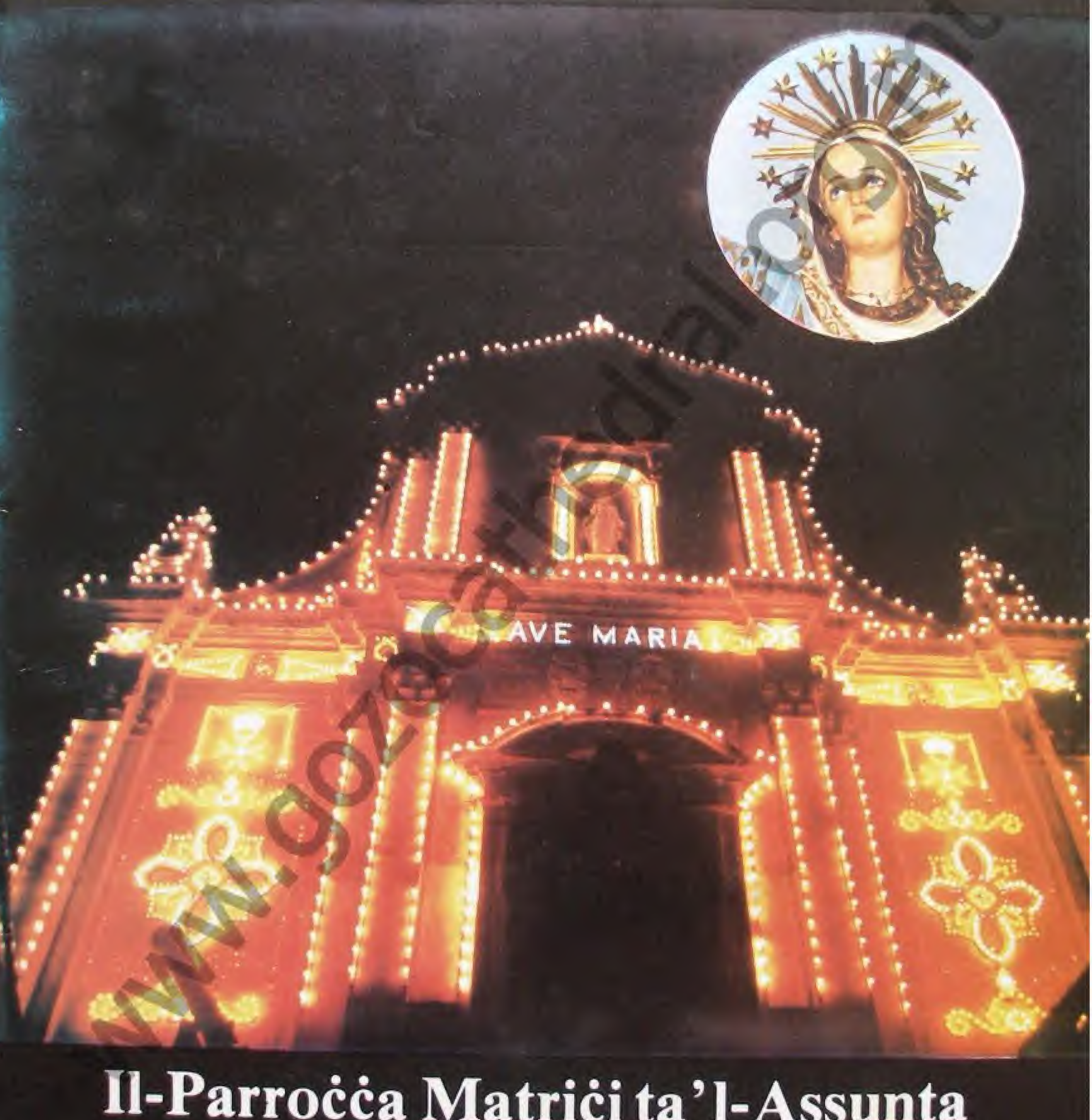

Il-Parroċċa Matriċi ta'l-Assunta
125 Sena Katidral
1864 - 1989

www.gozocathedral.org.mt

Din il-Ħarġa Speċjali
ta' 'L-GĦID TA' L-ASSUNTA'
fl-Okkażjoni ta' Egħluq il-125 Sena
minn meta l-Knisja Parrokkjali Tagħna
Ġiet Mgħollija għad-Dinjita
ta' Knisja Katidrali
Niddedikawha
lill-Benefatturi Kollha
Ħajjin u Mejtin
ta' Dan it-Tempju Ewlieni
tal-Gżira Għawdxija

L-Għid ta' l-Assunta *Ħarġa ta' darba fis-sena (Nru. 24 - 1989)*
Editur: **Mons. Carmelo Scicluna** *Arċipriet tal-Katidral*
Pubblikazzjoni: **Ċentru Katekettiku, Katidral** - Stampat: **A & M Printing Ltd. Qala.**

www.gozocathedral.org.mt

Messaġġ għall-Jiem il-Festa mill-Arċipriet

Il-festa ta' Santa Marija reġgħet waslet. Ta' kull sena nistennew dawn il-ġranet li jnessuna l-hemm u l-għawġ tal-ħajja. Iżda jekk irridu tabilħaqq inxiddu l-libsa tal-festa, hemm bżonn li nagħtu prijorità lil veri valuri fil-ġranet tal-festa. U naslu għal dan l-iskop, jekk aħna nħarsu lejn il-Verġni Marija bħala:

* ***Il-First Lady tas-Sema.*** Il-Verġni Marija tista' tissejjaħ il-'First Lady' tas-Sema mhux għax kienet il-mara ta' xi wieħed mill-presidenti ta' pajjiż tad-dinja, imma l-għaliex hija Omm Alla u Omm tagħna l-Bnedmin. Irridu nġibu rwieħna ta' veri wlied tagħha fil-ġranet tal-festa biex aħna tassew naċċettawha bħala l-First Lady tas-Sema. Il-festa tiġi biex aktar nitqaddsu u mhux aktar niksru l-Kmandamenti ta' Alla.

* ***L-Ideal Woman:*** Ta' kull sena u ta' kull żmien. Mhux il-għaliex il-Verġni Marija kienet tuża 'tunnellati' ta' 'cosmetics' fis-sena jew il-għaliex kienet tonfoq Lm5 f'ġimgħa biex tissettja x-xagħrha u tagħtih *dye* differenti. Iżda l-Madonna hi l-IDEAL WOMAN għal kulħadd għax f'ħajjitha dejjem qagħdet għar-rieda ta' Alla. U biex aħna naċċettawha bħala l-Ideal Woman hemm bżonn li fil-ġranet tal-festa nimitawha billi nwettqu r-rieda ta' Alla li hi qrara tajba, biex nagħmlu tqarbina li tħalli l-frott fina.

* ***Noble Prize Winner For Peace*** ta' kull sena. Fil-fatt il-Verġni Marija hi l-Omm tal-Prinċep tal-Paċi. Hi, għalhekk, is-Sultana tal-Paċi. U għal din ir-raġuni fil-ġranet tal-festa ma tridx li aħna nħarsu mil-lenti tal-piki eżaġerati imma mil-lenti tal-karità nisranija, tar-rispett reċiproku u tal-maħfra. M'hemmx aktar lok fil-festi ta' espressjonijiet bħal 'aħna' u 'huma', 'tagħna' u 'l-oħrajn'. Ilkoll aħna wlied il-Verġni Marija.

* ***Il-First Pop Singer Crusader*** ta' kull żmien. Illum ħafna jitkellmu minn 'madonna' bħala waħda mill-aħjar kantanti tad-dinja. Imma l-Verġni Marija hija l-'Pop Singer Crusader' ta' kull żmien bil-'Magnificat' li kantat fid-dar ta' qaribtha Elizabetta. U l-'Magnificat' tal-Verġni Marija fil-ġranet tal-festa jispirana biex il-ferħ tagħna nfittxuh fil-Mulej u mhux fis-sokor għax lanqas fil-festa ma nistgħu naqdu żewġ sidien.

* ***Il-Miss Universe*** ta' kull sena. Il-Verġni Narija tirbaħ l-ewwel premju ta' l-isbuħija ta' kull sena għax dejjem fittxet li tkun liebsa deċenti fil-ħajja tagħha. U għalhekk fil-festa, l-Assunta tfakkarna li aħna ma qlajna l-ebda liċenzja speċjali mis-Sema biex fil-ġranet tal-festa nilbsu b'mod indeċenti u nazzardaw ukoll nidħlu bih fil-Knisja.

Bħalissa kulħadd jitkellem mill-'glasnost' u mill-'prejistroika' ta' Gorbachov li offrew 'image' ġdida lir-Russja. U l-Assunta trid li aħna noffru tabilħaqq 'image nisranija' lill-festa li nagħmlu f'ġieħ il-Misteru tat-Tlugħ Tagħha fis-Sema bir-Ruħ u l-Ġisem billi f'dawn il-ġranet aktar mis-soltu nġorru fuqna xbieha ħajja ta' Binha Ġesù bl-imġieba tajba tagħna.

Mons Carmelo Scicluna

www.gozocathedral.org

Exclusive representatives **WANDS** Limited — A **FARSONS** Subsidiary. Tel: 232121

125 SENA ILU
Il-Matriċi ta' Santa Marija Saret Katidral

kitba ta'
Dun Joe Bezzina

Permezz tat-tagħlim il-bnedmin jiftaħ moħħu u jibda jifhem id-dinja ta' madwaru aħjar. Iż-żieda tal-edukazzjoni wasslet diversi Għawdxin biex jagħarrfu 'l ħafna nuqqasijiet tal-gżira, li peress li żgħira kienet ftit jew wisq abbandunata minn kulħadd. Granmastru wara l-ieħor, u Gvernatur Kolonjali wara l-ieħor, ftit li xejn kienu jħabblu moħħhom li l-arċipelagu Malti mhux magħmul minn Malta biss. Għarrfu li kien hemm nuqqasijiet anki min-naħa tal-mexxejja tal-Knisja li, **il-bogħod** il-Belt Valletta, ftit li xejn kienu jaħbtu ma moħħhom il-ħtiġijiet spiritwali u pastorali tal-Għawdxin. U l-Għawdxin tgħallmu jfendu għal rashom, u nibet f'x'uħud il-ħsieb li l-gżira ssir Djoċesi għal rasha.

L-ewwel talba għat-twaqqif ta' Djoċesi

Kien x'aktarx nhar it-30 ta' Ottubru, 1798, meta l-Arċipriet Saver Cassar, Arċipriet tal-Matriċi, Mexxej tal-Għawdxin kontra l-

L-Arċipriet F. Saverju Cassar

Franċiżi u Gvernatur-Ġenerali, talab għall-ewwel darba ħalli għawdex isir Djoċesi għalih. F'isem il-Gvern u l-poplu Għawdxi, hu talab lir-Re Ferdinandu III ta' Sqallija ħalli jagħti l-permess tiegħu **biex titwaqqaf id-Djoċesi ta' Għawdex.**

Djoċesi ta' Għawdex.

It-talba saret lir-Re għal żewġ raġunijiet: bit-tluq tal-Kavalieri ta' San Ġwann, il-gżejjer kienu reġgħu għaddew formalment taħt is-Saltna ta' Sqallija; u ir-Rejiet ta' din is-Saltna, bi privileġġ mogħti lilhom mill-Papa Urbanu II fl-1098, kellhom dritt li jippromovu t-twaqqif ta' Djoċesijiet fis-saltna tagħhom. L-aħħar kelma kienet tal-Papa, iżda, irraġuna Cassar, jekk ir-Re ikun favur, il-Papa mhux ser imur kontra l-volonta tiegħu.

Meta l-petizzjoni ta' Cassar twasslet Palermo, il-Belt Kapitali tar-Renju Sqalli, ingħatat lil Arċisqof Alfonzo Airoldi, il-Konsulent ewlieni tar-Re għall-ħwejjeġ ekklesjastiċi. Għalkemm kien sema' b'Għawdex ma kellu ebda ħjiel tal-gżira u qatt ma basar li kienet ġie daqshekk 'l quddiem. Meta qies kollox, l-Arċisqof Airoldi qatagħha li jmexxi t-talba ta' Cassar. F'tagħrifa qasira lir-Re, qallu ċar u tond: **il-gżira ta' għawdex hi tali li jixraq illi l-Maesta' Tiegħu, fil-ħniena kbira Tiegħu, juża d-drittijiet Sovrani Tiegħu u jilqa' t-talba Lilu magħmula.**

Il-qima li bihakien miżmum Cassar, flimkien mal-ħidma għaqlija tal-ambaxxatur ta' Għawdex f'Palermo, l-Avukat Franġisk Pace, għenu mhux ftit biex it-talba tibqa' miexja 'l quddiem. Iżda minħabba l-gwerer tar-Rivoluzzjoni f'Malta u fil-Mediterran, it-talba ma setgħetx tiġi kkunsidrata minnufih. Nhar il-5 ta' Settembru 1800, Malta u Għawdex għaddew taħt il-protezzjoni tal-Ingilterra u l-

www.gozocathedral.org.mt

petizzjoni ta' Cassar sfat fix-xejn. Hu miet nhar is-16 ta' Diċembru, 1805, mingħajr ma kellu x-xorti jara l-ħolma tiegħu isseħħ.

Tliet petizzjoni fl-1836

Iżda x-xewqa mnissla minnu ma mititx! Nhar it-30 ta' Diċembru, 1836, tliet għawdxin, il-Kanonku Gajtan Bondi, il-Kanonku Franġisk Portelli u n-Nutar Nicolò Tabone, personalment ippreżentaw it-tieni talba għad-Djoċesi lil Papa Gregorju XVI. Il-petizzjoni,

Papa Gregorju XVI

iffirmata minn 136 ruħ, fosthom il-Kapitlu kollu tal-Matriċi, tibda b'tagħrif fit-tul dwar Għawdex u dwar l-istituzzjonijiet ċivili u ekkleżjastiċi fil-gżira. Wara li juruh it-twegħir li għaddejjin minnu, jitolbu lil Papa: **Uri l-ħniena Tiegħek magħna u aqta' l-Gżejjer ta' Għawdex u Kemmuna mid-Djoċesi ta' Malta u waqqafhom fi Djoċesi għalihom.**

Biex ikompli jsaħħu din it-talba, l-Għawdxin bagħtu petizzjoni oħra lir-Re William IV tal-Ingilterra. Semmewlu d-diffikultajiet li jiltaqgħu magħhom ta' kuljum u talbuh biex jippromovi t-talba tagħhom. Qalulu wkoll jagħmel ħiltu **ħalli fl-għażla ta' Isqof għall-gżira ta' Għawdex tingħata preferenza lill-qassisin Għawdxin.**

L-Għawdxin ippreżentaw petizzjoni oħra lill-Gvernatur ta' Malta, Sir Henry Fredrick Bouverie (1836-43). Tawh ukoll kopja tat-talbiet li kienu resqu lill-Papa u lir-Re u talbuh jagħmel ħiltu kollha ħalli jipprova

Sir Henry Fredrick Bouverie

Ir-Re William IV

jaqtagħlhom xewqithom.

Il-Gvernatur ma sab ebda diffikultà li jmexxi 'l quddiem it-talba tagħhom, iżda qabel xtaq li jkun jaf kif jaħsibha l-Isqof ta' Malta. L-Isqof Franġisk Saver Caruana (1831-1847) dlonk irrispondih b'ittra miktuba mill-Vigarju Ġenerali, Monsinjur Filippo Amato. Spjegalu l-ewwelnett li, skond il-liġi tal-Knisja, Djoċesi

gozocathedral.org.mt

ma tistax tiġi mnaqqsa jew maqsuma meta l-Isqof ikun għadu ħaj. Qallu wkoll li l-Għawdxin kienu kabbru bil-bosta d-diffikultajiet tagħhom u li għaldaqstant mhux veru hemm bżonn li Għawdex isir Djoċesi.

Il-Papa Piju IX jifhem lill-Għawdxin

Madankollu l-Għawdxin ma qatgħux qalbhom u baqgħu jitħabtu. Iżda qabel setgħu jaqtgħu xewqithom bagħtu xejn inqas minn erba' petizzjonijiet oħra - ilkoll indirizzati lil Papa Piju IX. It-tielet petizzjoni għad-Djoċesi u l-ewwel waħda lil Papa Piju IX, twasslet personalment minn Dun Pietru Pace u żewġ saċerdoti oħra għawdxin f'Ġunju 1855. Nhar it-18 ta' Ġunju, 1857, il-Kapitlu tal-Knisja Matriċi-Kolleġġjata ta' għawdex, reġa' kiteb lil Papa ħa jfakkru fit-talba ta' sentejn qabel. Sadatant id-diffikultajiet kienu qed jintrebħu waħda wara l-oħra, u nhar il-15 ta' Awissu, 1862, intbagħtet il-ħames petizzjoni iffirmata mill-Kapitlu tal-Matriċi u l-ogħla nies tal-gżira. Ftit wara l-Vatikan għamel l-ewwel pass.

Fil-Konċistorju Sigriet tas-16 ta' Marzu, 1863, il-Papa ħatar lil Mikiel Franġisk Buttigieg, l-Arċipriet tal-Matriċi, bħala Isqof Titulari ta' Lete u Isqof Awżiljaru ta' Malta u għall-gżejjer ta' Għawdex u Kemmuna. Nhar it-3 ta' Mejju, kien ikkonsagrat Isqof f'Ruma, u nhar l-14 ta' Ġunju, għamel l-Ingress solenni tiegħu f'Għawdex. L-Għawdxin kollha niżlu x-Xatt jilqgħuh. It-toroq mill-Imġarr sar-Rabat kienu mżejna b'ħafna bnadar u weraq tal-palm. Hekk kif il-karozzella ta' l-Isqof waslet fit-trufijiet tar-Rabat, kienu mneħħija ż-żwiemel. U, fost id-daqq tal-qniepen tal-Knejjes kollha, it-tfaqqih tal-murtali, id-daqq tal-banda u l-briju tal-folla, l-Isqof kien miġbud mill-poplu Għawdxi sal-Matriċi.

Kien fadal l-aħħar pass!

Il-Matriċi ssir Katidral

Nhar il-15 ta' Frar, 1864, l-Għawdxin reġgħu bagħtu petizzjoni oħra lill-Papa. U l-Papa Piju IX, li sadatant kienu għamlu monument mill-isbaħ ta' l-injam fuq il-presbiterju tal-Matriċi, fl-aħħar qata' xewqithom. Permess tal-Bolla **Singulari Amore - B'Imħabba liema bħalha,** nhar is-**16 ta' Settembru, 1864,** twieldet uffiċċjalment **Il-Knisja ta' Għawdex.**

L-aħbar ingħatat mill-Papa fil-Konċistorju tat-22 ta' Settembru, meta saret ukoll il-ħatra ta' l-Isqof Buttigieg bħala l-ewwel Isqof ta' Għawdex. Sa l-għada fil-għaxija l-aħbar kienet xegħlet 'l għawdex kollu u saret mixgħela kbira. Mijiet ta' Għawdxin telgħu il-Katidral u dawru l-monument tal-Papa Piju IX b'eluf u eluf ta' fjuri. Sadatant bdew it-tħejjijiet għall-

L-Isqof Buttigieg

Ingress fil-Matriċi, li bl-istess Bolla Pontifiċja kienet dikjarata l-Knisja Katidrali ta' Għawdex.

L-ispejjeż għat-twaqqif tad-Djoċesi telgħu għal 650 u kull parroċċa tad-Djoċesi tat sehem għall-ispiża skond in-numru ta' nies li kienu joqogħdu fihom.

Is-Sibt, 22 ta' Ottubru, fil-għodu, il-Legat tal-Papa, il-Kanonku Lwiġi Fernandez, wassal uffiċjalment fil-Katidral il-Bolla **Singulari Amore.** Dritt wara mexxa ċ-ċerimonja tal-pussess tat-tlieta u għoxrin Kanonku tal-Kapitlu Katidrali. Fil-għaxija saret iċ-ċerimonja tal-Intronament: il-Kanoniċi wegħdu l-ubbidjenza lill-Isqof il-ġdid.

Jum l-Ingress

Il-Ħadd, 23 ta' Ottubru, 1864, jibqa' għall-dejjem wieħed mill-isbaħ jiem fl-istorja millenarja tal-Gżira Għawdxija. Mat-tbexbix il-jum, il-fratelli tat-tmienja u għoxrin fratellanza, il-patrijiet tal-tliet ordnijiet, is-saċerdoti u l-kanoniċi kollha telqu b'purċissjoni mill-Katidral il-ġdid sal-Flora tas-Salib tat-Tiġrija, fejn intramat kappella. Ftit wara, l-Isqof Mikiel Buttigieg telaq f'parilja mill-Kunvent tal-Kapuċċini għall-istess post. Fil-kappella kien imlibbes il-kappa u l-mitra, imbagħad rikeb debba bajdanija u taħt baldakkin merfugħ mill-ogħla awtoritajiet Għawdxin beda l-ingress għall-Katidral. Tfajjel żgħir mexa quddiem bil-Bolla. Tfajjel ieħor qralu l-indirizz ta' merħba hekk kif kien ser jibda' t-telgħa tal-Belt.

U fost id-daqq solenni tal-qniepen, il-mużika ferreħija tal-baned u l-għajjat bla jaqta' tal-poplu kollu Għawdxi, Mikiel Franġisk Buttigieg, l-ewwel Isqof ta' Għawdex, għamel l-Ingress tiegħu fil-Katidral.

Għal tagħrif iktar dettaljat dwar dan kollu, aqra l-ktieb ta' l-istess awtur, Dun Joe Bezzina:

RELIGION AND POLITICS IN A CROWN COLONY
THE GOZO-MALTA STORY
1798-1864

Aħtaf l-okkażjoni ta' dan l-anniversarju u akkwistah nofs prezz mingħand l-awtur 2, Triq Gedrin, Rabat, Għawdex.

Lm2.75 minflok Lm5.50. **Ħaffef. Numru limitat!**

BUBBLES — General Importers

Kennedy Square, Victoria.

Joffrilkom:

- **Kmamar tal-Banju**
- **Madum taċ-Ċeramika**
- **Geysers**
- **Mirja**

Mill-Aktar Moderni u bi Prezzijiet
L-AKTAR MODERATI
Director: **Francis Caruana.**

www.gozocathedral.org.mt

L-ISQOF ALPHERAN DE BUSSAN FL-EWWEL VIŻTA PASTORALI

Fil-Matriċi Kolleġġjata ta' Għawdex Fis-Sena 1729

Alexander Bonnici O.F.M. Conv.
H.E.D.,S.Th.L.,Ph.B.

Din il-ġrajja se teħodna lura 260 sena, meta l-gżejjer ta' Malta u Għawdex sa minn sena qabel ġew mogħtijin Isqof Franċiż biex imexxihom. Kien Mons. Pawlu Alpheran de Bussan. Meta ġie magħżul Isqof hu ma kellux ħlief 44 sena. Kien ilu biss tmintax-il sena saċerdot. Hu ġie kkonsagrat Isqof f'Ruma, fl-14 ta' Marzu, 1728.[1] Fl-istess sena tal-għażla tiegħu, Alpheran ried ikun jaf tajjeb id-djoċesi. Hu beda viżta pastorali li ħadet fit-tul, u saret bejn is-snin 1728-1729. lil Għawdex, hu ħallieh għall-aħħar. L-akbar importanza ġiet mogħtija lill-Kolleġġjata ta' l-Assunta, li f'dak iż-żmien kienet il-Kolleġġjata waħdanija ta' Għawdex. Din il-ġabra storika se tidher ippubblikata għall-ewwel darba, għaliex qed tinbena fuq l-oriġinal tal-viżta pastorali li hu konservat fil-Kurja ta' l-Arċisqof ta' Malta.

Tħejjija għall-Viżta

Il-viżta pastorali ma kenitx eżami tar-reġistri u ftit funzjonijiet. Il-poplu kien jiġi ppreparat biex jiġġedded spiritwalment. Għalhekk kien ikun hemm bħal missjoni qabel il-viżta pastorali. Tliet qassisin li jaħdmu fil-qasam pastorali kienu jintbagħtu xi ġranet qabel biex ikellmu lill-poplu. Kienu jissejħu **"il-Missjunarji tal-Viżta"**. Għall-Kolleġġjata ta' Għawdex, l-Isqof għażel lill-Kappillan tas-Siġġiewi Dun Salv Tabone, il-Kappillan ta' H'Attard Dun Arkanġlu Debono, u lill-qassis Dun Franġisk Wzzino. Dawn marru Għawdex fit-2 ta' Ottubru, 1729, u għal ħafna ġranet ħadmu fost il-poplu bi priedki u bl-amministrazzjoni tas-sagramenti.[2]

L-Isqof jasal Għawdex

Fit-12 ta' Ottubru, l-Isqof Pawlu Alpheran de Bussan telaq mill-palazz tiegħu tal-Belt.

L-Isqof Pawlu Alpheran de Bussan

Miegħu, hu ħa tliet qassisin biex igħinuh fil-viżta. Dawn kienu a) il-Kan. Ġwanbattista Balzan: dekan tal-Katidral u vigarju ġenerali tad-djoċesi b) il-Kanonku tal-Katidral Adrijan Gregorio, u c) Dun Ġużepp Costanzo. Miegħu, hu ħa wkoll lil Dun Dumink Cassar, bħala ċerimonjier. L-Isqof u s-segwitu tiegħu telqu mill-Port il-Kbir tal-Belt fuq dgħajsa kbira mmexxija bl-imqadef.

Malli kien dieħel fl-Imġarr ta' Għawdex, lill-Isqof sellmulu bl-isparar ta' seba' tiri mill-kanuni tat-torri ta' Garzes. Mill-Kolleġġjata, niżlu jilqgħuh il-Kanonku Adeodatu-Franġisku Formosa u ħafna ekklesjastiċi oħrajn. Alferan inġarr lejn ir-Rabat fuq sedja ġestatorja. Kif wasal ir-Rabat, hu sab

www.gozocathedral.org.mt

jistennieh biex isellimlu lill-Kavalier Paolo Antonio De Barbantana, li f'dak iż-żmien kien Gvernatur ta' għawdex. Ġew sparati 12-il bomba oħra, indaqqew il-qniepen tal-knejjes kollha, u ħafna nies dehru ħienja bil-preżenza ta' l-Isqof. Kemm kien se jdum f'Għawdex, hu kellu jqis bħala daru lid-dar kbira tal-Baruni Sidor Viani. L-Isqof għadda erbat ijiem f'Għawdex qabel ma beda l-viżta fil-Kolleġġjata ta' l-Assunta.[3]

Il-Qima lejn Marija Assunta

Il-viżta pastorali fil-Kolleġġjata bdiet fis-16 ta' Ottubru. Il-kanċellier tal-viżta niżel f'ħafna dettalji fid-deskrizzjoni tiegħu. Minn dawn, nagħżlu biss xi ħaġa.

Il-Kolleġġjata kellha kwadru qadim ħafna bħala t-titular tal-knisja. Fih kien hemm iffigurat il-misteru ta' l-Assunzjoni tal-Verġni Mbierka. 'ad-dawra tiegħu, kien hemm numru ta' kwadri oħrajn. Fuq in-naħa t'isfel, kien hemm kwadri ta' l-Annunzjata u ta' Marija Inkurunata. Fin-nofs, kien hemm kwadru tal-Verġni Marija b'Ġesù ċkejken fi ħdanha fuq naħa, u l-Appostli San Pietru u San Pawl fuq in-naħa l-oħra. Taħt dawn kollha, kien hemm kwadru ċkejken devot li juri 'l-Verġni Marija. Lejn il-ġenb tal-kwadru l-kbir ta' l-Assunta, kien hemm żewġ kwadri oħrajn: wieħed juri 'l San Publju, u l-ieħor 'il Sant'Agata: żewġ patruni tad-djoċesi.

Il-kwadru titulari kellu lampier tal-fidda mdendel quddiemu. Dan kien jixgħel kontinwament. għad-dawl tiegħu, kienet tħallas il-Kolleġġjata.[4]

Il-**festa titulari** kienet tiġi ċelebrata permezz ta' quddiesa kantata fil-15 ta' Awissu. Quddiesa oħra kienet issir filgħodu kmieni biex tissodisfa għal obbligu ta' Raniero u Mikiel Machanuzio. Din kienet flok il-festa li, żmien qabel, kienet tiġi ċelebrata fi knisja tal-kampanja ddedikata għall-Assunta; kienet knisja li ġiet ipprofanata. B'rabta ma' l-istess legat. fl-imgħoddi, kienu jitqassmu żewġ "salmi" qamħ maħdum fi ħbejżiet. Dawn il-ħbejżiet kienu jingħataw lill-foqra.

Biż-żmien, dawk il-ħbejżiet ma tqassmux iżjed. L-Isqof Giacomo Canavas (1713-1721) kien ħareġ digriet biex, flok ma jitqassam il-ħobż, is-somma tal-legat tingħata bħala benefiċċju għall-isptar imsemmi għal San Ġiljan, u li kien qiegħed fil-kastell tar-Rabat.

L-Arċipriet kien fid-dmir li jieħu ħsieb li dik l-offert tingħata.[5]

Devozzjonijiet u Fratellanzi

Ma' l-artal tad-**Duluri**, kienet marbuta l-festa li ssir il-Ġimgħa fuq Ħadd il-Passjoni. Kien jitkanta l-għasar lejliet il-festa, u ssir quddiesa kantata nhar il-festa. Kollox kien isir mir-renti tal-beni marbutin ma' l-artal innifsu. F'dak l-artal, kull nhar ta' Ġimgħa, fix-xahar ta' Marzu, kienet titkanta s-sekwenza **Stabat Mater Dolorosa.** Dun Franġisk Vella, l-ewwel kappillan taż-Żebbuġ, kien ħalla lill-artal kapital ta' 12-il skud u 6 irbajja. L-amministrazzjoni tal-kapitali kienet f'idejn il-kanonku Dun Ġiljan Camilleri.

Ma' l-artal tad-Duluri, kien hemm marbuta l-**Fratellanza tas-Sagrament.** Fiha setgħu jinkitbu kemm l-irġiel kif ukoll in-nisa. Kienu jsiru purċissjonijiet tas-Sagrament f'Korpus, fl-Ottava, u kull Tielet Ħadd tax-xahar.[6]

Fuq in-naħa tax-xellug tal-Maġġur, kien hemm l-artal tal-**Madonna tar-Rużarju.** Il-festa kienet, bħal-lum, fl-ewwel Ħadd ta' Ottubru. Kien jitkanta l-ewwel għasar. Nhar il-festa, kienet titkanta l-quddiesa, u kien ikun hemm purċissjoni solenni bl-istatwa tal-Madonna. Fil-Kolleġġjata kien hemm il-**Fratellanza tar-Rużarju.** Din kienet taħseb għall-ispejjeż kollha tal-festa.[7]

Il-festa devozzjonali ta' Sant'Orsla

L-artal ta' **Sant'Orsla** kien fejn nafuh illum: fl-ewwel fin-navata tax-xellug tal-Knisja. L-artal kien imżejjen bi kwadru kbir li juri l-qaddisa. Taħt il-kwadru, imdaħħla fil-ħajt kien hemm teka f'għamla ovali, u fiha kien konservati xi relikwi. Il-festa tal-qaddis kienet tiġi ċelebrata fil-21 ta' Ottubru mill-Kapitlu tal-Kolleġġjata. Ma kien hemm l-ebda renti marbutin mal-festa. Kienet titkanta quddies, u ssir purċissjoni mat-toroq tal-kastell. Fil-purċissjoni, kien jinġarr bust ta' l-injam li fih hemm relikwa mill-għadam ta' din il-qaddisa. Kienu jmorru ħafna nies għal dik il-purċissjoni devota. Dan kien għaliex l-għawdxin kienu jqimu 'l Sant'Orsla bħala patruna. Nhar il-festa tagħha, ħadd ma kien jaħdem.

L-artal ta' Sant'Orsla kellu xi piżijiet marbutin miegħu. Kien hemm l-obbligu ta' quddiesa waħda kuljum, kif jidher fl-atti tan-Nutar Lucio Dello Re, f'kuntratt li sar fis-

www.gozocathedral.org.mt

17 ta' Lulju, 1636. Il-quddiesa fl-artal ta' Sant'Orsla kienet issir mill-Patrijiet ta' Santu Wistin u San Frġnsik tar-Rabat ta' Għawdex, billi ġimgħa jqaddes patri agostinjan u ġimgħa patri franġiskan-konventwali.[8]

Xi dettalji dwar il-Knisja

L-Isqof Alpheran de Bussan tala' wkoll fuq il-kampnar li hu fuq il-lemin tal-Knisja. F'dak iż-żmien, kien hemm imdendel tliet qniepen tal-bronż.

Dwar il-kostruzzjoni tal-knisja, inkiteb li nbniet mill-ġdid fl-aħħar żmien, f'għamla iżjed moderna, iżjed eleganti, u ħafna iżjed sabiħa milli kienet. L-istruttura arkitettonika tagħha ġiet meqjusa bħala waħda li ssaħħret. Hi nbniet f'għamla ta' salib, u żżejnet b'ħafna skultura, kemm minn ġewwa kif ukoll minn barra. Is-saqaf hu f'għamla ta' diversi ħnejjiet.

Il-paviment tal-knisja kien miksi b'ġebliet maqtugħin tajjeb f'għamla kwadrata. Il-kor, wara l-maġġur, kien meqjus bħala wieħed kbir fid-daqs. Hu wkoll kellu s-saqaf tiegħu f'għamla ta' ħnejja. F'kappella, fuq il-lemin tal-kor, inżamm is-Sagrament. Minbarra ż-żewġ dirgħajn tas-salib latin fejn kien hemm artal f'kull naħa, hemm navata ċentrali kbira, bi tliet kappelli fuq kull naħa tagħha.

Id-deskrizzjoni hi tal-knisja ta' llum, kif kienet 260 sena ilu. għalhekk, inkiteb li kien hemm ukoll żewġ bibien li jagħtu għal barra. Il-bieb il-kbir, fil-faċċata, iħares lejn il-punent, u kien diġa' b'ħafna taraġ tal-ġebel quddiemu. Il-bieb l-ieħor kien iżjed ċkejken, u kien fit-tieni kappella fuq il-lemin tal-maġġur. Missirijietna, sakemm kien possibbli bnew il-knejjes iħarsu lejn il-punent. Ir-raġuni kienet għaliex ix-xemx tinżel fil-punent. B'hekk id-dawl naturali kien jitgawda ħafna iżjed għaliex igħaddi għal ġol-knisja mir-rużun, jew minn tieqa kbira, jew mill-bieb miftuħ tal-knisja, sa fil-għaxija.

L-isqof għamel osservazzjoni waħda. Kien xieraq li knisja bħal dik, kienet l-iżjed waħda importanti ta' Għawdex, ikollha orgni aħjar biex jaqdiha iżjed għall-funsjonijiet liturġiċi ta' matul is-sena.[9]

FI ŻMIEN TA' ARĊIPRIET ĠDID

Ta' min ifakkar li, wara sena mill-wasla f'Malta ta' dan l-isqof Alpheran De Bussan, kien miet l-Arċipriet Niccolò Natale Cassia Magri. Kien miet fis-16 ta' April, 1729. Kien l-

Arċipriet li bena l-knisja li għadna kif iddeskrivejna, wara li l-qadima kienet ġarrbet ħsarat kbar fit-terremot li heżżeż lil Malta fl-1693. Inżidu wkoll li dak kien Arċipriet li kien ħa f'idejh tmexxija ta' knisja parrokkjali mġarrfa, għaliex beda jmexxi bħala Arċipriet propju fis-sena 1693.

Għalhekk, din il-viżta ta' Alpheran De Bussan f'Ottubru 1729 kienet ukoll l-ewwel laqgħa tiegħu ma' l-Arċipriet ġdid li hu kien għadu kif qiegħed għall-Kolleġġjata ta' l-Assunta. Kien il-Kanonku Adeodat Franġisk Formosa, mill-belt Valletta. Dan kien saċerdot għaref, illawrjat fit-Teoloġiji u bit-titlu onorifiku ta' protonotarju appostoliku. Meta laħaq Arċipriet, hu kien ilu tliet snin kanonku ta' dik il-Kolleġġjata.

L-Isqof, waqt il-viżta tiegħu, sab li l-Kolleġġjata kellha tmien kanonċi. Barra minn dawn, kien hemm, 28 qassis u 9 kjerċi.
Fost il-kjerċi, skond id-drawwa permessa f'dak iż-żmien, kien hemm tlieta miżżewġin.[10]

Il-Kolleġġjata ta' l-Assunta kellha l-kleru l-iżjed kbir ta' Għawdex. F'dak iż-żmien, fl-irħula, is-saċerdoti kienu għadhom ftit. Il-parroċċa waħdanija li kellha kleru kbir kienet

www.gozocathedral.org.mt

dik ta' San Ġorġ tar-Rabat. L-Isqof mar minnufih fiha, hekk kif spiċċa mill-viżta pastorali fil-Kolleġġjata Matriċi ta' l-Assunta. F'San Ġorġ, fi żmien din il-viżta ta' Alpheran De Bussan, kien hemm 25 qassis u 8 kjerċi. Minn dawn il-kjerċi, 2 kienu miżżewġin. Il-Kan. Adeotat Franġisk Formosa, waqt li kien Arċipriet tal-Kolleġġjata, kien ukoll kappillan tal-parroċċa ta' San Ġorġ. Il-Kolleġġjata, f'dak iż-żmien, kellha żewġ knejjes li kienu filjali tagħha. Dawn kienu ddedikati għal San Ġużepp u Santa Barbara, u t-tnejn kienu jinsabu fil-kastell.[11]

Dan hu xaqq dawl ieħor fl-istorja tal-parroċċa l-iżjed magħrufa ta' Għawdex, li 'l quddiem kellha tkun magħżula biex issir il-Katidral ta' djoċesi gdida.

DOKUMENTAZZJONI

1 R. Ritzler-P.Serafin, **Hierarchia Catholica**, V(1667-1730), 1952,p.264.
2 AAM,**VP**, 32(1728-1729),f.605r.
3 **Ibid**.,ff.605r-606v.
4 **Ibid**.,f.609v.
5 **Ibid**.,f.610r-v.
6 **Ibid**.
7 **Ibid**.,ff.612v-613r.
8 **Ibid**.,f.615r-v.
9 **Ibid**.,ff.618v-619r.
10 **Ibid**.,f.674r-v. Ara A. Ferres, **Descrizione Storica delle Chiese**, 1866, p.549.
11 AAM, VP, 32, ff.169r,620r,675r-v.

- ***Din is-sena 1989 iżżanżnu fil-Katidral 6 Pavaljuni tad-damask tal-Palma bil-frenza u l-gallum tad-deheb għas-sitt arkati tan-navi.***
- ***Żewġ pilastri tad-damask brokat bid-deheb għaż-żewġ pilastri ta' ħdejn il-Kwadru Titulari li jġib ix-xbieha nkurunata ta' Marija Assunta.***

Mons. Nikola Vella ħa l-pussess ta' Kanoniku Kuġitur fil-25 - 9 - 1988.
Nifirħulu u nawgurawlu ħidma twila b'riżq il-Knisja Katidrali.

www.gozocathedral.org.mt

IL-KWADRU TAS-SALVATUR FIL-KATIDRAL

Mons. Arċipriet Carmelo Scicluna

Il-kwadru tat-Trasfigurazzjoni ta' Sidna Ġesù Kristu fil-Katidral jew kif nafuh aħna fir-reliġjożità popolari, bħala l-kwadru tas-Salvatur, jinsab fil-kappella hekk imsejħa tar-relikwiji. Din il-kappella ġġib dan l-isem l-għaliex fiha nsibu bosta fdalijiet tal-qaddisin li qabel ir-riforma liturġika kienu jittieħdu minnhom biex jiġu mqegħdin fl-altari li jiġu kkonsagrati. Dan il-kwadru ftit li xejn jolqot il-għajn billi huwa iżgħar mill-oħrajn ta' l-artali u wkoll l-għaliex f'din il-kappella tinsab l-istatwa-bust ta' S. Ursula. Barra min hekk f'din il-kappella jinsab il-qafas tal-ġisem sħiħ ta' Santa Lucida taħt il-mensa ta' l-artal. Hemm bosta attrazzjonijiet f'din il-kappella li ma jħallux l-attenzjoni ta' dak li jkun tikkonċentra fuq dan il-kwadru tas-Salvatur.

ARTIST RUMAN

Il-pittur ta' dan il-kwadru dnub li mhux magħruf. Imma kulħadd jaqbel li huwa kwadru tajjeb u dawk li huma esperti fil-qasam ta' din il-fergħa ta' l-arti, ilkoll kemm huma jistqarru u jaqblu li dan il-kwadru huwa ta' artist Ruman. L-arti rumana, żgur li aktar minn arti ta' pajjiżi oħra, ġiet influwenzata mir-reliġjon ta' Kristu, mir-reliġjon nisranija billi f'ċertu sens nistgħu ngħidu li Ruma hija n-nieqa ta' din ir-reliġjon li għallimna Kristu. Min pinġa dan il-kwadru juri biċ-ċar li huwa kien familjari ħafna mal-Bibbja l-għaliex f'dan il-kwadru fl-aħħar mill-aħħar ma għandnix ħlief episodju mill-ħajja ta' Kristu li nsibu reġistrat fil-Vanġeli sinottiċi, jiġifieri fil-Vanġelu ta' S. Mattew, S. Luqa u S.Mark. L-artist jixhed ukoll li r-reliġjon ta' Kristu ma kenitx biss għalih mezz biex jaqla' l-ħobżna ta' kuljum, ma kenitx għalih mezz biss ta' għajxien, imma fuq kollox kienet id-duttrina li toffrilu l-prinċipji meħtieġa biex fuqhom ifassal ħajtu ħalli jgħix ta' nies.

L-artist Ruman, għalkemm mhux magħruf, mill-figuri li pinġa f'dan il-kwadru ta xhieda ħajja li r-reliġjon ta' Kristu fit-termometru tal-valuri tiegħu kienet timmarka grad prijoritarju fuq ħwejjeġ tad-dinja. Barra minn hekk, dan il-pittur wera f'dan il-kwadru l-influwenza reliġjuża li kellu fid-dinja kollha t-tagħlim tal-Missirijiet Mqaddsa fi żmienu. Fil-fatt f'dan il-kwadru niltaqgħu max-xbiha ta' S. Injazju ta' Antijokija. L-artist biex daħħal dan il-qaddis u mhux qaddis ieħor fil-kwadru tas-Salvatur, bilfors kellu stima kbira lejn it-tagħlim ta' dawn il-Missirijiet li matul il-medda ta' l-ewwel żminijiet tal-Knisja żgur għamlu l-almu kollu tagħhom possibli biex ixandru l-Bxara t-Tajba lill-ħolqien kollu u f'kull parti tad-dinja. It-tagħlim tagħhom għadu validu sal-lum.

L-Injazju kien it-tieni wieħed wara S. Pietru li mexxa l-knisja.

IL-KWADRU

Il-kwadru li hu madwar metru u nofs twil b' metru wisgħa, fih tliet taqsimiet. Fit-taqsima ta' fuq għandna lil Kristu bejn Mosè u Elija donnhom fi djalogu ma' Kristu għax kif igħidilna l-Evanġelista dehru Mosè u Elija jitħaddtu ma' Kristu (cfr. Mt. 17:2). Bla dubju ta' xejn l-artist ma naqasx li jpinġi lil Kristu f'dija leqqina biex ikun konformi ma' dak li ħallilna bil-miktub u reġistrat San Mark fil-Vanġelu tiegħu fejn naqraw: "Ġesù ħa miegħu ʼl Pietru u ʼl Ġakbu u ʼl Ġwanni, tellagħhom weħidhom fuq muntanja għolja, u tbiddel quddiemhom. U lbiesu sar abjad u jgħammex b'dija ta' l-għaġeb: ebda ħassiel fid-dinja ma jista' jġib ħwejjeġ bojod daqshekk." (Mk.9:1-2). Kristu mtajjar f'dan il-kwadru juri biċ-ċar ir-rebħa li ġab fuq il-mewt u li hu tabilħaqq ir-ras ta' dik il-Knisja bla tebgħa u bla tikmixa, kollha ġmiel u sbuħija kif jiddiskriviha wisq tajjeb San Pawl fl-ittra tiegħu lill-Efesin (cfr. Ef.5:26-27). Bir-raġun, għalhekk, il-figura ta' Kristu tiddomina l-kwadru kollu b'mod li min iħares lejh, l-attenzjoni tiegħu tikkonċentra fuq dan Kristu li hu tabilħaqq il-persuna prinċipali ta' dan l-episodju evanġeliku.

Iż-żewġ persunaġġi bibbliċi tar-Rabta l-Qadima, Mosè u Elija, għandhom ukoll ċerta mportanza f'dan il-kwadru u kważi maħkumin mid-dija tal-glorja ta' Kristu. Bir-raġun il-pittur tahom din l-importanza fil-kwadru tiegħu biex b'hekk ikun jaqbel ma' dak li qal San Luqa dwarhom: "Dawn (i.e. Mosè u Elija) dehru fil-glorja, jitħaddtu fuq it-tmiem ta' ħajtu (ħajjet Ġesù) li kellu jseħħ f'Ġerusalemm" (Lq.9:30). Evidenti l-ħwejjeġ ta' Mosè u Elija ma jirkaċċjawx daqs ta' Kristu, imma fl-istess ħin il-pittur bil-mod li libbishom wera biċ-ċar li Ġesù għandu jkun fiċ-ċentru tal-grajja tad-dinja, fin-nofs bejn iż-żmien tat-tama fil-miġja tal-Messija, żmien rappreżentat minn Mosè fuq it-Tabor u l-eskaton mistenni minn dawk li qegħdin igħixu fl-aħħar żminijiet ta' qabel Kristu li fuq it-Tabor kienu rappreżentati minn Elija.

IT-TIENI PARTI TAL-KWADRU

It-tieni parti tal-kwadru jew aħjar il-parti tan-nofs nsibu tliet appostli li f'din l-okkażżjoni Kristu ħa miegħu: Pietru, Ġakbu u Ġwanni. San Pietru anki f'dan il-kwadru bir-raġun kiseb il-primat fost it-tliet Appostli. Jinsab f'nofshom mixħut fl-art b'wiċċi ʼl fuq u b'għajnejh iffissati lejn Kristu. Donnu qed igħidlu: "Mgħallem, kemm hu sew li aħna hawn. Ħa ntellgħu tliet tined, waħda għalik, waħda għal Mosè u waħda għal Elija" (Lq.9:33).

San Ġwann imbagħad li qiegħed fuq il-lemin ta' San Pietru hu mġenneb b'mod il-ħarstu hi iffokata kollha kemm hi fuq Kristu. Bil-mod li pinġih il-pittur u l-pożizzjoni li biha pinġieh l-artist donnha qed tgħidilna li dan San Ġwann żgur li ftakar f'din id-dehra meta kiteb: "Aħna rajna l-glorja tiegħu, il-glorja li għandu mill-Missier bħala Ibnu l-Waħdieni, mimli bil-grazzja u l-verità." (Gw. 1:14). U San Ġakbu li jinsab fuq ix-xellug ta' San Pietru f'din it-tieni parti tal-kwadru tistħajlu li ġab ukoll quddiem għajnejh it-trasfigurazzjoni ta' Kristu meta kiteb: "Hieni l-bniedem li jistabar fit-tiġrib, għax wara li jkun għeleb it-tiġrib, jaqla' l-kuruna tal-ħajja li l-Mulej wiegħed lil dawk li jħobbuh." (Gk. 1:12). San Ġakbu li kien daq il-hena tal-Ġenna fuq it-Tabor, ma setgħax ma jġibx quddiem għajnejh din il-viżjoni waqt li ħallilna dan il-ħsieb bil-miktub. Fil-kumpless tagħhom dawn it-tliet appostli ftit li xejn, anzi totalment xejn ma jfixklu l-figura dominanti ta' Kristu għax il-pittur għaraf ipinġihom b'kuluri u lwien li ma jgħajtux.

IT-TIELET PARTI TAL-KWADRU

Fit-tielet u l-aħħar parti tal-kwadru għandna lil Sant'Injazju ta' Antikjokija msieħeb minn tliet anġli. Ma nafx eżatt x'inhi r-raġuni kif l-artist pinġa lil dan il-qaddis f'dan il-kwadru tas-Salvatur. Fil-bidu stqarrejt li dan jista' jkun dovut għall-fatt li t-tagħlim tal-missirijiet Mqaddsa setgħu kellu influwenza kbira fuq l-inkwadri tal-pitturi ta' kull żmien. Iżda dan jista' jkun ukoll l-għaliex l-artal tas-Salvatur hemm magħquda miegħu fundazzjonijiet li kienu marbuta ma' kappelli rurali ġew profonati mill-Isqfijiet fil-Viżti Pastorali tagħhom. U jista' ngħata l-każ li kien hemm xi waħda minn dawn il-kappelli mwaqqfa lil dan il-qaddis S. Injazju ta' Antijokija. Barra minn hekk dan l-artal jissejjaħ ukoll tar-Relikwiji, kif diġa stqarrejt. U skond it-tradizzjoni l-għadam li fih dan l-artal hu fdal ta' qaddisin nsara li sfaw maqtulin fil-persekuzzjoni ta' l-insara mill-Imperatur Neruni. U Sant'Injazju kien wieħed mill-

qaddisin tal-bidu tal-era Kristjana. Jista'jkun li l-pittur għal din ir-raġuni pinġa lil dan il-qaddis.L-artist b'sengħa mhix komuni pinġa lil dan il-qaddis b'ħarstu msammra fuq Kristu trasfigurat donnu qed jgħidlu l-kelmiet li f'ħajtu ta'spiss S. Injazju kien jistqarr: "Nixtieq lil dak li miet għalina; irrid lil dak li rxoxta għalina."

Ħdejn dan il-qaddis sewwa jidhru tliet anġli l-aktar ħelwin donnhom marbutin flimkien b'katina misterjuża. Għalenija dawn l-anġli qishom qegħdin ferħanin ikantaw fuq l-arpi meludjużi tagħhom l-għanja tas-sultan David: "Duqu u taraw kemm hu tajjeb il-Mulej" bl-iskop li jbennu fis-serħan ta' ħoġor il-paċi l-erwieħ tal-qaddisin martri li x'uħud mill-fdalijiet tagħhom jinsabu f'dan l-artal merfugħin f'reċipjenti speċjali. Il-karnaġġjon ta' dawn l-anġli, għalkemm ftit li xejn jirkaċċja meta tipparagonah mal-lwien li magħhom tiltaqa' f'dan il-kwadru, madankollu dan l-karnaġġjon għandu wkoll il-partikularità tiegħu għax ftit jew wisq jikser il-monotonija tal-ħasda li ġarrbu l-personaġġi tat-Tabor quddiem it-trasfigurazzjoni ta' Kristu. U l-ewwel anġlu li hemm ħdejn Sant'Injazju ta' Antikjokija qed inewwilu ġilju bħal speċi qed igħidlu li ruħek hi bajda bħal dal-ġilju u tfuħ bil-virtujiet daqs il-fwieħa li jarmi ġilju bajdani li għadu kemm fetaħ mill-blanzun tiegħu.

IT-TEOLOĠIJA TAL-KWADRU

Il-Misteru tat-Trasfigurazzjoni ta' Sidna Ġesù Kristu jgħallimna biċ-ċar li dan il-Feddej tagħna jokkupa l-post prinċipali fl-Istorja tas-Salvazzjoni tal-bniedem. F'dan l-episodju evanġeliku, għalhekk, Mosè u Elija, li kienu jirrapreżentaw il-liġi kollha tar-Rabta l-Qadima u lill-profeti, dehru jbaxxu rashom quddiem Ġesù u jħallu l-missjoni tagħhom f'idejn Ġesù li minnu ġejja kull setgħa l-għaliex minn issa 'l quddiem wieħed kellu jkun il-Leġislatur ta' kollox u ta' kulħadd, wieħed kellu jkun il-profeta tal-bnedmin kollha, Ġesù Kristu. U dan evidenti, il-għaliex Kristu huwa Alla.

It-trasfigurazzjoni wkoll fiha nnifisha hi tħabbira tas-sebħ tal-Għid, il-għaliex Ġesù meta tbiddel fuq it-Tabor, hu wera s-sebħ tiegħu, sebħ li sal-qawmien mill-imwiet kien moħbi, għax biex ikun bħalna, ried jiċċekken, ixejjen lilu nnifsu. U għalhekk jekk fil-qawmien mill-imwiet Ġesù wera tabilħaqq li hu Alla, hekk ukoll fit-trasfigurazzjoni tiegħu, Ġesù ried jagħti prova tad-divinità tiegħu, ried juri li għalkemm sa jgħaddi minn bosta tiġrib, madankollu huwa l-istess Alla ta' qawwa u ta' setgħa bla tarf li quddiemu f'kull irkobba tilt-ewa fis-sema, fuq l-art u anki taħt l-art. (cf San Pawl, Fil 2, 10). Fuq kollox Ġesù offra din il-prova tad-divinità tiegħu fuq it-Tabor biex id-dixxipli u l-Appostli tiegħu ma jitħawdux u ma jiddubitawx minn din id-divinità tiegħu billi Huwa kellu jsoffri Passjoni l-aktar ħarxa u mewt l-aktar umiljanti fuq l-għuda tas-Salib.

Kieku Ġesù ma tbiddilx quddiem l-Appostli biex dewwaqhom ftit mid-divinità tiegħu, kienet tkun ħaġa l-aktar loġika li dawn is-segwaċi ta' Kristu kienu jibdew jiddubitaw jekk l-Imgħallem Divin tagħhom, il-Messija Ġesù, hux tabilħaqq Alla meta kienu jarawh magħfus taħt it-toqol tas-Salib u jmut fuq l-istess salib msammar fl-għolja tal-Kalvarju. Il-mewt tas-Salib kienet għal-Lhud l-akbar saħta t'Alla u għall-Griegi u r-Rumani kienet l-akbar għajb li jista' jaqa' fuq il-bniedem.

Is-sħaba kollha dawl, il-leħen mis-sema, huma sinjali tad-dehra ta' Alla, ta' teofanija, dehra li hi grazzja kbira għat-tliet Appostli. Fil-miraklu tat-Trasfigurazzjoni, Ġesù ħalla tidher tiddi għal ftit waqtiet dik il-glorja tad-divinità li kienet dejjem mgħottija bil-velu ta' ġismu. Is-sħaba li dehret f'dan il-miraklu, bħal l-isħaba ta' l-Esodu turina l-preżenza t'Alla. U l-leħen tal-Missier "Lilu Isimgħu" jgħallimna li aħna m'aħniex aktar marbutin biex nobdu l-liġi u l-profeti, imma biss lil Kristu, għax Hu l-veru Alla.

www.gozocathedral.org.mt

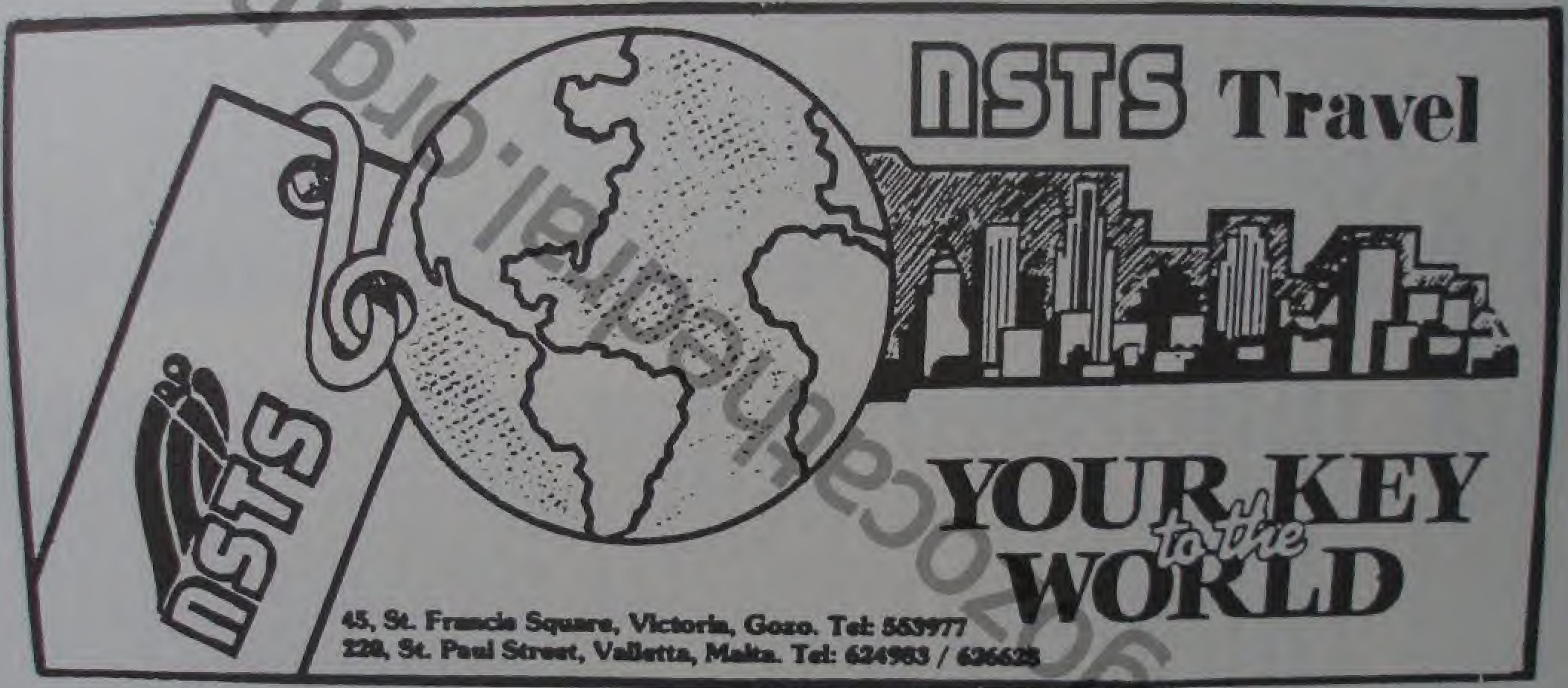

www.gozocathedral.org.mt

IL-PARROĊĊA FL-ISTORJA TAL-KNISJA

Kitba ta' Mons. Arċ. Carmelo Scicluna

L-etimoloġija tal-kelma parroċċa ġejja mill-kelma griega **'paroikia'** li fl-ewwel żminijiet tal-Knisja ma kenitx tfisser ħaġa oħra ħlief poplu pellegrin li d-destinazzjoni tiegħu ma hijix għajr is-sema. U dan jaqbel ħafna ma' dak li jgħallem l-Appostlu Missierna San Pawl fl-Ittra tiegħu lill-Filippin meta stqarr: "Ħafna jiftaħru b'dak li jmisshom jisħtu minnu. Saru donnhom egħdewwa tas-Salib ta' Kristu. Tmiemhom hu t-telfin tagħhom, żaqqhom hi alla tagħhom u sebħhom fil-għajb, ħsibhom fil-ħwejjeġ ta' din l-art. **Iżda aħna beltna hi s-sema".** (Fil.3:18-20). B'dawn il-kelmiet San Pawl bi kliem ċar jindika li l-parroċċi kellhom mira waħda: dik li jwasslu lill-bnedmin għand Alla li minnu ġejjin. U l-fatt li l-ewlenin insara kienu jiltaqgħu flimkien biex jaqsmu l-Ewkaristija u anki l-ġid kollu tagħhom materjali jindika wkoll mingħajr ebda ekwivoku li l-iskop tal-parroċċi sa mill-bidu ta' l-eżistenza tagħhom dejjem kellhom għan wieħed, dak li jorjentaw lill-bnedmin f'direzzjoni eskatoloġika, f'direzzjoni li tieħu lejn is-sema. "Il-kotra l-kbira ta' dawk li emmnu kienu qalb waħda u ruħ waħda. Ħadd minnhom ma kien jgħid li l-ġid li kellu kien tiegħu, iżda kellhom kollox flimkien." (Atti 4:32).

FL-EWWEL SEKLI

Fl-ewwel 4 sekli l-parroċċi aktar ma beda jgħaddi ż-żmien aktar bdew jikbru mhux biss fin-numru, imma wkoll fit-territorju. Mal-medda tas-snin, wara li ntemmet il-persekuzzjoni nisranija, il-fidi nisranija bdiet aktar tinfirex fost il-bnedmin li kienu jinsabu fid-dinja ta' dawk iż-żminijiet. L-imperatur Neruni kien jaħkem l-Imperu Ruman ta' l-ewwel żminijiet ta' wara Kristu. Dan kien bniedem li dejjem ifittex li jimxi fuq il-loġika tax-Xitan. Fil-fatt kien dan Neruni li ta ordni u amar biex Ruma, li nistgħu nsejħulha l-belt kapitali tad-dinja ta' dawk iż-żminijiet, tiġi mogħtija n-nar. Ta' bniedem imxajtan li kien ried jieħu dak il-gost banali li jara lir-Ruma ħuġġieġa nar. U dan Neruni li kontinwament kien iqalleb fil-paġni tal-vokabolarju tax-xitan xeħet din il-ħtija fuq il-Ġudej li kienu egħdewwa l-aktar ħorox ta' l-insara. Dawn bla ma ħasbuha darbtejn u mingħajr l-iċken skruplu waħħlu fl-insara li Ruma tinsab ħuġġieġa nar. Iżda l-iskop qarrieqi tagħhom kien li n-nies iddur kontra l-insara kif fil-fatt għamlu. Bdiet persekuzzjoni l-aktar ħarxa kontra l-insara. Iżda hekk kif minn fuq is-Salib ta' Kristu nibtet il-Knisja, hekk kif bit-tbatijiet ta' Kristu twieldu l-ulied adottivi ta' Alla, hekk ukoll minn dawn il-persekuzzjonijiet warrdu dejjem insara ġodda għax tabilħaqq kif jistqarr Tertuljanu l-mewt tal-martri ma hijix ħlief iż-żerriegħa ta' nsara ġodda.

U aktar ma beda jikber in-numru ta' l-insara, ħaġa loġika aktar bdiet tikber il-ħtieġa ta' dawn il-parroċċi. Bdiet, għalhekk, tinħass il-ħtieġa li dawn il-parroċċi jiġu stabiliti f'inħawi u f'territorji determinati.

IS-SISTEMA FEWDALI

Is-sistema fewdali taż-żminijiet tan-nofs kellha influwenza mhix ċkejkna fuq l-istrutturi tal-parroċċi. Tajjeb li tkunu tafu li bejn is-seklu ħdax u s-seklu erbagħtax is-slaten tad-dinja kienu inklinati li jidħlu fi gwerer ma' pajjiżi ġirien. Kellhom tendenza għall-gwerer u lis-suldati tagħhom kienu jħallsuhom billi jagħtuhom xi biċċjiet ta' egħlieqi mit-territorju ta' saltnathom. Is-suldati, jiġifieri, bħala ħlas tas-servizzi li huma jkunu offrew lis-sultan tagħhom, kienu jirċievu din il-propjetà immobbli bħala rimunerazzjoni u rikompens. B'dan il-metodu fl-era tal-fewdaliżmu l-

ħaddiem ma kellux opportunità li jiżviluppa u jikber fis-soċjetà. Imma kien destinat li jibqa' jgħix fuq l-istess livell. Imma kienu jemmnu ħafna fil-qawl latin: 'Pares nascimur, impares vivimus, terra equat omnes'. U dan ifisser li nitwieldu trabi bħal xulxin, ngħixu mhux bħal xulxin, imma fl-aħħar il-mewt twassalna lkoll taħt it-trab u ġġibna ugwali quddiem Alla. Fil-fatt S. Anselmu li għex f'dan iż-żmien (1033-1109) stqarr: "Min imut bħala qaddej tal-Mulej, ma huwix il-qaddej ħieles tal-Mulej?"

Minħabba din is-sistema fewdali l-kleru kellu jiddependi ħafna minn sid it-territorju fejn kienet tinsab il-parroċċa. Kien fil-fatt l-imperatur Franċiż Charlemagne li kellu bħala skop prinċipali li jkun hemm Knisja Parrokkjali bil-kappillan tagħha f'kull belt u raħal. Il-kleru kien jiddependi minn 'land-owner' għal għixien tiegħu. Dan sid l-art fejn kienet tinsab il-parroċċa sar l-'employer' tal-kleru. Minħabba din ir-raġuni l-awtorità ta' l-Isqof fuq l-kleru tiegħu naqset l-għaliex filwaqt li l-'landowner' kellu mnejn iħallas lill-kleru li kien jaħdem fil-parroċċi tat-territorju tiegħu, l-Isqof ta' dik id-djoċesi ma kellux mnejn joffri lill-kleru r-rimunerazzjoni meħtieġa biex igħix ħajja umanament deċenti.

IL-PAPA GREGORJU VII

Il-Papa Gregorju VII li kien imexxi l-Knisja kattolika bejn is-sena 1073 u s-sena 1085 għab riforma kbira fl-istruttura tal-parroċċa. Evidenti dan il-Papa ħadem biex il-parroċċi jkunu jiddependu totalment mill-Isqfijiet tagħhom u mhux mis-sidien ta' l-art fejn kienu jinsabu dawn il-parroċċi. Fl-aħħar mill-aħħar il-parroċċi ma humiex ħlief strutturi biex igħinu lill-bniedem isir aktar bniedem. Fl-aħħar mill-aħħar il-parroċċi ma humiex ħlief mezzi biex nikbru fil-qdusija u nersqu aktar qrib lejn Alla.

Ir-riforma 'gregorjana' tal-parroċċa ġabet bidla fl-istruttura tagħha, struttura li nistgħu ngħidu li f'ċertu sens għadha teżisti sal-lum. F'din l-istruttura ġdida li biha libbes lill-parroċċa l-Papa Gregorju VII, din l-entità ġuridika ġiet msaħħa u mibnija fuq pilastri sodi biex ma jiċċaqilqux malajr kull meta r-riħ tal-bidla jibda jonfoħ. Fuq kollox din ir-riforma tal-Papa Girgor VII kienet il-qafas li kien meħtieġ biex din il-parroċċa tiffunzjona b'mod effiċjenti li tilħaq l-iskop u l-idea tagħha, dak, jiġifieri li twassal lill-bnedmin dejjem aktar qrib, lejn Alla. Il-parroċċa fir-riforma 'gregorjana' ħadet ir-ruħ, kisbet ħajja ġdida u l-influwenza tagħha bdiet aktar tinħass fl-ambjenti tal-Knisja u ħolqot tabilħaqq art fertili biex is-segwaċi ta' Kristu aktar jifhmu li mhux biżżejjed li tkun taf bl-amment it-tagħlim ta' Kristu, imma jeħtieġ li tgħixu f'kull waqt tal-ħajja tiegħek. Bir-riforma 'gregorjana' il-poplu t'Alla beda jifhem aktar li l-parroċċa mhux qegħda hemm biex tagħmel ornament fil-Knisja ta' Kristu, li l-parroċċa teżisti mhux bħala tiżjin bla bżonn fost kommunità ekkleżjali, imma hija neċessità indispensabli għax mingħajrha l-ebda progress ma jista' jsir fil-qasam tar-ruħ.

KODIĊI TAS-SENA 1917

Fl-1917 ħareġ u ġie promulgat l-ewwel kodiċi tal-Knisja fi żmien il-Papa Beneditt XV. Iżda dan il-kodiċi nistgħu ngħidu li ma offrilna l-ebda definizzjoni ġdida ta' parroċċa. Iżda bil-kanonijiet li nsibu f'dan il-Kodiċi tal-1917 dwar il-parroċċa, nistgħu naslu għall-konklużżjoni li dan il-Kodiċi ma għamilx ħaġa oħra ħlief li libbes b'terminoloġija ġuridika t-tifsira kontemporanea tal-kelma parroċċa. In-nozzjoni ta' parroċċa kif kienet tiftiehem f'dawn iż-żminijiet ġiet imfassla fuq qafas

Il-Papa Benedittu XV

ġuridiku. Fil-fatt dan il-kodiċi għallimna jew aħjar ikkonferma li l-parroċċa tfisser:(a) parti mit-territorju tad-djoċesi fejn tinsab(b) binja ta Knisja fejn (c) il-poplu nisrani jiltaqa' biex jaqdi d-dmirijiet insara tagħhom (d) taħt it-tmexxija ta' kappillan li seta' jinbidel u seta' wkoll ma jinbidilx (e) u fuq kollox dan il-Kappillan kellu r-responsabiltà tal-kura ta' l-erwieħ. Il-parroċċa wkoll kienet meqjusa bħala benefiċċju li mir-renditi tiegħu l-Kappillan ikun jista' jgħix. Fi kliem ieħor il-Kappillan kellu prebenda li tirrendilu s-sustentament tiegħu. Fil-fehma tal-Kodiċi tas-sena 1917 il-parroċċa ma kenitx tfisser ħaġa oħra ħlief organizzazzjoni jew istituzzjoni biex taqdi l-ħtiġijiet spiritwali ta' l-insara. Dan kollu ma jfissirx li dawn l-elementi kollha li fuqhom ġuridikament kienet mibnija l-parroċċa waqgħu għal kollox u ma baqagħlhom l-ebda valur. Xejn minn dan. Iżda l-Konċilju Vatikan II ried jiftaħ dwar il-parroċċa orizzonti ġodda biex l-istruttura parrokkjali tkun aktar taqbel mal-mentalità tal-Poplu t'Alla ta' żminijiet u l-Konċilju dan kollu wettqu biex il-kattoliċi ta' żmienna ma jgħidux li l-parroċċa hi struttura li għadda żmienha u jeħtieġ tinbidel totalment.

IL-KONĊILJU VATIKAN II

Il-Konċilju Vatikan II fid-duttrina tiegħu biddel it-tifsira ta' parroċċa. Ma jridnix inħarsu lejha daqskemm kieku kienet biss organizzazzjoni jew struttura li tforni l-insara b'dak li spiritwalment jeħtieġu, imma jridna nħarsu lejha bħala kommunità ta' bnedmin nsara li qegħdin igħixu 'qalb waħda u ruħ waħda" (cfr. Atti 4:32). Tajjeb li hawnhekk fil-fażi ta' dan l-istudju dwar il-parroċċa nippreċiżaw il-fehma tal-parroċċa fid-duttrina tal-Konċilju Vatikan II. Fil-Kostituzzjoni dwar il-Liturġija, il-Konċilju Vatikan II igħidilna: "Billi l-Isqof fil-Knisja tiegħu ma jkunx jista' jmexxi hu nnifsu l-merħla kollha tiegħu dejjem u kullimkien, jeħtieġ li jwaqqaf ġemgħat ta' fidili, **fosthom fl-ewwel post il-parroċċi,** organizzati lokalment taħt ragħaj li jkun minflok l-Isqof: dawn infatti b'xi mod jagħtu xhieda tal-Knisja viżibli minflok l-Isqof." (nru.42). Barra minn hekk fl-istess numru ta' din il-Kostituzzjoni, il-Konċilju Vatikan II jistqarr ukoll: "il-ħajja liturġika tal-parroċċa u r-rabta tagħha ma' l-Isqof għandhom ikunu ikkoltivati fil-ħsieb u fil-prattika tal-fidili u tal-kleru; u għandha ssir ħidma biex jissaħħaħ is-sens ta' l-għaqda tal-kommunità tal-parroċċa, l-aktar fiċ-ċelebrazzjoni komuni tal-Quddiesa ta' nhar ta' Ħadd." Din id-duttrina konċiljari ma għandha bżonn ta' l-ebda kumment mingħand ħadd biex wieħed jinduna u jintebaħ l-idea tal-parroċċa fi żmienna. Il-Konċilju fid-duttrina tiegħu wera biċ-ċar u bla ekwivoċi li l-parroċċa hi kommunità ta' nsara li hija indispensabli biex it-torċa tal-fidi nisranija tibqa' tixgħel fl-ambjenti tal-familja, tax-xogħol, tal-postijiet tad-divertiment u nistgħu ngħidu fl-oqsma kollha tal-ħajja tal-bniedem. U jekk mingħajr il-familja nisranija ma jistax ikollna soċjetà mibnija fuq ċelluli ħajjin, lanqas ma jista' jkollna Knisja ħajja, Knisja żagħżugħa, Knisja matura mingħajr parroċċi li fihom iħaddnu kommunitajiet li jixgħelu bla waqfien l-entużjażmu u d-dinamiżmu appostoliku. U jekk l-attività appostolika li jwettqu l-lajċi, jekk il-preżenza tal-lajċi fil-qasam appostoliku ma hijix biss realtà antropoloġika u soċjali, imma hi wkoll realta ekkleżjali u teoloġika, hekk ukoll il-parroċċa fi ħdan il-Knisja universali ma hijix biss realtà orizzontali, imma fuq kollox hi realtà mibnija fuq

dimensjoni vertikali. Mingħajr parroċċi ħajjin fl-oqsma kollha tal-ħidmiet tal-Ġisem Mistiku ta' Kristu, lanqas jista' jkollna Knisja Universali ħajja, attiva u spiritwalment progressiva.

IL-PAPA PAWLU VI

Il-Papa Pawlu VI biex jimxi fuq id-direttivi tal-Konċilju Vatikan II ma naqas li jgħallem b'enfasi mhux ċkejkna fuq l-aspett territorjali, pastorali u spiritwali tal-parroċċa. Ma naqsitx f'din id-duttrina konċiljari l-importanza ta' ċerta stabilità li tgawdi l-parroċċa. Iżda għalkemm il-Konċilju Vatikan II ma warrabx fil-ġenb l-aspetti tradizzjonali tal-parroċċa, madanakollu l-istess Konċilju seħaq bi sħiħ biex aktar naċċentwaw l-attenzjoni tagħna fuq id-dimensjoni personalistika tal-parroċċa milli fuq id-dimensjoni strutturali tagħha. Illum, skond il-Konċilju Vatikan II, il-parroċċa teżisti biex toffri kura pastorali fis-sens li taħseb għall-iżvilupp integrali tal-bniedem. Illum skond il-Konċilju Vatikan II, il-parroċċa teżisti biex toffri kura pastorali fis-sens li taħseb għall-iżvilupp integrali tal-bniedem. Illum skond il-Konċilju Vatikan II parroċċa għandha l-missjoni li tqaddes, li tgħallem u tmexxi lill-parruċċani b'mod li dawn il-parruċċani jħossu li huma membri mhux biss tal-parroċċa fejn jinsabu jgħixu, imma wkoll membri tad-djoċesi kollha. U għalhekk fi djoċesi jeħtieġ li l-parroċċi jaħdmu flimkien daqskemm kieku kienu ħafna roti li jridu jaħdmu fl-istess magna, li hija d-djoċesi. Hekk ikun nieqes dan in-network, ftit li xejn il-parroċċi jistgħu jkunu effettivi fi żmienna. Dan kollu ried ifisser id-digriet 'Christus Dominus' tal-Konċilju Vatikan II meta stqarr: "Il-kappillani għandhom jaħdmu id f'id kemm mal-kappillani l-oħra kemm mas-saċerdoti li jeżerċitaw il-ministeru pastorali f'dak it-territorju, bħalma huma, per eżempju, l-vigarju Foranej u d-dekani jew dawk li huma maħturin għal ħidma ta' għamla superparrokkjali sabiex il-ħidma pastorali fid-Djoċesi jkollha l-unità meħtieġa u tkun aktar effikaċi" (art. 30).

Fl-'Ecclesiae Sanctae', il-Papa Pawlu VI ġie mnebbaħ minn dak li qal il-Konċilju Vatikan II fid-digriet 'Christus Dominus' fl-artiklu 32 meta ġie biex jitkellem mill-parroċċi fi żmiennu Huwa ma naqasx li jitkellem ċar dwar ċerti bidliet fil-parroċċa minħabba l-kura spiritwali ta' l-erwieħ. Fil-fatt hu stqarr li jkun meħtieġ li tbiddel it-territorju tal-parroċċi jew billi tgħaqqad flimkien xi parroċċi f'parroċċa waħda jew inkella l-kuntrarju, parroċċi kbar taqsamhom f'parroċċi żgħar. F'din l-eżortazzjoni huwa tkellem ukoll dwar il-possibiltà tat-twaqqif ta' ċentri 'parrokkjali' għal dawk il-kommunitajiet li ma għandhom l-ebda domiċilju. Semma' wkoll il-ħtieġa li tinqeda b'ċerti binjiet, bħalma huma mħżżen, ħalli tbiddilhom f'postijiet fejn il-kattoliċi ta' ċerti żoni mbegħdin mill-qalba ta' l-ibliet u tal-Knisja Parrokkjali jkunu jistgħu jaqdu d-dmirijiet pastorali tagħhom. Bla dubju ta' xejn, l-istess Papa nsista ħafna li fejn jinħolqu dawn il-ħtiġijiet wieħed għandu juża l-metodi kollha possibli ta' pastorali organika ħalli l-istess nies ma jitilfux is-sens ta' l-appartenenza għall-Parroċċa.

ID-DIRETTORJU TA'L-ISQFIJIET

Fit-22 ta' Frar, 1973, il-Papa Pawlu VI ippromulga d-Direttorju ta' l-Isqfijiet li jibda bil-kelmiet "Ecclesiae Imago". F'dan id-direttorju fin-numru 174-183 tkellem minn dawn il-kwalitajiet ta' parroċċi "ġodda" biex insejħulhom hekk. F'din il-parti, dan id-Direttorju tkellem mill-ħtieġa ta' żminijietna li

www.gozocathedral.org.mt

x'uħud mill-insara ma jistgħux jiġu milħuqin pastoralment mill-Kappillan tagħhom. Għandhom għalhekk jiġu introdotti ċerti metodi pastorali li bis-saħħa tagħhom dawn l-insara ma jibqgħux imċaħħdin mill-ħajja sagramentali. Diġa semmejt x'uħud minnhom meta kont nagħti relazzjoni ta' dak li qal il-Papa Pawlu VI fl-eżortazzjoni Appostolika tiegħu "Ecclesiae Sanctae". Iżda d-Direttorju jsemmi wkoll il-Kappillani personali. Dawn huma saċerdoti nkarigati mill-Isqof biex jieħdu ħsieb pastoralment lil xi gruppu ta' nies li jkunu jgħixu fil-pajjiż. Hekk, per eżempju, f'Malta għandna Kappillan għat-tedeski li jgħixu f'dawn il-gżejjer, għandna Kappillan għat-taljani li jgħixu f'pajjiżna u għandna wkoll Kappillan għall-ingliżi li joqogħdu f'Malta jew f'Għawdex. F'din il-parti, dan id-Direttorju nistgħu ngħidu li fisser aktar b'mod miftuħ dak li għallimna l-Papa Pawlu VI dwar il-parroċċi llum fl-Eżortazzjoni Appostolika tiegħu "Ecclesiae Sanctae". Dan id-Direttorju jindika wkoll lill-Isqfijiet ċerti partikularitajiet ta' kif u meta għandhom jitwaqqfu dawn iż-żoni pastorali. Mhux biss, imma lill-istess Isqfijiet, dan id-Direttorju jindikalhom liema prekawzjonijiet għandhom jieħdu biex dawn l-organizzazzjonijiet parrokkjali ma jservux ta' deni imma ta' ġid. Nistgħu ngħidu li mill-artiklu 174 sal-artiklu 183 dan id-Direttorju joffrilna ġabra ta' tagħlim li fid-dawl tiegħu rridu nħarsu lejn il-parroċċa tad-dinja ta' żminijietna.

Difatti fil-kuntest ta' dan it-tagħlim is-Sinodu tad-Djoċesi t'Għawdex fl-artiklu 241 stqarr: "...għall-ġid tal-insara li huma mbegħdin mill-Knisja tal-parroċċa jew tar-reliġjużi, sabiex ma jkunux imċaħħdin minn xi kura pastorali, jista' jitwaqqaf stazzjon jew dar pastorali, fejn bil-kunsens ta' l-Isqof u bil-għajnuna tal-lajċi ta' rieda tajba, il-Kappillan jew xi saċerdot ieħor imur fi żminijiet determinati sabiex jiċċelebra il-funzjonijiet u jwettaq ħidmiet ta' karità u tal-kura ta' l-erwieħ, kif ukoll ministeri oħra"

IL-KODIĊI L-ĠDID

Il-Kodiċi l-ġdid tal-Knisja, jew aħjar il-Kodiċi li ġie ppromulgat mill-Papa attwali Ġwanni Pawlu II permezz tal-Kostituzzjoni Appostolika 'Sacre Disciplinae Leges' tal-25

Il-Papa Gwanni XXIII
li ġab riforma radikali fil-Knisja

ta' Jannar 1983 jitkellem mill-parroċċa mill-kanoni 515 sal-kan. 552. L-egħjun ta' dawn il-liġijiet dwar il-parroċċi nistgħu ngħidu li huma tlieta: (a) id-duttrina tal-Konċilju Vatikan II, (b) it-tagħlim tal-Eżortazzjoni Appostolika 'Ecclesiae Sanctae' tal-Papa Pawlu VI, u (c) id-Direttorju ta' l-Isqfijiet: 'Ecclesiae Imago' b'mod speċjali fl-artikli 174-183 tiegħu. Diġa tkellimna u għarbilna l-kontenut ta' dan it-tliet egħjun. Fil-fatt meta l-Kodiċi l-ġdid ġie biex jagħti definizzjoni tal-kelma parroċċa ma naqasx li jagħmel enfasi partikulari fuq id-dimensjoni kommunitarja tagħha. Il-parroċċa fi żmienna b'mod speċjali l-ewwel u qabel kollox għandna nħarsu lejha bħala kommunità fejn jinħass sewwa l-ispirtu ta' l-imħabba aħwija. Id-differenza bejn il-Kodiċi tas-1917 u l-Kodiċi tas-sena 1983 tinħass sewwa dwar dan is-suġġett. Il-Kodiċi l-ġdid ta mportanza akbar lill-parroċċa milli l-Kodiċi tas-sena 1917. Meta l-Kanonista jipparraguna dak li qal il-Kodiċi l-Qadim u l-Kodiċi l-Ġdid fuq il-parroċċa malajr jinduna li filwaqt il-Kodiċi l-Qadima tkellem b'mod indirett dwar il-parroċċa fil-kapitli IX u X tiegħu, il-Kodiċi l-Ġdid fil-Kapitlu VI tat-tieni ktieb tiegħu offra impostazzjoni ġdida teoloġika-ġuridika dwar il-parroċċa. Il-parroċċa fid-dinja tal-lum, kif diġa urejna, għandha tfisser kommunità ta' nsara fejn jinħass sewwa l-ispirtu, ta' qadi u ta' servizz

reċiproku: "Dak li tridu li ħaddieħor jagħmel magħkom, agħmluh ukoll intom lilhom". (cfr.Mt). Din il-kommunità fi ħdan il-parroċċa trid toffri s-servizzi tagħha ta' karità lill-membri b'mod speċjali fi ħdan l-istess parroċċa. Kristu stess offra minn dawn is-servizzi ta' mħabba: ta d-dawl lill-għomja, is-smigħ lit-torox, il-kelma lill-imbikkmin, il-mixi lill-magħtubin, il-fejqan lill-imxajtnin, is-saħħa lill-morda, l-ikel lill-imġewħin u l-ħajja lill-mejtin. Kristu wkoll ġie f'din id-dinja mhux biex l-Appostli li għażel jaħslulu riġlejh, imma biex hu jaħsel riġlejn l-Appostli. Kristu ġie fid-dinja mhux biex ikun moqdi, imma biex jaqdi. Kristu ġie fid-dinja mhux biex jikkundannaha, imma bie isalvaha. Tabilħaqq Kristu fid-dinja qiegħed fil-prattika dak li llum jissejjaħ l-umaniżmu nisrani. Hekk ukoll illum jridu jagħmlu l-membri tal-Kommunità parrokkjali għax jekk jonqsu minn dan id-dmir, ikunu qegħdin jaqdu mhux ir-Reliġjon ta' Kristu iżda reliġjon moribonda kontinwament tistenna l-ġurnata tad-difna tagħha. Il-Kodiċi l-Ġdid, għalhekk, ma sparax għall-ajru meta għamel din l-insistenza kollha biex il-parroċċa nħarsu lejha bħala kommunità ta' nsara fejn isaltan sewwa l-ispirtu ta' għajnuna reċiproka u mill-qalb. Dan il-kanoni hu mibni fuq it-tagħlim tal-Konċilju Vatikan II u eżattament fuq dak li naqraw fin-numru 30 tad-Digriet "Christus Dominus". Meta jaqdu l-ministeru tat-tagħlim il-Kappillani għandhom jippriedkaw il-Kelma t'Alla lill-fidili kollha sabiex dawn fuq il-pedament tal-fidi, tat-tama u tal-karità jikbru fi Kristu u l-kommunità nisranija tagħ.i xiehda tal-karità li l-Mulej irrikmanda.

Jean Varnier, l-appostlu tal-fqar fil-Kanada, fil-ktieb tiegħu **Community and Growth** igħallem lill-Kappillani kif għandhom imexxu l-kommunità nisranija meta stqarr: "The first quality needed by those who carry responsability is a love for all the members of the community and a concern for their growth. This implies that they also carry the weaknesses of others. The members, of the community can sense very quickly if those with responsability love and trust them, are there to prove their authority and impose their own vision or are just seeking to please.
The model of authority for all Christians is Jesus - Jesus who washed the feet of his disciples, the Good Shepherd who gave up his life for his flock. It is not the hired man who acted purely in his own interests." (p.153)

Illum, mhux bħal qabel, l-Isqof għandu l-awtorità li jwaqqaf parroċċi ġodda jew igħaqqad f'parroċċa waħda bosta parroċċi li kienu jeżistu, iżda m'għandhomx f'qagħda li jiffunzjonaw kif imiss. Din l-awtorità ġdida, ġiet mogħtija lill-Isqfijiet mingħajr ma jkollhom il-permess tal-Kongregazzjoni kompetenti ta' Ruma, nistgħu ngħidu li ġiet mogħtija lilhom mill-Konċilju Vatikan II. Fil-fatt id-digriet dwar il-ħidma pastorali ta' l-Isqfijiet jitkellem minn dan is-suġġett fin-numru 32 fejn igħid: "Fl-aħħarnett is-salvazzjoni ta' l-erwieħ għandha tkun ir-raġuni waħdanija li għaliha jkunu deċiżi jew rivedutit-twaqqif u s-sospensjoni tal-parroċċi u tiġdid ieħor bħalhom li l-Isqof ikun jista' jagħmel bis-setgħa ta' l-awtorità tiegħu." Rigward "tiġdid" li tkellem minnu l-Konċilju Vatikan II f'dan id-digriet nistgħu ngħidu li fissru l-Papa Pawlu VI fl-Eżortazzjoni Appostolika tiegħu "Ecclesiae Sanctae" meta stqarr li l-Knejjes għandhom jinbnew b'mod li jiġbru lill-fidili, lill-insara preżenti f'kommunità waħda li titlob u tieħu sehem flimkien mas-saċerdoti meta huwa qed jippresjedi l-assemblea liturġika f'xi funzjoni bħalma hi l-quddiesa, servizz penitenzjali ecc. (cfr. E.S. n.21). Tibdil simili fil-bini tal-knejjes kien ġie wkoll ikkonfermat mid-digriet post-konċiljari "Inter Ecumeniċi" li fih ġie stabilit li mil-lum 'il quddiem ma jistgħux jinbnew knejjes ta' stil barokk għax dan l-istil ta' knejjes ifixkel mhux ftit biex l-assemblea liturġika tinġabar f'kommunità waħda li titlob. U għalhekk il-Kodiċi l-ġdid meta ġie biex jagħti d-definizzjoni ta' parroċċa fil-Kanoni 515 qalilna li l-parroċċa hija kommunità ta' nsara li titlob flimkien fi knisja partikulari. Illum meħtieġ li kull min ikun fil-knisja jista' jara lill-President, jiġifieri lil min ikun imexxi l-assemblea liturġika. Illum il-Kodiċi l-ġdid iħares lejn il-parroċċa bħala persuna ġuridika. U dan ifisser li l-parroċċa hija suġġett għad-drittijiet kif ukoll għad-dmirijiet. U ċertament bħala persuna ġuridika l-parroċċa tkun rappreżentata minn Kappillan, minn persuna fiżika li tidher għaliha fl-aspetti ġuridiċi kollha tagħha.

ELEMENTI ĠODDA

Fil-Kodiċi l-ġdid nsibu bosta elementi ġodda li ma konniex niltaqgħu magħhom fil-Kodiċi l-antik. Bir-raġun, għalhekk, l-Università Urbanjana meta ppubblikat kummentarju bit-taljan għall-Kodiċi l-ġdid stqarret li l-aġġornament ta' l-istituzzjonijiet fi ħdan il-Knisja offra mportanza l-aktar kbira lill-parroċċa, wisq aktar minn dik li jagħtiha l-Kodiċi l-antik. Fil-fatt il-Kodiċi l-ġdid fir-rigward tal-parroċċa jitkellem (a) mit-'Team Ministry'; (b) mill-Kunsill Parrokkjali u (c) mill-Kumitat Finanzjarju.

Il-Kanoni 517 jitkellem mit-'team ministry'. Din nistgħu nsejħulha terminoloġija ġdida fil-liġi tal-Knisja li ġiet mdaħħla fil-liġi tal-Knisja mill-Konċilju Vatikan II. Din l-espressjoni 'team ministry' fil-kuntest ta' parroċċa tfisser is-servizz li toffri l-parroċċa mhux biss mill-Kappillan, imma wkoll mis-saċerdoti, kollaboraturi tiegħu. Kull saċerdot fi ħdan il-parroċċa għandu jerfa' biċċa mhux biss mill-awtorità tal-Kappillan, imma wkoll biċċa mir-responsabilità li ġġib magħha din l-awtorità. F'dan l-aspett it-'team ministry' hu differenti mill-ħidma pastorali tradizzjonali. Fejn qabel kollox kien il-Kappillan waħdu, illum kull saċerdot fi ħdan il-parroċċa għandu jkollu kemm sehem mill-awtorità tal-Kappillan kif ukoll sehem mir-responsabilità ta' l-istess Kappillan.

Skond wieħed mill-istudjużi ta' dan l-aspett ġdid fil-ħajja tal-parroċċa din il-ħidma kollettiva hi mhux biss ekkleżjali, imma wkoll eskatoloġika. Fil-fatt hu dan it-'team ministry' li joħloq ċerta kredibilità fost il-parruċċani fil-parroċċa tagħhom li hi qed toffrilhom is-servizzi tagħha mhux għal ħaġa oħra ħlief biex twassalhom għand Alla: l-iskop ewlieni ta' ħajjithom. U dan ifisser li biex dan l-element ġdid fil-parroċċa jkun tabilħaqq effiċjenti u jkun tassew jixbah lill-ħajja ta' l-ewlenin nsara jeħtieġ li ma joħroġx 'il barra mill-qafas tal-Vanġelu, hemm bżonn li jkunu l-valuri tal-vanġelu li jmexxuh fil-ħajja tiegħu.

KUNSILL PARROKKJALI

Illum ukoll fil-parroċċa għandna l-Kunsill Parrokkjali li ma kienx jeżisti qabe il-Konċilju Vatikan II.

Waħda mill-aħjar definizzjonijiet ta' Kunsill Parrokkjali fil-fehma tiegħi niltaqgħu magħha fil-kummentarju li jagħmlu l-istudjużi tal-liġi kanonika fl-Amerika fuq il-kanoni 536. Fil-fatt huma jagħtu din id-deninizzjoni ta' Kunsill Parrokkjali: "Born out of the need for co-responsible leadership, the parish counsil is the locus for the effective participation of clergy and laity in the total mission of the parish as called for in Vatican II"

Il-Kunsill Parrokkjali, għaldaqstant, ġie mwaqqaf mill-Konċilju Vatikan II u korraborat mill-kanoni 536 tal-Kodiċi l-ġdid bil-għan li jmexxi l-ħidma pastorali fil-Parroċċa kollha.

Iżda biex il-Kunsill Parrokkjali jkun tabilħaqq effiċjenti fil-veru sens tal-kelma mhux biżżejjed it-'team work', mhux biżżejjed li l-'players' tal-Kunsill Parrokkjali jaħdmu f'id, imma hemm bżonn ukoll li dan il-Kunsill jistabilixxi l-prijoritajiet tal-parroċċa biex taqbad it-triq tal-progress post-konċiljari. Jeħtieġ li jkun hemm ukoll il-gradwazzjoni fil-prijoritajiet. Liema għandha tkun l-ewwel prijorità, it-tieni prijorità ecc. Il-konċentrazzjoni tal-forzi kollha pastorali fil-Parroċċa jeħtieġ li timmira lejn il-prijorità No.1. Din il-konċentrazzjoni ta' l-attenzjoni ta' dawn il-forzi pastorali ma tiċċaqlaqx qabel ma l-iskop jiġi milħuq.

Kultant biex ma ngħidx ta' spiss, dawn il-prijoritajiet ma jogħġbux dejjem lill-massa tal-poplu, lill-maġġoranza tal-kommunità parrokkjali. Iżda l-membri tal-Kunsill hemm bżonn jifhmuha li huma għandhom jieħdu l-atteġġjament ta' **'brotherly against'** f'ċerti ċirkustanzi. U dan ifisser li l-Kunsill Parrokkjali mhux qed hemm biex jissodisfa dak li jogħġob lill-poplu, imma dak li jogħġob lil Kristu, anki jekk jaf li bid-deċiżżjonijiet tiegħu l-poplu mhux sa jieħu pjaċir.

Barra minn hekk, għall-Kunsill Parrokkjali, id-dimensjoni djoċesana għandha tiġi qabel id-dimensjoni parrokkjali. Fil-fatt il-Kunsill Parrokkjali jeżisti mhux biex il-parroċċa tiegħu tgħaddi lill-parroċċa tal-qrib fl-attivitajiet, imma biex joffri sehem għall-bini tal-Poplu t'Alla fid-djoċesi kollha. Ir-realtà djoċesana għandha tiġi qabel ir-realtà parrokkjali.

KUNSILL FINANZJARJU

Illum fil-parroċċa ġie mdaħħal ukoll il-Kunsill Finanzjarju (c.537) li permezz tiegħu jiġu regolati d-dħul u l-ħruġ tal-flus fil-parroċċa. Evidenti dan il-Kunsill Finanzjarju jeħtieġ jaħdem dejjem skond id-direttivi li jirċievi mill-Kurja Djoċesana biex l-element tal-kolleġġjatà anki fejn jidħlu l-finanzi aktar jaħdem b'effiċjenza.

Dan il-Kumitat Finanzjarju ma ġiex imwaqqaf biss biex il-flus tal-parroċċa jintefqu dejjem b'mod intelliġenti, imma wkoll bħala 'fund raising'. Dan il-Kunsill Finanzjarju llum jinsab fi ħdan il-parroċċa mhux biss biex il-flus jintefqu l-ewwel u qabel kollox bi skop u bil-għan li l-membri kollha tal-parroċċa jagħmlu dejjem aktar progress fl-iżvilupp totali u sħiħ tagħhom, imma wkoll biex dan il-Kunsill joħloq u jiġġenera egħjjun dejjem ġodda ta' dħul finanzjarju biex bih il-parroċċa ma tidhirx biss bħala struttura istituzzjonalizzata imma wkoll bħala struttura kariżmatika. Dan l-Kunsill Finanzjarju ġie mwaqqaf mill-Kodiċi l-Ġdid biex il-parroċċa fil-ħidma tagħha ma tkunx nieqsa minn dawk il-mezzi meħtieġa biex bihom tkun tista' tgħallem lill-Poplu t'Alla fi ħdanha li dak li jiswa fil-ħajja mhux x'għandek, imma x'int. Dan il-Kunsill Finanzjarju beda jiffunzjona fil-parroċċa mill-1983 'il hawn biex jipprovdi l-metodi moderni kollha possibli li toffrilu d-dinja teknoloġika u kompjuterizzata ta' żminijietna ħalli bihom il-parroċċa tgħallem lill-membri tagħha biex huma jaħdmu għall-veri valuri, dawk il-valuri li bihom tixtri l-biljett, l-'entrance ticket' tal-ġenna. Evidenti dan il-Kunsill ma ġiex imwaqqaf mill-Kodiċi l-Ġdid biex il-parroċċa tinbidel f'ażjenda 'multinazzjonali', dan il-Kunsill, il-Kodiċi l-ġdid ma ħolqux biex il-parroċċa tistagħna finanzjarjament u tinbidel f'industrija b'potenzjalità finanzjarja tant kbira li tikkundizzjona lill-parruċċani tagħha għall-direttivi, frott tal-paternaliżmu, imma dan il-Kunsill finanzjarju jeżisti fil-parroċċa biex jimmatura dejjem aktar lill-parruċċani fuq livell evanġeliku.

IL-PARROĊĊA TAL-KATIDRAL

Fuq il-parroċċa tal-Katidral ikun aħjar li nistqarru dak li kiteb jew kitbu oħrajn dwarha u li huma lkoll esperti fil-qasam ta' l-istorja ekkleżjastika biex ħadd ma jkun jista' jakkużani li jien 'Cicero pro domo sua', ħadd ma jkun jista' jgħid li jien qed niftaħar b'rixi.

Nibdew biex nikkwotaw lil Dr. G. Wettinger, espert fil-qasam ta' l-istorja ta' Malta tas-seklu 15. Dan l-istoriku magħruf kiteb dawn il-kelmiet dwar il-Matriċi ta' l-Assunta t'Għawdex.

Dr. G. Wettinger

"L-ewwel ħjiel ta' siwi li għandna ta' din il-knisja jmur lura sas-sena 1435 meta, eżatt fit-12 t'Ottubru, insibu lil Nuncio de Episcopo Għawdxi, iħalli xi ħaġa żgħira lill-kappillan tal-Knisja Matriċi ta' Santa Marija u jagħti lill-altar maġġur tal-istess knisja matriċi tnax-il ratal xemgħa maħduma. Hawn, jiġifieri sitt snin biss wara li l-Mori kienu għamlu straġi fil-gżejjer Maltin u l-iktar f'Għawdex, din il-knisja tagħna kienet diġa 'matriċi'. L-użu ta' din il-kelma ta' min jinnotah sewwa. Mhux biss juri l-importanza ta' din il-knisja fil-gżira t'Għawdex iżda wkoll huwa xhieda li Għawdex kellu parroċċi oħra anki fis-sena 1435. Dan kollu jfisser li għandna hawn xhieda ta' storja twila qabel din id-data, għax wara kollox id-data 1435 tfisser biss li ma baqalniex dokumenti eqdem minnha: kollha nqerdu maż-żmien, forsi fil-ġrajjiet imdemma u mnikkta tas-sena 1429. Il-kelma 'matriċi' tixhed ukoll li tal-inqas parroċċa waħda oħra Għawdxija ħarġet minnha. Għandi ngħid ukoll li l-ebda knisja oħra f'Malta jew Għawdex ma kienet tissejjaħ 'matriċi' f'dawk iż-żminijiet bikrija."

(350 Sena Kolleġġjata 1623 - 1973)

www.gozocathedral.org.mt

Il-Papa Piju IX
li għolla lill-Knisja Parrokkjali Matriċi ta' l-Assunta għad-dinjita ta' Knisja Katidrali

Storiku ieħor magħruf fil-gżejjer tagħna bla dubju ta' xejn hu Patri Alexander Bonnici O.F.M. Conv. li kiteb ktieb sħiħ dwar l-importanza ta' din il-parroċċa ta'l-assunta li fl-1864 ġiet mgħollija għad-dinjità ta' Katidral mill-Papa Piju IX. Minn dak li kiteb Patri Alessandru f'dan il-ktieb hawnhekk inġibu biss

Patri Alex. Bonnici

id-dati mportanti ta' din il-parroċċa tal-Katidral li nsibu fil-paġni 121-123.

"**1421:** Ħjiel li, lejn din is-sena, il-Knisja ta' S. Ġakbu fir-Rabat kellha mnejn kienet Parroċċa.

1435: Il-Parroċċa ta' l-Assunta diġa magħrufa bit-titlu ta' "Matriċi".

1446: Titħalla xi proprjetà lill-Knisja Matriċi msemmija għall-Verġni Marija..

1489: F'testment, tissemma l-Knisja Matriċi ta' S. Marija ta' Għawdex.

1545: B'dan l-ordni, jissemmew l-erba' parroċċi ta' Għawdex: il-Matriċi, Savina, San Ġakbu, San Ġorġ.

1545: F'dokument wieħed, jissemmew "il-Kappillan tal-Matriċi" u "il-Kappillani tal-belt u l-gżira ta' Għawdex".

1551: Wara l-ħerba kbira ta' l-Assedju ta' Għawdex, jonqsu mill-gżira l-Kappillani ta' Savina u ta' S. Ġakbu.

1559: Min kellu ċnus fuq artijiet tal-Matriċi, ġie ddispensat milli jħallas għaliex l-artijiet kienu mħarbtin.

1575: Mons. Dusina, fil-Viżta tiegħu, jordna li s-Sagrament u ż-żjut imbierka tal-Parroċċa ta' S. Ġorġ jinżammu fil-Matriċi.

1575: Ġew soppressi minn Parroċċi u, bħala knejjes ipprofanati, dawk ta' Savina u S. Ġakbu.

1575: Il-Kappillan tal-matriċi jgħid li għandu 800 jiddependi minnu; dak ta' S.Ġorġ igħid li għandu 100. Savina u San Ġakbu: bla fidili.

1621: Dispożizzjonijiet biex jitqaddsu l-obbligi tal-Quddies marbutin mal-Matriċi; imma ma jirnexxux għax m'hemmx saċerdoti biżżejjed.

1623: Il-Kappillan tal-Matriċi uffiċjalment jingħata t-titlu ta' Arċipriet.

1623: Editt ta' l-Isqof Cagliares li juri x-xewqa li l-Matriċi ssir Kolleġġjata.

1623: L-Arċipriet tal-Matriċi ordnat iżomm Viċi għal bil-lejl fil-Knisja ta' Savina.

1625: Jiġu ffissati l-limiti tal-Parroċċi ta' S. Marija u ta' S. Ġorġ.

1630: Il-limiti li jifirdu l-parroċċi ta' S. Marija u S. Ġorġ ma jidhrux ċari.

1631: Il-Kongregazzjoni tal-Konċilju tapprova d-disposizzjoni ta' l-Isqof li, fil-Knisja Matriċi, minflok ma jiġi ċċelebrat Quddies, issir ir-reċita komunitarja ta' l-Uffiċċju Divin.

1639: Papa Urbanu VIII lill-Matriċi ta' għawdex iqisha daqs li kieku kienet Kolleġġjata.

1661: L-Inkwiżitur Ġlormu Casanete jibgħat ir-rakkomandazzjoni tiegħu biex il-Matriċi ta' l-Assunta ssir Kolleġġjata Insinji.

1663: Tiġi ppublikata l-Bolla "Superna Dispositione" mogħtija mill-Papa Alessandru VII: u l-Matriċi ta' Għawdex tiġi mgħollija uffiċċjalment għad-dinjita ta' Kolleġġjata.

1665: Wara li nħoloq id-dubju jekk l-Assunta kenitx għadha Parroċċa, il-Papa jwieġeb li ma kellux f'moħħu jneħħilha dak li ma neħħilhiex l-Isqof Cagliares fis-sena 1623.

1668: Wara li nħallet kull problema, il-Matriċi ta' l-Assunta tibda tiffunzjona regolarment bħala Kolleġġjata.

1678: Ix-Xewkija tinqata' mill-Matriċi bħala Parroċċa għaliha.

1679: L-Għarb ukoll issir Parroċċa ġdida u tieħu l-limiti mill-Matriċi.

1688: Sannat, ix-Xagħra, il-Qala u ż-Żebbuġ jinqatgħu f'Parroċċi għalihom.

1688: Billi l-Matriċi ta' l-Assunta u S.Ġorġ kienu qrib wisq xulxin, l-Isqof Cocco Palmeri jitlob il-kunsens ta' Ruma għad-deċiżjoni tiegħu li jħallihom żewġ parroċċi taħt

www.gozocathedral.org.mt

Arċipriet wieħed.

1689: Ruma taqbel li l-Arċipriet tal-Matriċi jkollu tiddependi minnu anki l-Parroċċa ta' S. Ġorġ.

1693: Terremot jagħmel ħafna ħsara fil-Matriċi ta' l-Assunta, u jibda l-proġett ta' Knisja ikbar u isbaħ.

1695: Jidher tajjeb li n-Nadur kien diġà ħa f'idejh dik il-Parroċċa li proviżorjament kienet imwaqqfa fil-Qala.

1705: Fi "Status Animarum", il-Parroċċi kollha ta' Għawdex (San Ġorġ fir-Rabat, ix-Xewkija, l-Għarb, Sannat, ix-Xagħra, in-Nadur u ż-Żebbuġ) għad għandhom xi rabtiet mal-Matriċi ta' l-Assunta.

1705: Dawn kienu l-fidili li jagħmlu mill-parroċċi kollha ta' Għawdex: a)Matriċi u S. Ġorġ; 2.942, b) Xewkija: 640, c) Għarb: 514, d) Sannat: 385, e) Xagħra: 698, f) Nadur: 432, g) Żebbuġ: 385."

Ma dawn id-dati ma nistgħux ma nirreġistrawx ukoll id-data tas-16 ta' Settembru 1864 meta l-Papa Piju IX għolla lil din il-parroċċa għad-dinjita ta' Knisja Katidrali.

DR. REV. JOSEPH BEZZINA

F'din is-sensiela ta' esperti fil-qasam ta' l-Istorja tal-Knisja ma nistgħux inħallu barra x'kiteb dwar il-parroċċa tal-Katidral Dr. Fr. Joseph Bezzina li kiseb id-dottorat fl-Istorja tal-Knisja mill-Universita Gregorjana ta' Ruma. Fl-aħħar ktieb tiegħu dwar il-parroċċa ta' Sannat Fr. Bezzina offrilna ċensiment b'dokumentazzjoni xjentifika li jinteressa mill-qrib lill-parroċċa tal-Katidral. Iċ-ċensiment hu dan:

Parroċċa — Matriċi ta' Santa Marija:	
Castello (Ċittadella)	— 361
Madonna delle Grazie e la Bellieha	— 79
Rabbato [Rabat]	— 160
Xeuchia [Xewkija]	— 404
Ta' Sannat	— 173
Monsiar [Munxar]	— 52
Xilendi [Xlendi]	— 8
Fontana Grande [Triq tal-Għajn]	— 62
Santa Caterina [Santa Luċija] +	— 255
Ducira [Dwejra]	
Haijn abdun [Għajn Għabdun]	
Gar ilma [Għar Ilma]	
ta Chircem [ta' Kerċem]	
Ta Ciagi sive Dibegi [San Lawrenz]	— 53
Garbo [Għarb]	— 325
Hasri [Għasri] — Żebbuġ	— 281
Vet Sara [Wied Sara]	— 93
Marsalfurno [Marsalforn]	— 55
Sciahret il-hazzenin [Xagħra]	— 290
Nadur	— 180
La Cala [Qala]	— 65
Mugiarro [Mġarr]	— 57
Comino [Kemmuna]	— 27
Parroċċa ta' San Ġorġ:	
Rabbato [Rabat]	— 1226
TOTALI:	
Parroċċa — Matriċi ta' Santa Marija	— 2980
Parroċċa ta' San Ġorġ	— 1226
Għawdex	— 4179
Kemmuna	— 27
GĦAWDEX + KEMMUNA	— 4206

Għawdex kellu allura żewġ parroċċi biss: (1) il-Kolleġġjata Matriċi ta' Santa Marija fil-Kastell li taħtha kienu jaqgħu ċ-Ċittadella, it-trufijiet tar-Rabat, l-inħawi tal-Madonna tal-Grazzja u l-Bellieħa, Wied Sara, il-kumplament ta' Għawdex, inkluża l-kontrada ta' Sannat, u l-gżira ta' Kemmuna; u (2) il-Parroċċa ta' San Ġorġ Martri li taħtha kienu jaqgħu n-nies li joqogħdu fil-qalba tar-Rabat. Dan l-arranġament kien beda jseħħ b'deċiżjoni ta' l-Isqof Baldassar Cagliares fl-1623.

Iċ-ċensiment isemmi l-postijiet kollha li llum, tliet mitt sena wara, huma parroċċa u raħal. U dan juri li l-bini u l-iżvilupp tal-gżira li beda dakinhar baqa' konċentrat fuq dawn il-postijiet. Kif forsi wieħed jinnota, ma jissemmiex raħal wieħed biss: Għajnsielem, li għaldaqstant hu fiż-żmien l-iżgħar raħal Għawdxi. *(pp. 113 - 114)*

www.gozocathedral.org.mt

33 SENA ILU

Fl-'Għid ta' l-Assunta' tas-sena 1981, jien kont ktibt artiklu dwar l-Evalwazzjoni tal-Ħajja Pastorali fil-Katidral bis-saħħa ta' l-Istatwa ta' Santa Marija. Hawnhekk xtaqt nirreġistra mill-ġdid silta minn dan l-artiklu b'xi bidliet żgħar.

33 sena ilu, eżattament fid-29-4-1956 is-Soċjetà Filarmonika 'Leone' irregalat lill-Katidral t'Għawdex l-istatwa sabiħa ta' Santa Marija Assunta billi fl-ewwel Kolleġġjata Matriċi ta' Għawdex kien għad m'hemmx statwa titulari. Huwa veru li fl-istaġun post-konċiljari li fih qegħdin ngħixu wieħed m'għandux jiffumenta ħwejjeġ bħal dawn li flok idgħajfu jkomplu jsaħħu madwar il-poplu l-ambjent ta' l-infantiliżmu spiritwali. Stat bħal dan jissokta joftom lill-poplu minn ħajja awtentikament nisranija li titlob li quddiem is-sagrifiċċju u ċerti ċirkustanzi iebsin, ma tħallihx jirtira fil-kamp tal-ġufija u ta' l-etika tas-sitwazzjoni, imma aktar tħeġġu biex juri l-konvinzjonijiet insara tiegħu quddiem kulħadd. Hu tabilħaqq minnu li fis-soċjetà polarizzata tad-dinja tal-lum, m'għadux iż-żmien li wieħed jinjetta lill-poplu tagħna b'doża qawwija ta' partiġġjaniżmu li twasslu biex jiġi jċapċap quddiem l-istatwa titulari mingħajr ma jinduna li jippreżenta u jirriklama r-reliġjon ta' Kristu. Konna nkunu qegħdin nagħmlu tort lill-Vanġelu ta' Kristu u nagħtuh forma ta' karikatura, kieku kellna nserrħu rasna mill-futur tal-fidi nisranija ta' pajjiżna l-għaliex il-parruċċani tagħna għadhom jinteressaw irwieħhom fil-festa titulari, iżda mbagħad l-istess parruċċani ftit li xejn iħabblu rashom jekk f'art twelidhom hijiex tikber l-immoralità pubblika u l-korruzzjoni tal-kostumi.

Ma nistgħux ma nammettux li d-devozzjonijiet popolari jekk ma nagħrfux nivvalurizzawhom billi ma nizvojtawhomx mill-kontenut evanġeliku tagħhom, jikkondizzjonawna għall-medjokrità fil-ħajja tagħna bħala nsara. Iżda nkunu qegħdin niżbaljaw mhux ftit jekk aħna nħallu dawn il-festi titulari jaħarbu minn taħt idejna mingħajr ma nkunu ppruvajna nxiddulhom il-libsa tat-tagħlim konċiljari. U għalkemm l-idea tal-Konċilju Vatikan II, 25 sena ilu kienet għadha lanqas biss tinsab fi stat embrjonali, madankollu dawk kollha li kienu responsabbli mill-kura ta' l-erwieħ fil-Katidral ħatfu din l-okkażjoni biex il-Knisja Matriċi t'Għawdex, bħala parroċċa, terġa' tikseb il-post li jixirqilha fil-mappa tal-ħidma pastorali tad-djoċesi Għawdxija. U hekk kif ġisem mingħajr ruħ jissejjaħ kadavru, oġġett, jiġifieri, ta' bla ebda ħajja hekk ukoll Knisja parrokkjali li fiha ftit li xejn titwettaq ħidma pastorali, tibda tarmi riħa ta' moffa spiritwali għax tkun riesqa lejn il-mewt tagħha, bħala komunità ekkleżjali. Parroċċa bħal din tkun fil-ħidma pastorali tad-djoċesi ċellula marida li ħakimha l-mikrobu qerriedi ta' l-indifferenza u tal-bruda lejn l-attivitajiet kollha li jsiru għall-formazzjoni ta' bnedmin ġodda. U bħalma l-qalb tippompja d-demm fil-vini kollha li jserrpu ma' ġisem il-bniedem biex tagħtih il-ħajja; hekk ukoll il-ħidma pastorali fi knisja parrokkjali tittrasmetti l-ħajja nisranija fil-membri tagħha biex ikunu forza kostruttiva fil-bini tal-ġisem mistiku ta' Kristu. U din il-bidla għall-aħjar fil-qasam pastorali tal-Knisja

www.gozocathedral.org.mt

Katidrali ġiet ikkaġunata mill-fatt li s-Soċjetà Filarmonika 'Leone' irregalat lill-Katidral l-istatwa ta' Santa Marija. Wara l-ekklissi, mela, li kellha l-parroċċa tal-Katidral fuqha reġgħet iddiet ix-xemx tal-ħeġġa pastorali biex mill-ġdid tikseb postha fil-mappa tal-parrokat Għawdxi.

UNITA FID-DIVERSITÀ

Illum il-Knisja Parrokkjali tal-Katidral hi mifruda mill-Kolleġġjata, mill-Kapitlu tal-Katidral. Din il-'firda' twettqet b'dispożizzjoni tal-Papa Pawlu VI meta fl-Eżortazzjoni Apostolika tiegħu "Ecclesiae Sanctae" stqarr li mil-lum 'l quddiem il-Knejjes Katidrali ma jistgħux ikunu wkoll parroċċi u dawk il-Knejjes Katidrali li kienu wkoll parroċċi għandhom jiġu mifrudin (cfr. art.21). Din id-dispożizzjoni ġdida ġiet korroborata u msaħħa bil-Kodiċi l-ġdid. Fil-fatt il-kanoni 510 igħidilna:

par. 1. *Le parrocchie non siano più unite al capitolo dei canonici; quelle che sono tuttora unite ad un capitolo ne siano separate da parte del Vescono diocesano*

par. 2. *Nella chiesa che sia insieme parrocchiale e capitolare, venga costituito un parroco, scelto fra i capitolari o meno; questi e'tenuto a tutti i doveri e possiede i diritti e le facoltà che, a norma del diritto, sono proprie del parroco.*

par. 3. *Spetta al Vescovo diocesano stabilire norme precise mediante le quali possano essere debitamente armonizzati i dovero patorali del parroco e le funzioni proprie del capitolo, facendo in modo che il parroco non sia di impedimento alle funzioni capitolare e il capitolo non sia di impedimento a quelle parrocchiale; se sorge un conflitto lo dirima il Vescovo diocesano il quale deve curare innanzitutto che si provveda in modo adeguato alle necessità pastorali dei fedeli.*

Kif igħallimna dan il-kanoni ma għandnix nieħdu l-kelma 'firda' fis-sens magħluq tagħha. B'firda hawnhekk ma għandnix nifhmu li dawn huma żewġ korpi morali miġġeldin ma' xulxin u allura aħjar nwettqu bejniethom separazzjoni netta u totali. Imma b'separazzjoni f'dan il-każ għandna nifhmu aġġornament li jitlob żminijietna ħalli l-ħidma pastorli ta' żewġ korpi morali ma jfixxklux lil xulxin bil-konsegwenza li pastoralment ikunu l-lajċi jew aħjar il-parruċċani li spiritwalment isoffru. Nistgħu tabilħaqq ngħidu li f'din il-'firda' jivverifika ruħu l-każ ta' "unity in diversity", unità u għaqda fid-diversità kif igħidu l-Ingliżi. Illum il-parroċċa tal-Katidral ġiet 'mifruda' mill-Kapitlu tal-Katidral mill-Isqof preżenti Mons. N. Cauchi b'digriet tiegħu tat-22 ta' Frar 1987

IL-PARROĊĊI L-OĦRA

Illum il-parroċċi l-oħra fid-Djoċesi t'Għawdex barra dik tal-Katidral huma erbatax-il waħda. Ilkoll kemm huma qegħdin joffru lill-Poplu t'Alla t'Għawdex l-aħjar servizzi possibli biex dan il-Poplu fl-itenerarju tiegħu tal-Fidi Nisranija u fil-Pellegrinaġġ tiegħu eskataloġiku ma jaqtax qalbu u jagħmel dejjem il-kuraġġ sakemm jasal f'pajjiżu s-Sema. Il-parroċċi kollha tad-Djoċesi t'Għawdex qegħdin jaħdmu bla heda u lkoll meddew għonqhom għall-ħidma pastorali xejn ħafifa kif jitlob il-Konċilju Vatikan II biex il-poplu t'Alla fid-Djoċesi tagħna jgħix fi spirtu kommunitarju daqskemm kienu tabilħaqq u kif suppost jkunu l-membri ta' l-istess familja, il-familja t'Alla fuq din l-art. Il-parroċċi kollha tad-Djoċesi ta' gżiritna qegħdin jagħmlu l-almu kollu tagħhom possibli lejn il-Knisja bħala l-kontinwazzjoni ta' Kristu fuq din l-art u fuq kollox bħala rifless tal-preżenza tiegħu fuq din l-art. Huwa veru li l-Knisja hija realta' teandrika, realtà jiġifieri li għandha mhux biss l-element divin, imma wkoll l-element uman. Huwa veru, kif jistqarr il-Konċilju Vatikan II, il-Knisja mhijix biss realtà fiżika imma wkoll realtà spiritwali. Huwa veru li l-Knisja hija tabilħaqq qaddisa fir-ras tagħha, Ġesù Kristu li huwa l-istess qdusija. Huwa veru li r-ruħ tal-Knisja huwa l-Ispirtu s-Santu kif kien stqarr il-papa Ljun XIII, imma daqstant ieħor hu veru li l-Knisja hi mibnija fuq San Pietru, l-element uman, li f'ħajtu lil Kristu ċaħdu tliet darbiet. U dan kollu ġara biex ma nippretendux li fid-Djoċesi tagħna l-parroċċi jista' jkun qatt jilħqu l-perfezzjoni. Il-perfezzjoni tinsab biss fis-sema. U l-parroċċi fi gżiritna żgur li lkoll kemm

www.gozocathedral.org.mt

Knejjeś Parrokkjali f'Għawdex

huma qegħdin jistinkaw bil-mezzi kollha possibli ħalli l-kommunità nisranija fi ġżiritna tifhem li għada pitgħada l-membri tagħha huma ddestinati li jagħmlu parti minn dik il-Knisja bla għajb u bla ebda tikmixa, imma kollha ġmiel u sbuħija kif ta deskrizzjoni tagħha San Pawl fl-ittra tiegħu lill-Efesin. L-istess San Pawl fl-ittra tiegħu lir-Rumani stqarr: "Aħna nafu li ma'dawk li jħobbuh, Alla jaħdem kollox għall-ġid tagħhom, dawk li huma magħżulin skond il-pjan tiegħu. Għax dawk li hu għarrafhom minn qabel iddestinahom minn qabel biex ikunu jaqblu max-xbiha ta' Ibnu, biex ikun hu l-Kbir fost ħafna aħwa. U lil dawk li Alla iddestinahom minn qabel, lil dawk li Hu sejħilhom, lil dawn għamilhom ġusti, dawk li għamilhom ġusti, lil dawn ukoll sebbaħhom." (Rum. 8:28-30). San Pawl b'dawn il-kelmiet igħallimna kif Alla l-Imbierek imexxi lill-bniedem jew aħjar lill-ġemgħa ta' l-insara sal-glorja ta' dejjem. Alla jaf sa minn dejjem minn huma dawk li għandhom jidħlu fil-Knisja; lil dawn iddestinahom Alla sa mill-eternità biex ikunu xbieha ta' Ibnu Ġesù Kristu. Ġesù kien l-ewwel li daħal fil-glorja tas-sema u l-insara bħalu għad jidħlu warajh. Lil dawn Hu sejħilhom u tahom biex iwiegħbu, wiegħbu u saru ġusti bil-magħmudija u mbagħad ikollhom il-glorja tas-sema. U nistgħu ngħidu f'ċertu sens li dan ix-xogħol twettqu l-Knisja parrokkjali. Alla l-Imbierek jinqeda bil-Knisja parrokkjali biex igħaddi lill-insara minn dan il-process kollu ħalli jaslu s-sema. U l-parroċċi fid-Djoċesi tagħna ma humiex jonqsu minn dan id-dmir li jipprovdu s-servizzi kollha lill-membri tagħhom. Bis-saħħa tal-parroċċi l-poplu tagħna wasal biex iħobb lil Alla u biex igħarrfu u jaqdih sakemm umanament hu possibli.

Bis-saħħa tal-parroċċi l-poplu tagħna tgħallem li qatt ma għandu jissagrifika l-ġid spiritwali minħabba l-ġid materjali. Fi kliem ieħor kienu l-parroċċi fid-djoċesi tagħna li wrew bic-ċar lill-poplu tagħna li jekk huwa jrid igħix ta' nies f'din id-dinja bil-konsegwenza li jikseb lil Alla, jeħtieġ li jsarraf b'egħmejjel it-tagħlim ta' Kristu. U nistgħu nistqarru li hekk kif in-naħal jiġġerra għal fuq fomm il-ward biex minnu jerda' u jsoff l-għasel bnin tiegħu, hekk iġġerrew missirijietna, għadna niġġerrew aħna u jibqgħu wkoll jiġġerrew ta' warajna għal ġol-Knejjes parrokkjali biex minnhom jerdgħu u jsoffu l-għasel bnin tas-Sagramenti li ħarġu u twieldu mill-ġenb mifud ta' Kristu.

MONS ISQOF N. CAUCHI

Iżda jekk illum qegħdin nassistu għal dan il-progress kollu fil-parroċċi tagħna u nilmħuhom qishom 'service-stations', postijiet minnfejn wieħed isib dak li jeħtieġ għas-salvazzjoni integrali tiegħu, dan huwa kollu dovut għall-fatt li l-Isqof attwali Mons. N. Cauchi ma jħalli qatt ġebla mhix

maqluba minn postha sabiex minn dawn il-parroċċi jagħmel ċentri ta' ottimiżmu reali. Jekk il-parroċċi tagħna illum dejjem jinsabu 'on the go', dejjem sejrin b'attivitajiet spiritwali, kulturali, filantropiċi u rikreattivi, dan kollu jirrifletti d-dinamiżmu appostoliku li bih hu mħeġġeġ l-Isqof attwali. Ikun kollu għal xejn li wieħed idendel linfa f'nofs ta' kamra b'ħafna lampi tad-dawl elettriku, jekk dawn il-lampi ma jkunux ikkomunikati mal-'Power Station', mal-magna li tiġġenera dan id-dawl elettriku, ikun qed taħli ż-żmien, daqs min jipprova jimla l-ilma fl-ixkejjer jew jaħsel il-faħam. Għall-parroċċi f'Għawdex bla ebda dubju ta' xejn dan il-ġeneratur huwa l-Isqof attwali li qatt ma jaf b'mistrieħ, imma fih hemm spirtu ta' kreattività biex jara l-parroċċi dejjem mexjin fuq it-triq tal-progress veru u fuq kollox dak post-konċiljari. Bil-ħidma tiegħu li ma tafx b'serħan, Mons. Isqof jagħti xieħda li l-parroċċa mhix ħaġa statika, mhix oġġett mejjet u fossilizzat tajjeb biss biex tqegħdu ġo vetrina

www.gozocathedral.org.mt

tal-Mużew għall-wiri, imma l-parroċċa hi dinamika minnha nfisha bħaż-żerriegħa li jixħet il-bidwi fil-ħamrija. Isaqqiha biex tinbet u jnaddaf il-ħaxix ħażin ta' madwarha biex tikber f'siġra li tagħtih il-frott. Jibqa' jiżborha biex is-sena ta' wara tagħtih frott akbar. Hekk ukoll Mons. Isqof mill-parroċċi tad-Djoċesi tagħna ħoloq tabilħaqq entijiet, strutturi u mezzi li jipproduċu ħajja dejjem ġdida.

IL-PAPA ATTWALI

Il-Papa Ġwanni Pawlu II kif ngħidu bil-Malti huwa b'ruħu u b'ġismu favur il-parroċċi u fihom jara għodda indispensabbli għall-bini tal-Poplu fid-dinja kollha. Naqraw fl-Atti ta' l-Appostli li darba f'dehra l-Mulej widdeb lil Ħananija, dixxiplu ta' Damasku b'dawn il-kelmiet: "Mur għand Pawlu għax dan hu għodda maħtura minni biex ixandar ismi fost il-ġnus, l-ibliet u s-slaten." (Atti 9:15). U nistgħu naslu għall-konklużżjoni li l-Papa attwali jara f'dawn il-parroċċi dawn l-mezzi meħtieġa biex huwa jkun jista' iwassal tagħlim Kristu fid-dinja kollha. Biżżejjed wieħed jaqra l-artiklu 26 u 27 tal-aħħar Eżortazzjoni Appostolika tiegħu dwar il-Missjoni tal-Lajċi fid-dinja tal-lum. Il-Papa attwali bi kliem il-Papa Pawlu VI ifakkarna f'dak li kien qal lill-Kleru ta' Ruma: "Sempliċiment nemmen li l-istruttura hekk antika u hekk ta' għieħ li hi l-parroċċa llum wkoll għandha missjoni meħtieġa, missjoni li taqbel maż-żminijiet tal-lum; għan tagħha hu li twaqqaf l-ewwel kommunità tal-poplu nisrani; trid tiġbor il-poplu u tgħallmu jgħix il-ħajja liturġika; trid tħares u ssaħħaħ il-fidi tan-nies tal-lum; hi skola fejn il-poplu t'Alla jitgħallem id-duttrina ta' Kristu li twassal għas-salvazzjoni; hi fl-aħħarnett hi trid u tħoss u tħaddem fil-prattika dawk l-egħmejjel kollha ta' tjieba li jsiru biss mill-imħabba umli għall-aħwa." (art.26).

Kien ukoll l-istess Papa Ġwanni Pawlu II li fl-Eżortazzjoni msemmija b'sengħa ta' Imgħallem fil-Kelma t'Alla, ħallilna bil-miktub dawn ir-riflessjonijiet sbieħ dwar il-missjoni tal-parroċċa fid-dinja tal-lum: "Kif inhi l-qagħda llum, l-insara lajċi jistgħu u għandhom igħinu ħafna biex tikber **ix-xirka ekklesjali** fil-parroċċa tagħhom, u biex terġa' **tqum il-ħeġġa missjunarja** lejn dawk li ma jemmnux, jew jemmnu imma ma baqgħux igħixu ħajja nisranija jew qerduha fihom.

Imbagħad, jekk il-parroċċa hi l-Knisja li tinsab f'nofs id-djar tan-nies, nistgħu ngħidu li l-Knisja qed tgħix u taħdem fil-fond fis-soċjetà tal-bnedmin u tissieħeb mill-qrib ħafna fit-tamiet u t-traġedji tagħhom. Spiss jiġri li l-qagħda soċjali, l-aktar f'xi nazzjonijiet u f'xi ambjenti, titheżżeż minn qawwiet li jġibuha fix-xejn u jeqirdu kull prinċipju ta' umanità; il-bniedem iħoss ruħu mitluf u ma jafx fejn sejjer, għalkemm jibqa' dejjem aktar iħoss fih ix-xewqa li jkollu, u jġib 'il quddiem, relazzjonijiet aktar jixirqu 'l bniedem, relazzjonijiet bejn l-aħwa.

Il-parroċċa tkun tista' tagħti twieġiba għal dawn ix-xewqat jekk, permezz tas-sehem ħaj tal-lajċi nsara, tkompli twieġeb għall-vokazzjoni u l-missjoni ewlenija tagħha, jiġifieri li tkun "il-post" fid-dinja fejn il-kommunità ta' dawk li jemmnu tiltaqa' u tkun fl-istess ħin "sinjal" u "strument" tas-sejħa ta' kulħadd, jew, kif kien iħobb igħid il-Papa Ġwanni XXIII, l-għajn tar-raħal fejn ir-raħħala kollha jinġabru ħa jaqtgħu l-għatx tagħhom." (art. 27)

www.gozocathedral.org.mt

Bibljografija

1. Alex Bonnici - Il-Matriċi ta' l-Assunta
2. Bevilacqua A. 'Selected Questions in Chancery Practice'.
3. C. Scicluna - L-Għid ta' l-Assunta
4. Ġwanni Pawlu II . Christi Fideles Laici
5. Commento al Codice di Diritto Canonico - Pontificia Università Urbaniana.
6. Cora G. 'Team Ministry': Theological Aspects
7. Duffy R.A. "Team Ministry"
8. Dulles A. 'Models of the Church'
9. Edizzjoni 350 Kolleġġjata - Katidral t'Għawdex.
10. Hertling L. "Communio: Church and Papacy in Early Christianity".
11. Kennedy R. "Experiental Parishes and the Law of the Church.
12. Knowledge Vol XIII.
13. Marcuzzi P. "Verso una Nuova Definizione"
14. Motu Proprio: Ecclesiae Sanctae, Pope Paul VI
15. The Bishop's Directory: "Imago Ecclesiae".
16. The Code of Canon Law, A Text and Commentary.
17. The Pope Speeks No. 18 (1973)

Dati Speċjali fil-Programm ta' Ċelebrazzjonijiet Solenni *li ser jinżammu* fuq bażi Djoċesana fl-okkażjoni ta' Egħluq il-125 Sena mit-Twaqqif tad-Djoċesi

22 - 8 - 89
Pellegrinaġġ Djoċesan għall-Katidral ta' Malta mal-vapur tas-6.00 p.m.

38 - 9 - 89
Akkademja Mużiko-Letterarja fil-Katidral fis-7.00 p.m.

15 - 10 - 1989
Konċelebrazzjoni Pontifikali li tkun immexxija minn Nunzju Appostoliku fil-gżejjer Maltin Mons. Luigi Ċelata fid-9.00 a.m. fl-okkażjoni ta' dawn il-festi. Għal din l-okkażjoni għandu jkun mistieden il-President ta' Malta Dr. V. Tabone

www.gozodiocese.org.mt

1 ta' Awissu

1988

Kronaka tal-

INGHAQDU MAL-KOMUNITA PARROKKJALI

Nru.	Data tal-Magħmudija	Isem it-Tarbija	Isem u Kunjom il-Ġenituri
1.	4-7-1988	Patrick Schembri	Mario u Marlene Debono
2.	7-7-1988	Alison Xuereb	Joseph u Elsie Portelli
3.	25-7-1988	Claire Azzopardi	Ludivigo u Marija Vella
4.	23-7-1988	Maria Haber	Ġorġ u Mary Grace Vella
5.	1-8-1988	Sergio Grech	Ġorġ u Lilian Camilleri
6.	2-8-1988	Ruben Scicluna	Paul u Marija Rapa
7.	1-9-1988	Donia Gamaudhi	Ridha u Marija Said
8.	15-9-1988	Christiana Attard	Anton u Maria Tabone
9.	19-9-1988	Georgette Cini	Maxmillian u Helen Caruana
10.	10-8-1988	Mariella Rapa	Sam u Mariliana Refalo
11.	27-9-1988	Jessica Bugeja	Eugenio u Alda Cassar
12.	10-9-1988	Alicia Dimech	Mario u Carmen Mercieca
14.	28-9-1988	Mary Grace Grech	Emanuel u Emanuela Muscat
15.	16-10-1988	David Degiorgio	Atanasio u Marija Bonnici
16.	28-10-1988	Ewkar Sultana	Ġorġ u Rożina Grech
17.	10-10-1988	Sylvia Grech	Ġorġ u Marija Bezzina
18.	4-11-1988	Joseph Camilleri	Salvinu u Paulina Saliba
19.	25-10-1988	Charlene Grima	Charles u M'Grace Mercieca
20.	29-10-1988	Frances Caruana	Mario u Agnes Said
21.		Daniela Caruana	Mario u Agnes Said
22.	14-11-1988	Maria Thewma	Louis u M'Assunta Formosa
23.	20-11-1988	Claire Farrugia	Mario u Rose Azzopardi
24.	20-11-1988	Karen Farrugia	Mario u Rose Azzopardi
25.	2-12-1988	Evangelique Sultana	Lawrence u Maria Spiteri
26.	4-10-1988	Adonai Gatt	Manwel u Helen Mercieca
27.	9-12-1988	Abigal Vella	Frank u M'Assunta Camilleri
28.	22-12-1988	Tony Debrincat	Victor u Josephine Thewma
29.	30-12-1988	Elena Grech	Mario u Jacqueline Abela
30.	4-1-1989	Caroline Mercieca	Grezzju u Marija Farrugia
31.	24-1-1989	Paul Cassar	John Mary u Frances Formosa
32.	19-3-1989	Maria Vella	Frankie u Natalina Scicluna
33.	4-4-1989	Joseph Mario Xerri	Carmel u Maria Vella
34.	12-4-1989	Umberto Buttigieg	Pierre Eugene u Tarcisja Portelli
35.	3-4-1989	Paul Cassar	John M. u Frances Formosa
36.	24-6-1989	Michael Paul Cordina	Joe u Tonia Bugeja
37.	3-6-1989	Daniel Farrugia	Louis u Riţa Camilleri
38.	5-6-1989	Renzo Galea	Joe u Frances Debrincat
39.	7-6-1989	Daniel Sultana	Joe u M'Kelina Zammit

www.gozocathedral.org.m

Parrocca

31 ta' Lulju
1989

LISTA TA' TFAL TA' L-EWWEL TQARBINA
1988 - 1989

1.	Abela Joseph,	89, Palm Street.
2.	Attard George,	12, Library Street,
3.	Attard Joseph,	"Attard House', Pawlu Portelli Street.
4.	Azzopardi Derek	103/5 Xagħra Rd.
5.	Azzopardi Jennifer,	'The Eagle', St. Domenica Street.
6.	Bajada Ian,	'Ave Maria Hse', Sump Street.
7.	Bezzina Joe,	Block B Flat 3, taċ-Ċawla Flats.
8.	Borg Joseph,	41 St. Ursola Street.
9.	Calleja Diana,	Pentlands, Sagħtar Street.
10.	Camilleri Sarah	Gardenia Hse, Republic Street.
11.	Camilleri Omar,	Bl. 'C' Flat 6 Sannat Rd Vict
12.	Cefai Jason,	Cefai House, Viani Street.
13.	Debono Heather,	30, 7th June Street.
14.	Curmi Renfred	'Farmer', 7th June Street.
15.	Farrugia M'Rita,	'Francdor House', Antonio Mallia Street.
16.	Grech Manuel,	59, Capuchins Street.
17.	Grech Melanie,	107, Republic Street.
18.	Grech Josmar,	'Mirjoe House', Borg Gheritu Str
19.	Grech Frances,	'St. Mary House', Borg Gheritu Str.
20.	Hili Miriam,	19 Forman Street.
21.	Lupi Spenser Andrew,	'Casa Lupi', St. Ursola Str.
22.	Micallef Angie,	House 5, G.C.C. Flats.
23.	Mizzi Joseph,	45 "Euckdar", Sannat Rd.
24.	Mizzi Marvic	'Arcadia', N/S in Manuel Dimech Str.
25.	Mompalao Éve,	Block A, Flat 4, taċ-Ċawla.
26.	Sultana Nicole,	'Marayong House', Borg Gheritu Street.
27.	Tabone Joseph,	4, M'Anġ Refalo Street.
28.	Vella Joseph Mario,	'Ave Maria House', republic Street.
29.	Vella Marie,	'Toy Shop', N.B. Republic Str.
30.	Vella Karl,	'Hedera House', Manuel Dimech Str.
31.	Vella Noel	'Casa Vella', Viani Str.
32.	Zammit Alexia,	Flat 8, Block 1A taċ-Ċawla.
33.	Zerafa Sean,	NB Mary Meylak Street.

www.gozocathedral.org.mt

LISTA TA' TFAL LI RĊIVEW IL-GRIŻMA TA' L-ISQOF
1988 - 1989

SUBIEN

1.	Bajada Lino Mario	"Ave Maria" Sump Street Victoria.
2.	Bezzina Anthony	196 St Ursula Street Victoria
3.	Bugeja Joe	38 St Mary Street Victoria
4.	Cassar Mario	'Casmon Hse' Mary Mejlak Str Victoria
5.	Cordina Edward	"Carton' St George's Fiel
6.	Galea Kevin	"Tulip" Capuchin's Street Victoria
7.	Gatt Brian	"Holy Mary" Għedrin Street
8.	Gauci Joseph	13 St Mary Street
9.	Grech Anthony	18 Providence Street
10.	Grech Frank	41 Kercem Rd
11.	Grech Gordon	36, Foreman Street
12.	Lupi Albert	107 St Ursola Street
13.	Micallef Godwin	House 5 Sannat Rd
14.	Mompalao Dennis	Plot A Fl 6 GHE. Sannat Rd.
15.	Mompalao Paul	Bl. A Flat 4 Sannat Rd
16.	Saliba Jonathan	Fl 12 GCE Flats Sannat Rd
17.	Spiteri Stephen	Bl EA Fl 6 Sannat Rd
18.	Vella Saviour	Bl HA Fl 3 Sannat Rd
19.	Vella Emy	23 "Żewwieq" Kercem Rd
20.	Vella Joseph	23 "Żewwieq" Kercem Rd
21.	Schembri Joseph	"Jean Paul" Castle Street

BNIET

1.	Attard Marija	"Sunrise" 31st March Str Vict
2.	Azzopardi Sarah	56 Main Gate Street Vict
3.	Bezzina Evelyn	Plot 37 Mattia Preti Street Vict
4.	Buttigieg Marion	"The Roses 8th December Str
5.	Calleja Joanne	"Sweet Lord" Sump Street Vict
6.	Cefai Fabienne	"Cefai Hse" Viani Street
7.	Cordina Odette	42, Palm Street Victoria
8.	Debono Helen	Marthelen Charity Street
9.	Dimech Francesca	Villa Marisa Republic Str
10.	Gatt Selma	Govt Terrace Hse 9 Sannat Rd
11.	Grech Georgina	39, Assumption Street Vict
12.	Grech Miriam	92, Republic Street, Vict
13.	Gauci Maria	Merħba Bik Sannat Rd

www.gozocathedral.org.mt

14. Haber Yana — 'Elizabeth', 25 Kennedy Sqr
15. Magrin Charmain — 34, Mattia Preti Street
16. Muscat Bernice — 'Maison Muscat' Mary Meylak Str
17. Portelli Maria — 44 Narrow Street Victoria
18. Said Marija — 139 Sannat Rd Victoria
19. Sacco Stephania — "Il-Bejta" Għar Qawqla Str Marsal
20. Vella Christine — c/o 30 De Soldanis Street
19. Sacco Stephania — "Marija" Xagħra Rd Vict
20. Spiteri Michelle — 'Goryr' Hse' St George's Fief
21. Vella Christine — N.B. Republic Street
22. Vella Muscat Ruth — "Little River Hse' Viani Str
23. Vella Veronica — "Madonna ta' Pinu" St Domenica St
24. Zahra Micheline — 44 Narrow Street Victoria
24. Vella Kathy — 139 Sannat Rd Victoria
25. Zahra Micheline — 139 Sannar Rd Victoria

Ismijiet ta' dawk li daħlu għall-Prokreazzjoni u t-Trobbija tal-Ulied bis-Sagrament taż-Żwieġ

Awissu '88	William Portelli u Anna Grech
	Raymond Zahra u Marija Borg
Settembru '88	Joseph John Grech u Josephine Mercieca
	Julian Cini u Carmela Buttigieg
	Joseph Mercieca u Josephine Pavia
Ottubru '88	Louis Grech u Jacqueline Grech
	Mario Rosso u Tanja Caruana
	Frank Cini u Giovanna Vella
Novembru '88	Frank Vella u Doreen Vella
Diċembru '88	John Said u Giovanna Bondi
	Ludovigo Curmi u Catarina Haber
Mejju '89	Marcel Cassar u Maria Grech
Ġunju '89	Ġorġ Portelli u Josephine Caruana
	Michael Saliba u Tanja Zammit
	Jesmond Bugeja u Marija Micallef

Dawk li daħlu jissaffew fil-Purgatorju

Awissu '88	Marija Bugeja	70 sena
	Frangisk Azzopardi	74 sena
Settembru '88	Ġużeppi Vella	77 sena
Ottubru '88	Ġużeppi Cremona	92 sena
Novembru '88	Maria Portelli	88 sena
	Carolina Bugeja	73 sena

www.gozocathedral.org.mt

Diċembru '88	Margarita Tabone	84 sena
	Nazzareno Vento	67 sena
	Ġorġ Gauci	74 sena
Jannar '89	Ġużepp Gauci	60 sena
	Nicolina Busuttil	85 sena
	Beatrice Debattista	90 sena
	Antonia Masini	86 sena
	Maria Gauci	34 sena
Frar '89	Amante Mompalao	68 sena
	Carmelo Debrincat	74 sena
	Luigi Gauci	77 sena
	Ġużeppi Bugeja	87 sena
Marzu '89	Ġorġ Tabone	90 sena
April '89	Ġużeppi Tabone	80 sena
	Ġużeppi Scicluna	59 sena
Mejju '89	Cristina Masini	88 sena
	Ewkaristika Gauci	88 sena
	Luigi Grech	80 sena
Ġunju '89	John Battista Axiaq	85 sena
Lulju '89	Marija Masini	83 sena
	Marija Micallef	77 sena

RAINDROPS Tel. 554114 – 551254

Pet & Garden Centre

The Ideal Place to find all pet and garden requisites including:

- A large selection of pesticides, herbicides and fertilizers;
- A range of sprayers from 1 to 16 litres including motorised ones;
- Artificial or fresh flower arrangements for any occasion;
- Seeds, bulbs and fruit trees; • Indoor and exotic outdoor plants;
- Pots and decorative pot covers; • Pets including pure breed rabbits;
- Pet foods.

— FREE EXPERT ADVICE ON PLANT DISEASES —

www.gozocathedral.org.mt

The Monuments At The Gozo Cathedral Church

Mgr. Archpriest C. Scicluna

The description of the six monuments erected in the Gozo Cathedeal Church is being given in a chronological order.

The Monument of Gianni Castelletti

The first monument was built in memory of Gianni Castelletti who was a great benefactor of the Church.

During the latter half of the middle ages, the most affluent and influential Gozitan community patronized this 'Sanctae Mariae Matrix Ecclesia', as the Gozo Cathedral was popularly known in 1435. As a matter of fact Dr. G. Wettinger, an expert in Maltese history of the 15th and 16th century has published recently a paper about the early history of this church. In this study, he underlined the fact that the wealthy and rich people of those times preferred this Church to any other on the island. So much so that they bequeathed their lands, houses and riches to this church. The matrice was thus endowed with inumerable benefices ensuring its upkeep and maintenance. As a condition these wealthy patrons, imposed their right of burial in the same church. Furthermore, the priests serving in this church bound themselves to offer a number of masses for the repose of the souls of their benefactors.

Among these illustrious families we meet with the Navarra, the Pontremoli, the Mompalao and the Castelletti. Most of them were of foreign origin and possessed great wealth. The aristocracy of the time attached itself to the "Matrice' to the extent of submitting readily to the jurisdiction and control of this church as regards their privates chapels. Though this seemed to be the custom during the 15th century, the chapel dedicated to St. Catherine was still extant at the time when the structure of the present Church was started at the end of the 17th century. According to tradition, the chapel of St. Catherine was the property of Gianni Castelletti to whose memory this monument in the Blessed Sacrament Chapel of Gafa's Church was later erected.

Unfortunately we have no trace of the sculpture. This memorial carved and sculptured in Gozitan stones shows the corpse of Gianni Castelletti lying down on a sarcophagus. Tha latin inscription adoring the stone-coffin exalts the merits of this illustrious benefactor. Two sizeable angles dominate the upper part of the monument. The drooping angles represent the vitues of hope and charity, which according to catholic belief guard christmas in their journey through this vale of tears and lead them to God and eternal life and joy forever.

The Monuments of Pope Pius IX

The second monument erected in this church consists of a bust of Pope Pius IX, made of white Carrara marble. It is placed on a marble plinth in the sanctuary. Recent liturgical reforms forbid the erection of monuments in

www.gozocathedral.org.mt

SQUARE CELLAR

(Wine & Spirit)

Prop. **JOE GRECH**

24, St. George's Square,
Victoria, Gozo

Tel. 551845, 556141.

7UP®

DESTINATION ...GOZO

The Ideal gift to tourists and friends abroad!

DESTINATION...GOZO is a 30 minute video documentary on the island of Gozo. It looks at Gozo through the eyes of a tourist, recording the places and events a typical visitor might see or visit. The commentary is in English and the video is available through many outlets in Gozo or direct from the producer

ALVIN SCICLUNA

Tel: 551936

Video Pr oductions - the specialists in video filming on the 'island, whether party, engagement, weddings or any type of coverage. Facilities for multi-camera filming also available.

www.gozocathedral.org.mt

this most prominent part of the church. This monument, however, deserves undoubtedly a prominent place in the church and most likely it is going to remain where it has been located years ago. The Cathedral Church had given such importance to this Pontiff because Gozo by this bull **"Singulari Amore"** and elevated the Collegiate Church, thus declaring the Matrice, the official seat of the Bishop of Gozo.

The Second Vatican Council, in its liturgical Constitution stresses emphatically that the faithful should derive and maintain their life in Christ from their bishop, especially when he is presiding the liturgical functions in his Cathedral Church. "All should hold in very high esteem," underlines this Constitution, "the liturgical life of the diocese which centres around the bishop, especially in his Cathedral Church" (art. 41). The Gozitans forwarded petitions to the authorities concerned in Rome urging them to declare Gozo a separate diocese from Malta long before 1864. In fact, at the close of the 19th century when the Archpriest of those days Can. Francis Xavier Cassar tried to persuade King Ferdinand of Spain that the 'Matrice' would be the best choice for a Cathedral if or when it was decided that Gozo should become a separate diocese from Malta. All contacts, however, between Malta and Naples were disrupted in 1799 owing to the capitulation of the French. The political situation in our islands during those days was far from normal and therefore the issue of the Gozo diocese was shelved till 1864.

The bust of Pius IX was sculptured by Mario Gori on the well known statue of this Pontiff by Pietro Tenerani (1789-1869) which is now found at the Accademia 'S. Lucia' in Rome. The bust compasses the idea of naturalism of facial expression as represented by classical art. In this respect, the bust is impeccable. Though the monument records a milestone in the annals of this church, and though it now commemorates a historical event and the significant relations which existed between the Pontiff and this church, the monument was set up some months before Pope Pius IX decreed Gozo a separate diocese. In fact Dr. Bezzina in his book 'Religion and Politics', in a Crown Colony' wrote: "To proclaim far and wide their great esteem to the Pope, the Gozo Collegiate Chapter commissioned a marble bust of the Pontiff. The Carrara marble bust of Pius IX reached Gozo in mid-April and shortly afterwards, it was placed on a specially erected marble plinth on the very presbytery of the Collegiate Church. Without doubt, the Gozitans hoped with that gesture to persuade the Pope to grant them their request."

The Monument to Bishop Peter Pace

The third monument erected in the Cathedral Church in honour of Bishop Pietro Pace represented a half-relief bust in bronze of the prelate with his hand resting on a shelve of blackish marble supported by two angles. The inscription in the lower part of the monument shows that Mgr. P. Pace was the bishop for the diocese of Gozo for 12 years (1877-1888) and bishop of Malta for 24 years (1889-1914).

Bishop Pace was born in Victoria, Gozo on the 9th of April, 1831. He received his primary and secondary education in Gozo itself but he made his priestly studies in Rome at the Collegium Romanum and at the Universita delle Sapienze from where he graduated in Philosophy, in

www.gozocathedral.org.mt

Dogmatic Theology and in both canon and civil law. He was one of those pioneers who worked indomitably for the creation of the Gozitan diocese of which he became bishop on the 28th of February 1877. He governed the diocese for 12 years, that is up to 1889 when he was transferred to the Archdiocese of Malta.

During his episcopate, Bishop Pace remained unparalled in the keen interest he had shown towards the welfare of his compatroits. He worked really hard for human promotion from every aspect. As a matter of fact it was Bishop Pace who founded the religious congregation of the Franciscan Sisters of the Sacred Heart with the purpose of providing technical education to girls in Gozo. It was Bishop Pace as well who created what is called the Bishop's Conservatory to take care of abondoned children. This institute was run by the sisters of charity. It was also to his initiative that a lectureship was created at the Bishop's Seminary so as to give free tuition to altar boys ant to all others, who need it. Moreover, Bishop Pace proposed a regular cheap ferry service between the two islands and insisted with the Crown Colony Government of those days to expand the system of drainage and water thoughout the island. Last but not least, before he was transferred to the archdiocese of Malta Bichop Pace obtained the permission to change the traditional name of Rabat to Victoria for Queen Victoria of England.

His monument is found in the chapel of St. Joseph's Flight into Egypt where this bishop is burried. The Cathedral Chapter commissioned the renowed sculpture Antonio Sciortino to do the half relief bust of Bishop Pietro Pace. This piece of art was inaugurated in 1940. Antonio Sciortino was born in Żebbuġ Malta in 1879. When he was 17 years old, Sciortino left for Rome to continue his studies in art at the Instituto delle belle Arti. This artist graduated in engineering and monumental architecture in 1902. He even opened an art Studio in Via Margutto at Rome. Furthermore during this period of his life Sciortino was also appointed head of the British Academy in Rome. His outstanding works of art were praised not only locally but even outside these islands. His name as an artist became of international dimensions. He was, in fact awarded first prize for his model of the equestrain monument of Czar Alexander of Russia in an international competition. Suffice to say that the statue of Christ the King, erected in Floriana to commemorate the international Eucharistic Congress in 1913, as well as Lord Gerald Strickland in the Upper Barakka in Malta are some of his most renowed artistic works.

The Cathedral Church of course, feels very much proud that the monument dedicated to the third bishop of Gozo had been made by Sciortino.

Monument to Bishop Joseph Pace

The fourth monument erected in the Gozo Cathedral is found in the Blessed Sacrament Chapel, opposite that of Gianni Castelletti. This monument is dedicated to the sixth bishop of Gozo, Monsignor Joseph Pace who ruled the dioces of Gozo from 1944 up to 1972. Monsignor Pace was born in Victoria, Gozo on the 30th of May, 1890. After finishing his studies at the Gozo Seminary he left for Rome where he made special studies at the Gregorian University in Philosophy and in Dogmatic Theology from where he graduated in both subjects. Later on, he attended the Lateran

www.gozocathedral.org.mt

University from where he obtained a first class degree in Canon Law. In 1916, Bishop Pace became Canon Lector of the Gozo Cathedral Chapter; in 1924 he became its president, a post which he retained until he was elected Bishop of Gozo on the 31st of October 1944. In 1925, the Bishop of Gozo Mgr. M. Gonzi had chosen Mgr. Pace as his Secretary and appointed him Rectoe of the Seminary. Bishop's Pace episcopate was characterised by too much parrochialism, keen rivalry and pique at that time. The sense of triumph and pageantry was still prevailing and blowing strongly in the Church of Gozo. Since then parrochialism has abated a lot. Bishop Joseph Pace however had left no stone unturned to provide the Gozitan youths of his time with sound christian principles. In fact, he opened the Don Bosco Oratory for the moral, social and cultural welfare of the Gozitan Youths. It was Bishop Pace as well who gave the necessary permission to the Salesian Fathers and Sisters to come to Gozo to take special care of our youths

The beauty of this monument lies in its simplicity. It was commissioned by Bishop Pace himself at his own expenses. It was Bishop Pace also who blessed this monument in 1962. The bust of the Bishop rests on the sarcophagus where the remains of Mgr. Pace were later interred. The words at the base records Bishop Pace's concern for the welfare and care of children and youths in particular.

The sculptor of this monument, Carlo Pisi, hails from Rome. This artist is well known for his artistic works. His artistic repertoire is not only limited to Italy but it is extended throughout the world. His artistic statues in bronze and marble are to be found in several countries of the world. Recently the Rizzoli publishing house of Milan published 4 volumes illustrating the best artistic potentialities. It is enough to mention the tribuna at "Ta' Pinu" Sanctuary as well as the tribuna at St. George's Basilica.

The Monument to Bishop John Mary Camilleri

In December 1973, the 375th anniversary of the Gozo Cathedral Church collegiality was commemorated. Exactly on the 27th of December, 1973 the Augustinians Provincial of those days, Rev. Fr. Albert Borg O.S.A. inaugurated a monument in honour of the fourth Bishop of Gozo, the Augustinian Friar, John Mary Camilleri. This monument was then blessed by the Bishop of Gozo, Mgr. Nikol Cauchi.

www.gozocathedral.org.mt

This Augustinian monk was born in Valletta Malta on the 15th March 1841. He joined the Augustinian Religious Order in 1861. After graduationg in Dogmatic Theology he started teaching theological sciences at the Augustinian College in Brescia. He was elected superior of the copol maltese province and appointed as well head of the Faculty of Theology at the International College of St-Monica in Rome. In 1887 this learned Augustinian Father became 'Consultore' to the Congregation of Bishops. It was on the 11th of February 1889 that Fr. Camilleri was nominated the fourth Bishop of Gozo. In 1895, gr. Camilleri approved the religious order of the Domenican Sisters who had already established themselves in Gozo since 1890. In 1904 Bishop Camilleri held the first synod of Priests in Gozo. Later on, he created three new parishes in Gozo, the parish of San Lawrenz in 1893, that of Fontana in 1911 and that of Ghasri in 1921. Bishop Camilleri provided also the necessary funds for decorating the ceiling at the Gozo Cathedral Church. These paintings were made by Gianni Vella between 1911 and 1917. Bishop camilleri gave the necessary permission to start buildingthe sanctuary of Lady of Ta' Pinu. The first stone of this Sanctuary was laid by him on 30th May 1920. Bishop Camilleri had to retire owing to ill health in 1924. He died at Rabat, Malta on the 7th day of December 1925. His tenure of office of the Gozo Diocese was between 1889 and 1924.

The monument of Bishop Camilleri by Carlo Pisi resembles very much that of Bishop Peter Pace. It is found in the Chapel of St. Ursula. A bas-relief of Bishop Camilleri arrayed in the robes of a monk and with a pectoral cross hanging from his neck, stays on a special scaffolding made of grey granite, His hands are joined in such a way as to give testimony that Bishop Camilleri was a man who spent a lot of time in prayer. Above his bust one can observe his coats-of-arm. The inscription, in the form of an epitaph, which is found in the lower part of the monument states that the remains of Bishop Camilleri who ruled the diocese of Gozo between 1889 up to 1924 were Gozo between 1889 up to 1924 were brought from rabat malta and placed in a special urn behind this monument.

Undoubtedly the monument to Bishop Camilleri enchances the Gozo Cathedral Church with another piece of work.

Monument to Bishop M. Gonzi

The last monument to be erected at the Gozo Cathedra is the monument in memory of Bishop M. Gonzi, the fifth bishop of this diocese. Bishop Gonzi was born in Vittoriosa Malta on the 13th of May 1885. He recieved his tertiary education at the University of Malta. Later he proceeded to Rome where he continued his studies. After graduating in Canon Law, Bishop Gonzi came back to Malta and in 1915 started teaching Holy Scripture at the University of Malta. In 1921 he was elected Senator in the Malta Legislative Assembly. Mgr. Gonzi was nominated Bishop of Gozo on the 23rd of June, 1924. He left no stone unturned to organize the parish churches as well as their respective clergy. He strained every nerve to set up the Catholic Action – an association for active laity in the Church. In 1929 he organized the Diocesan Eucharistic Congress which was a mielstone in the ecclesiastical history of this Diocese. Bishop

www.gozocathedral.org.mt

Gonzi promoted the devotion to Our Lady of Ta' Pinu and in 1935 hew invited Cardinal Lepecier to come over to Gozo to crown the Sanctuary's miraculous altarpiece i.e. the miracolous effigy of Our Lady of Ta' Pinu. During World War II the Maltese and Gozitan peoples were threatened by great shortages of food supplies. Bishop Gonzi did not fail to do his part to mitigate this precarious situation. In 1944, Bishop Gonzi was transferred to the Archdiocese of Malta where he retained the office of Archbishop up to 1976. He died on the 22nd of January 1984 at the venerable age of almost 99 years.

The monument in honour of Bishop Gonzi at the Gozo Cathedral has been made by the veteran Maltese sculptor Vincent Apap. This artist was born in Valletta in 1909 and started his art studies in Malta. Later on, he went to Rome where he specialized in sculpture. From 1947 to 1971. Vincent Apap was the Principal of the Government School of Arts, supervising the artistic development of the majority of future maltese artists. Vincent Apap had held many exhibitions of his workd not only in Malta but also in London. He gained an international fame as a sculpture of busts. Some of them are even exhibited in the Edinburgh Art Museum. His collection of busts includes that of Queen Elizabeth, Sir Winston Churchill as well as that of Bishop Gonzi. The bust of Archbishop Gonzi forms part of the monument dedicated to him at the Gozo Cathedral. It is placed on a marble shelf in the chapel which leads to the vestry. The inscription beneath the bust records the apostolic zeal with which this spiritual Shepherd took care of his flock between 1924 and 1944.

This monument is not laden with many ornaments. Yet this does not mean that this monument is of little interest o of little artistic value. It has also its own pecularities, which taken together, contribute in a magnificent way so that the figure of Bishop Gonzi dominates the whole complex.

This simple but artistic monument was inuagurated and blessed by the Bishop of Gozo Mgr. Nikol Cauchi on August 10, 1976. This date for the inauguration of this monument was chosen owing to the fact that it was also on the 10th August but of the year 1924 that Bishop Michael Gonzi was installed as the fifth Bishop of Gozo at the same Cathedral Church.

'AD MULTOS ANNOS'

L-Arċipriet tal-Katidral flimkien mal-Kommunita Parrokkjali jifirħu lil Mons. Dun Ġorġ Tabone f'egħluq il-25 Sena mill-Ordinazzjoni Saċerdotali tiegħu li kienet saret fil-katidral 5 ta' April 1964 u jixtiequlu ħidma ferm aktar twila fil-għalqa tal-Mulej

www.gozocathedral.org.mt

ĠRAJJIET IMPORTANTI TA' MATUL IS-SENA

www.gozocathedral.org.mt

1-8-88:
Wasal il-Katidral pellegrinaġġ mill-Parroċċa taż-Żebbuġ biex ifakkar egħluq it-300 sena mit-twelid tal-parroċċa tiegħu mill-parroċċa tal-Katidral.

2-8-88:
Inżamm pellegrinaġġ marjan għal diversi santwarji tal-Madonna f'Għawdex għall-anzjani.

9-8-88:
Saret attività speċjali marjana fuq il-baħar għaż-żgħażagħ tal-parroċċa.

10-8-88:
Fl-okkażżjoni tas-Sena Marjana, Mons. Arċipriet S. Borg mexxa Konċelebrazzjoni mal-Kapitlu tal-Bażilika ta' San Ġorġ.

13-8-88:
Sar pellegrinaġġ djoċesan fl-okkażżjoni tas-Sena Marjana mill-Palazz ta' l-Isqof sal-Katidral. Ġie merfugħ kwadru antik ta' l-Assunta li jinsab fil-Mużew tal-Katidral. Mal-wasla l-Katidral, Mons. Isqof N. Cauchi mexxa Konċelebrazzjoni.

15-8-88:
L-Għid ta'l-Assunta. Eluf kbar ta' nies żaru l-Katidral f'dan il-Jum. In-numru ta' Maltin u ta' vetturi li qasmu bejn Malta u għawdex f'dan il-Jum kien rekord.

8-9-88:
Saret il-festa tat-twelid tal-Verġni Marija.

25-9-88:
Inżamm fil-Parroċċa Jum il-Katekiżmu.

1-10-88:
Saret il-Purċissjoni tar-Ružarju. Ħa sehem fiha Mons. Isqof N. Cauchi.

11-10-88:
Egħluq il-272 sena mill-Konsagrazzjoni tal-Knisja Katidrali. Mons. Isqof mexxa ċ-ċelebrazzjonijiet liturġiċi kollha ta' dawn il-festi. Sar ukoll 'Prayer Group fiċ-Ċentru.

16-10-88:
Inżamm JUM IL-PAPA. Saret il-ġabra tas-soltu.

21-10-88:
Festa ta' S. Ursula. Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni ta' din il-festa, Kompatruna t'Għawdex.

23-10-88:
Beda kors ta' spiritwalità fiċ-Ċentru Parrokkjali.

1-11-88:
Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni tas-Solennità Liturġika tal-Qaddisin Kollha.

2-11-88:
Mons. Isqof fil-Katidral mexxa l-Konċelebrazzjoni tal-Għid ta' l-Imwiet.

-11-88:
Mons. Isqof fil-Katidral mexxa Konċelebrazzjoni mas-saċerdoti t'għawdex b'suffraġju għall-imseħbin tal-Kongregazzjoni ta' San Filippu Neri.

20-11-88:
Il-parruċċani ħadu sehem fil-Korteo ta' Kristu Re minn Pjazza S. Sabina fit-3.30p.m.

5-12-88:
Fetaħ il-Bazaar b'risq iċ-Ċentru.

8-12-88:
Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni tas-Solennità Liturġika tal-Kunċizzjoni.

15-12-88:
Bdiet in-Novena tal-Milied għat-tfal fiċ-Ċentru Parrokkjali.

23-12-88:
Saret il-Premjazzjoni tat-tfal tad-duttrina fiċ-Ċentru Parrokkjali.

25-12-88:
Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni tal-Lejl tal-Milied li għaliha attendew ħafna nies.

28-12-88:
Sar party għat-tfal kollha tal-parroċċa fiċ-Ċentru Parrokkjali.

31-12-88:
Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni ta' Radd il-Ħajr fil-Katidral.

1-1-89:
Mons. Isqof mexxa l-Quddiesa ta' l-Jum il-Paċi fil-Katidral.

7-1-89:
Żar il-Knisja Katidrali s-Superjur Ġenerali tas-Sależjani Dun Egidio Vigano'.

8-1-89:
Mons. Isqof fil-Katidral mexxa l-Konċelebrazzjoni tas-Solennità Liturġika ta' l-Epifanija.

8-1-89:
Saret ġabra fil-Knisja għall-vittmi tat-terrimot ta' l-Armenja.

18-1-89:
Bdiet l-Ottava ta' Talb għall-Għaqda bejn il-Knejjes.

29-1-89:
Fl-okkażżjoni ta' JUM IĊ-ĊENTRU Parrokkjali Mons. Isqof qaddes fiċ-Ċentru fil-11.30 a.m.

2-2-89:
Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni fil-Katidral fil-Festa tal-Preżentazzjoni tal-Mulej.

8-2-89:
Mons. Isqof mexxa fil-Katidral il-funzjoni ta' Ras ir-Randan.

20-2-89:
Dun Anton Gouder, Kappillan tar-Raħal il-Ġdid f'Malta beda l-Eżercizzi Spiritwali għall-Parruċċani.

25-2-89:
Fetħet il-Ġimgħa tal-Parroċċa.

7 - 1 - 89

www.gozocathedral.org.mt

26-2-89:
Bdew jinkitbu t-tfal u ż-żgħażagħ biex jieħdu sehem fil-Purċissjoni tal-Ġimgħa l-Kbira.

1-3-89:
Sar Pellegrinaġġ Penitenzjali għas-Santwarju Bażilika Ta' Pinu.

6-3-89:
Saret il-Via Matris mat-telgħa tal-Kastell.

17-3-89:
Inżammet il-festa tal-madonna tad-Duluri.

19-3-89:
Mons. Isqof mexxa l-funzjoni ta' Ħadd il-Palm fl-4.30 p.m.

20-3-89:
Saret il-Via Crucis mat-Telgħa tal-Kastell.

22-3-89:
Inżamm servizz Penitenzjali bħala tħejjija għall-Qrar.

23-3-89:
Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni tat-Tberik taż-Żjut kif ukoll il-Konċelebrazzjoni tal-Ħasil tar-Riġlejn ta' l-Appostli.

24-3-89:
Saru ż-żjajjar tas-Sepulkru f'diversi rħula. Fit-3.00 p.m. Mons. Isqof mexxa l-Azzjoni Liturġika tal-Ġimgħa l-Kbira.
Fil-4.45 p.m. bdiet ħierġa l-purċissjoni tal-Passjoni mill-Katidral li għall-ewwel darba f'Għawdex ġiet trasmessa minn fuq it-TVM.

25-3-89:
Mons. Isqof mexxa fil-Katidral il-funzjoni tat-tberik tal-Blandun.

26-3-89:
Mons. Isqof mexxa l-Konċelebrazzjoni ta' Ħadd il-Għid. Beda t-tberik tal-Familji. Beda wkoll il-Kungress tax-Xirka ta' l-Isem Imqaddes t'Alla fil-Parroċċa.

28-3-89:
Saret ħarġa għat-tfal tal-Parroċċa mill-Vigarju Parrokkjali Dun Ġirgor Grech.

31-3-89:
Kunċert ta' mużika klassika u sagra mid-Dorset Youth Orchestra. L-orkestra kienet tgħodd 92 ruħ.

7-4-89:
Beda kors ta' piskoloġija familjari għall-koppji tal-parroċċa minn Fr. Dr. V. Shields

9-4-89:
Il-Parruċċani ħadu sehem bi ħġarhom egħluq tal-Kungress tax-Xirka ta' l-Isem Imqaddes t'Alla.

29-4-89:
Tfakkar b'mod xieraq egħluq it-33 sena minn meta s-Soċ. Fil. 'Leone' irregalat l-istatwa sabiħa ta' l-Assunta lill-Katidral.
Fetħet ukoll il-Ġimgħa Ewkaristika-Liturġika.

3-5-89:
Inżammet l-Ewwel Erbgħa qabel il-15 il-Erbgħa li jiġu qabel il-festa ta' S. Marija u saret ukoll l-Ewwel Tqarbina tat-tfal.

4-5-89:
Mons. Isqof N. Cauchi amministra s-Sagrament tal-Konfermazzjoni lit-tfal tal-parroċċa.

7-5-89:
Mons. Isqof għalaq il-Ġimgħa Ewkaristika-Liturġika billi mexxa Konċelebrazzjoni u Purċissjoni Ewkaristika mat-triqat prinċipali tar-Rabat.

14-5-89:
Mons. Isqof N. Cauchi mexxa l-Konċelebrazzjoni ta' l-Għid il-Ħamsin fil-Katidral.

27-5-89:
Żar il-Katidral il-Gran Mastru ta' l-Ordni tal-Kav. ta' Malta Fra Andrew Bertie.

28-5-89:
Mons. Isqof N. Cauchi mexxa l-Konċelebrazzjoni tas-Solennità Liturġika tal-Ġisem u d-Demm Imqaddes ta' Kristu kif ukoll purċissjoni Ewkaristika fl-inħawi tal-Knisja.

30-5-89:
Inżammet fis-Sala taċ-Ċentru serata Marjana. Ħadu sehem fiha bosta tfal, żgħażagħ u adulti tal-parroċċa.

31-5-89:
Fil-Katidral inżammet funzjoni speċjali għat-tfal tal-Parroċċa f'egħluq ix-xahar ta' Mejju li l-Knisja tiddedikah b'mod speċjali lill-Madonna.

7-6-89:
Saret ħarġa għat-tfal tal-Parroċċa mill-Vigarju Kurat Dun Ġirgor Grech.

www.gozocathedral.org.mt

27 - 5 - 89

24-6-89:
Saret l-Ordinazzjoni Sagra ta' tliet saċerdoti u erba' djakni.
27-6-89:
Saret funzjoni speċjali fil-Katidral biex, tfakkar id-dehra tal-Madonna Ta' Pinu lil Karmni Grima.

3-7-89:
Beda l-ġbir għall-festa ta' ġewwa ta' Santa Marija. Tqassmu libretti bid-devozzjonijiet popolari marjani għal żmien il-Kwindiċina.
7-7-89:
Telaq l-ewwel pellegrinaġġ parrokkjali għal-Lourdes. Tmexxa mill-Vigarju Kurat Dun Girgor Grech.

www.gozocathedral.org.mt

TEXOL hu magħruf għall-qawwa tiegħu, kwalità u tenerezza fuq il-ġilda, li jintuża wkoll għan-nappies tat-trabi u jibżagħlek għal idek. Jibżagħlek ukoll għal flusek għax tuża ftit b'effett kbir!

TEXOL jaħsel platti, dixxijiet u borom li jkunu mċappsin bi żjut u xaħmijiet. Jintuża wkoll mill-'Confectioneries' u l-'Mechanics'!

TEXOL jaħsel ukoll ħwejjeġ ta' kull materjal inklużi tas-suf!

UŻA L-ILMA BAĦAR

TEXOL jintuża xorta waħda jekk int qiegħed f'xatt il-baħar, fuq yacht, dgħajsa jew xi ħaġ'oħra tal-baħar! Ir-riżultat ikun daqs dak ta' l-ilma ħelu! Inaddaf ukoll in-nafta li taqbad mal-ġisem fi xtut il-baħar.

F'Għawdex ċempel: Tel: 553447 (A & G Hili - Mgarr)
Tel: 556098 (Victor Hili & Sons - Mgarr)
Tel: 551555 (Gelluxa Ltd. - Mgarr)

Distributuri f'Malta u Għawdex iċemplu: 825933

IL-ĦIDMA TAL-PARROĊĊA GĦALL-IŻVILUPP SĦIĦ TAL-BNIEDEM
Bir-Ritratti

ĦAJJA SPIRITWALI

Fix-xahar ta' Jannar nżamm quiz bibbliku fil-Katidral. Anton Farrugia mexxa dan il-quiz bit-tfal li f'din is-Sena kellhom jirċievu s-Sagrament tal-Griżma ta' l-Isqof. Ir-ritratt juri lil dawn it-tfal flimkien ma' l-Arċipriet C. Scicluna u s-Sur Anton Farrugia.

F'Jum iċ-Ċentru Parrokkjali li nżamm fid-29 ta' Jannar 1989 Mons. Isqof N. Cauchi żar iċ-ċentru Parrokkjali tal-Katidral u fil-11.30 a.m. f'Ċelebrazzjoni Ewkaristika wassal il-messaġġ tiegħu.

www.gozodiocese.org.mt

Għall-ewwel fl-istorja tad-Djoċesi ta' Għawdex ġiet trasmessa minn fuq it-T.V.M. il-Purċissjoni tal-Ġimgħa l-Kbira tal-Katidral. Ir-rittratt juri xena ta' din il-purċissjoni pageant tas-sena 1989: il-Banda ċittadina 'Leone' u l-Kor jakkumpanjaw l-istatwa ta' Ġesù Mejjet.

Din is-Sena 1989 nżamm is-26 Kungress tax-Xirka ta' l-Isem Imqaddes fil-parroċċi tal-Belt Victoria. Ir-ritratt juri xena f'egħluq dan il-Kungress fi Pjazza Indipendenza nhar id-9 ta' April 1989

www.gozocathedralorg.mt

F'April 1989 nżamm kors ta' psikoloġija familjari bit-tema 'Ingawdu lil uliedna'. Dan il-kors li kien jikkonsisti f'erba' lectures tmexxa minn Dr. Vr. V. Shields u minn Mrs P. Bondi. Għalih attendew bosta koppji. Ir-ritratt juri xena waqt waħda minn dawn il-lectures.

Fit-3 ta' Mejju nżamm l-Ewwel Tqarbina tat-tfal tal-Parroċċa. Ir-ritratt juri lit-tfal ta' din is-sena flimkien ma' l-Arċipriet.

www.gozocathedral.org.mt

Fl-4 ta' Mejju 1989 Mons Isqof amministra s-Sagrament tal-Konfermazzjoni lit-tfal tal-Parroċċa. Ir-ritratt juri lil dawn it-tfal flimkien ma' l-Arċipriet tagħhom.

Fil-31 ta' Mejju 1989, fil-Katidral inżammet funzjoni Marjana sempliċi imma sabiħa għat-tfal tal-Parroċċa li tmexxiet minn Mons. Arċipriet. Ir-ritratt juri waħda mit-tfal tpoġġi kuruna tal-ward fuq ras il-Madonna.

www.gozocathedral.org.mt

Il-Kor 'Maria Assunta' tal-parroċċa tal-Katidral ta' kull sena jieħu sehem fil-Festival tal-Korijiet li jinżamm fid-Djoċesi fil-ġranet tal-milied u fil-ġranet tar-Randan. Ir-ritratt tan-naħa tax-xellug juri lill-Kor tagħna fil-Bażilika ta' San Ġorġ (Milied 1988) u r-ritratti tan-naħa tal-lemin juri lill-Kor tagħna fil-Katidral (Randan 1989). Fiż-żewġ okkażjonijiet il-Kor kien taħt it-tmexxija ta' Mro Jos. Grech u fuq l-orgni Miss Carol Saliba.

Fl-okkażjoni ta' Jum iċ-Ċentru Parrokkjali, Fr. G. Mercieca f'isem ħuh Fr.Tony Mercieca ta' l-Assunta offra lill-Mons. Arċipriet C. Scicluna bust tal-President Kennedy biex jitqiegħed fil-Bibjoteka Parrokkjali. Preżenti għal din l-għolja kien is-Sur Anton Farrugia, Bibljotekerija tal-Bibbljoteka Parrokkjali.

John Portelli Enterprises Ltd.

TRAVEL AGENTS - TOUR PLANNERS
7 MAIN SQUARE, VICTORIA, GOZO, MALTA. TEL: 556236
108 ST. JOHN STREET, VALLETTA, MALTA. TEL: 627016

FOR ALL YOUR TRAVEL REQUIREMENTS

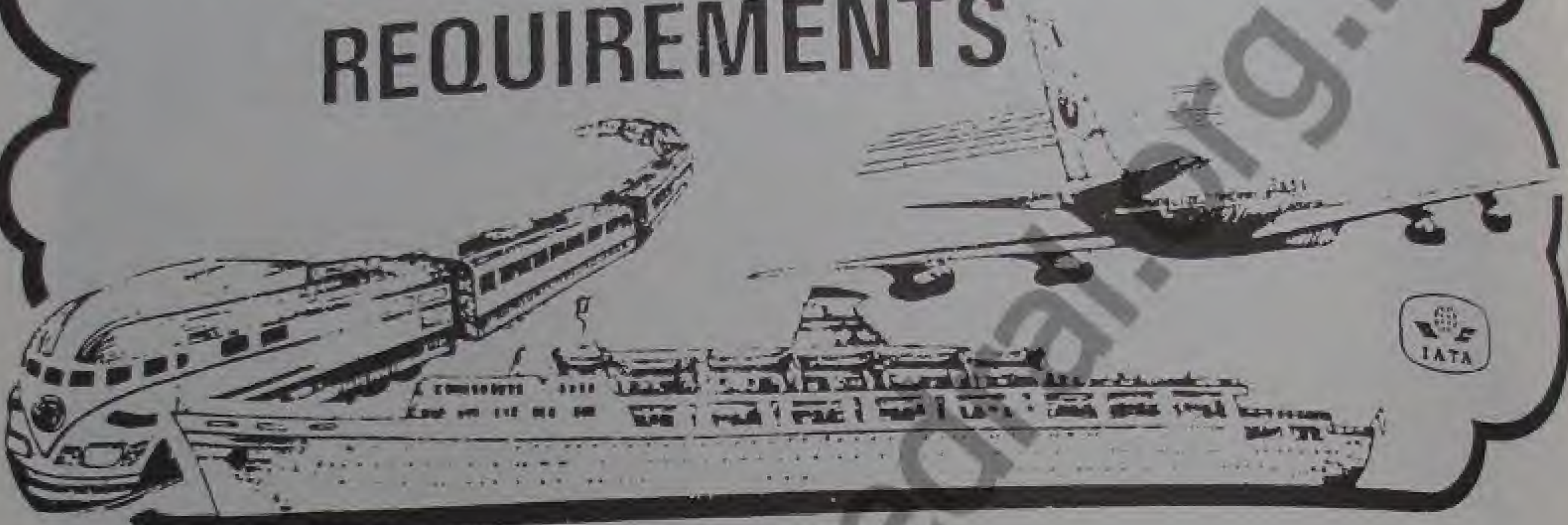

PARDI MOTORS LTD.

N.B. Republic Street, Victoria, Gozo.

Tel. 556678 – 553744

AUTO DEALERS
AUTO SERVICE & SPARES
PANEL BEATING
SPRAY PAINTING
TYRE & RADIATOR REPAIRS

www.gozocathedral.org.mt

ATTIVITAJIET FILANTROPIĊI U RIKREATTIVI

L-attivitajiet filantropiċi ma jonqsux mill-Kalendarju tal-ħajja tal-parroċċa tal-Katidral, darbtejn fis-sena jinġabru għotjiet ta' flus u ta' oġġetti ta' l-ikel għat-tfal ta' l-Istituti tal-Karita li għandna fid-djoċesi. Ir-ritratt juri l-okkażżjoni ta' waħda minn dawn l-offerti tal-parruċċani tal-Katidral.

Nhar Ħamis ix-Xirka fit-23 ta' Marzu 1989, Mons Arċipriet bierek il-mejda ta' l-Appostli. Jiġu magħżula tfal li jkunu aktar attivi fil-ħidmiet taċ-Ċentru Parrokkjali. L-istess tfal f'din iċ-ċirkustanza joffru xo oġġetti ta' l-ikel li jkun imisshom min din il-Mejda ta' l-Appostli lit-tfal anqas ixxurtjati minnhom. Ir-ritratt lil Mons. Arċipriet ibierek din il-Mejda ta' l-Appostli.

Fil-31 ta' Mejju 1989 fil-Katidral inżamm kunċert ta' mużika sagra mid-Dorset Youth Orchestra li kienet tlaħħaq 'l fuq minn 80 ruħ. Għal dan il-kunċert il-Knisja kienet fgata min-nies.

Fit-30 ta' April 1989 fis-sala taċ-Ċentru Parrokkjali nżammet Serata Marjana li fiha ħadu sehem bosta tfal, żgħażagħ u adulti tal-parroċċa kif juru dawn ir-ritratti.

www.gozocathedral.org.mt

Fil-bidu tax-xahar ta' April din is-sena tfakkru b'ikla speċjali żewġ okkażjonijiet partikulari eghluq it-22 sena mill-ordinazzjoni episkopali ta' Mons Isqof N. Cauchi li kienet saret il-Katidral fid-9 t'April 1967 u eghluq it-32 sena mill-Ordinazzjoni Saċerdotali ta' Mons. Arċipriet li kienet saret il-Katidral fis-6 ta' April 1987. Ir-ritratt tan-nahz ta' isfel juri lil Mons. Isqof mas-Saċerdoti tal-Parroċċa waqt din l-ikla u r-ritratt tan-naha ta' fuq juri x'uhud minn dawk li attendew ghal din l-ikla.

Matul is-Sena l-Vigarju Parrokkjali Dun Girgor Grech ta' spiss jorganizza ħarġiet għat-tfal u ż-żgħażagħ tal-Parroċċa. Dan ir-ritratt juri xena waqt dawn il-ħarġiet rikreattivi.

Fil-bidu ta' Awissu 1989, il-Vigarju Parrokkjali Dun Girgor Grech mexxa pellegrinaġġ għal Lourdes bil-parruċċani tal-Katidral

Il-Bibljoteka Parrokkjali

Bosta parroċċi f'Malta u Għawdex issa qed jindunaw is-siwi kbir ta' Librerija Parrokkjali li tkun tagħti servizz kuljum lill-parruċċani. Hekk naraw, minn żmien għal żmienm jiġu inawgurati Libreriji ġodda fi ħdan parroċċi differenti fil-gżejjer tagħna.

Il-Bibljoteka Parrokkjali tal-Katidral issa tippossiedi 'l fuq minn 18,000 ktieb u ilha toffri servizz ta' self ta' kotba u ta' riċerka għal aktar minn 8 snin. Dan is-servizz tagħtih lil kulħadd, parruċċani u mhumiex, matul is-sena kollha kuljum, b'eċċezzjoni żgħira ta' 3 ġimgħat matul ix-xahar ta' Awissu, perijodu li fih isir 'stock taking" u reorganiżazzjoni fl-ixkaffi tal-kotba. Din il-Librerija għandha tkun ta' interess għal dawk kollha li għandhom għal qalbhom il-ġid parrokkjali. Insemmu ħaġa waħda biss. Aktar minn mitt student u studenta għamlu użu tajjeb minn din il-Librerija billi ssellfu kotba matul is-sena skolastika 1988/1989. Numru ieħor imdaqqas ta' studenti ta' skejjel sekondarji għamlu riċerka għal proġetti skolastiċi u "assignments" oħra. Il-Librerija parrokkjali tal-Katidral tinsab attrezzata tajjeb b'enċiklopediji u materjal ieħor ta' riferenza. Issa din l-opra kbira, wisq akbar milli jistgħu jobsru bosta mill-parruċċani tagħna ma saritx f'daqqa waħda u mix-xejn. Il-Librerija parrokkjali tal-Katidral hija frott ta' ġenerosità u sagrifiċċju kbir ta' diversi ndividwi li kull ma joffru u jagħmlu jagħmluh bi skop ta' promozzjoni umana u xejn iżjed.

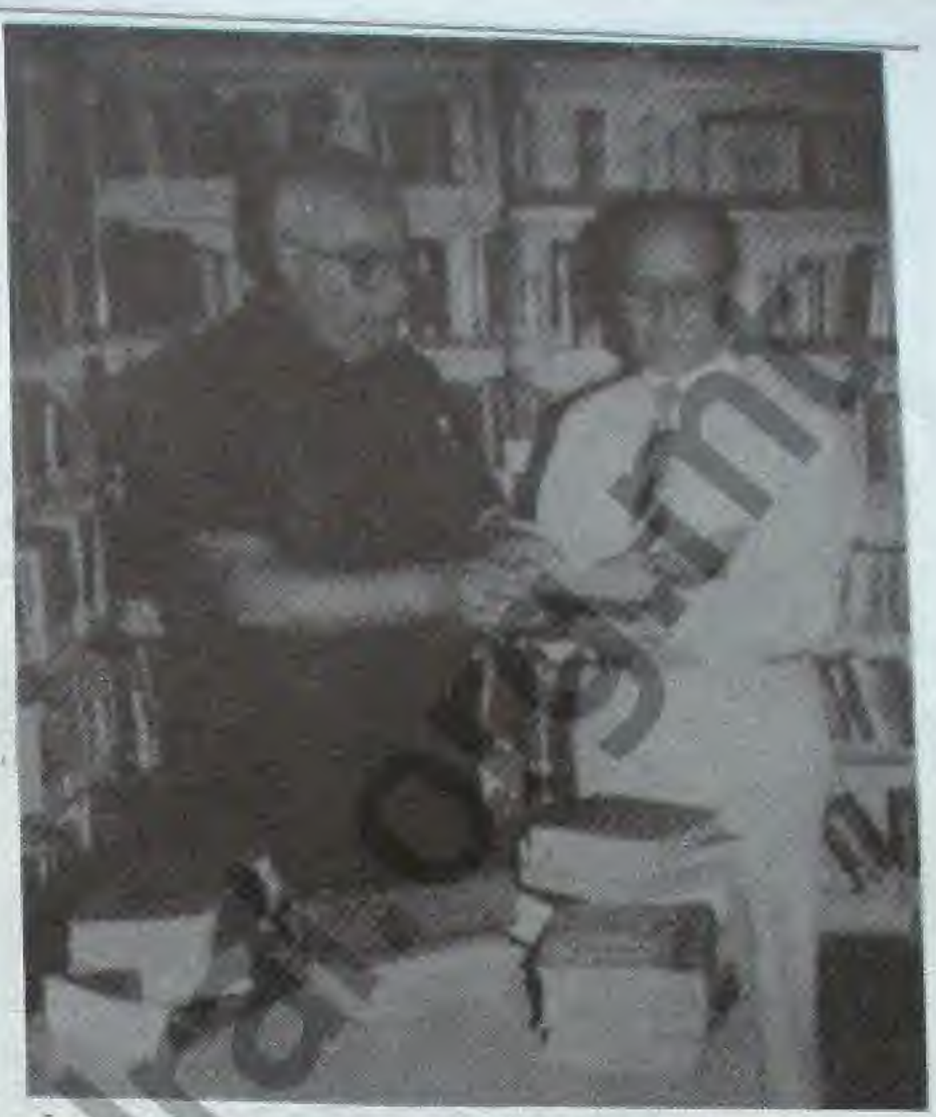

Int li qed taqra, saqsi lilek innifsek u ara tistax b'xi mod tgħin lil din l-Opra Parrokkjali:

(a) Għandek xi kotba speċjalment tat-tfal, li tista' tiddisponi minnhom?

(b) Tista' toffri xi ħaġa tal-flus biex jinxtraw xkaffi u materjal ieħor ta' siwi għal Librerija?

(c) Tixtieq toffri xi ħin fil-ġimgħa biex tgħin fir-"running" ta' l-istess Librerija?

Fl-aħħarnett nagħmel appell biex kull min iħobb l-avanz intellettwali tiegħu nnifsu jinkiteb membru tal-Librerija. Għas-sena li ġejja, 1989/1990, hemm il-pjan li ntejjbu ħafna s-servizz tar-Reading Room billi mal-bosta magazines u gażetti li diġa nirċievu inżidu oħrajn li ma għandniex.

Id-Ditta GEORGE ZAMMIT & SONS

ta' 71 Old Mint Street, Valletta, Malta.

Tel: 640902

Għandha l-pjaċir tavża lill-klijenti tagħha li għadha tilqa' kull xogħol ta' rakmu kif ukoll kull xogħol ta' Artiġjanat. Timporta wkoll Damask tal-Palma, Lampassi u Drapijiet oħra għall-Knejjes.

Il-passat huwa l-garanzija ta' Ditta serja ta' GEORGE ZAMMIT & SONS, li ġo kull Knisja ta' Malta u Għawdex għandha xi Opri.

Ilkoll kemm aħna xi darba jew oħra xtaqna nixtru xi ħaġa fil-pront u sibna li ma kellniex flus biżżejjed fuqna.

Meta tiftaħ kont kurrenti mal-Mid-Med Bank tkun tista' tħallas l-ispejjeż kollha b'ċekk. B'hekk filwaqt li tiffranka l-ħin u l-inkonvenjenza, tkun taf fejn int fi flusek.

Staqsi sabiex tiftaħ kont kurrenti f'waħda mill-44 fergħa tal-Bank f'Malta jew Għawdex.

Mid-Med Bank

L-Akbar Bank f'Malta

www.cathedral.org.mt

WERREJ ANALITIKU
ta'
L-GĦID TA' L-ASSUNTA
Il-Katidral t'Għawdex
Nru. 1 (1966) - nru. 23 (1988)

miġbur minn Ġwann Azzopardi, S.J.

Amerika. L-arċipriet fil-Kanada u l-nru. 13 (1978), pp.23-9.

Animarum" 1678-1794, b'dawl għall-istorja tal-Matriċi - Kolleġġjata ta' l-Assunta. Status nru. 23 (1988), pp.2-5.

Architect's appreciation. Gozo Cathedral -- an nru. 11(1976), p.12.

Arkitettura tiegħu. Il-Katidral t'Għawdex. Tagħrif fil-qosor dwar l- nru. 12 (1977), pp.12-15.

Arkivju tal-knisja Katidrali t'Għawdex. L- nru. 8 (1973), pp.1, 11.

Arti audio-viżiva. Il-verġni Maria fl- nru.23 (1988), pp.10-17.

fil-Katidral. Xogħlijiet ta' l- nru.6 (1971), pp.1,8.

Assumption of Our Lady, 15th August, 1977: poem. On the feast of the nru. 12 (1977), p.9.

: poem. The nru. 14 (1979), pp.28-9.

Assunta fis-seklu XVII (1663-79). Ħjiel minn ġrajjiet il-parroċċa ta' l- nru.9 (1974), pp.6-8.

fis-sena 1678. Il-komunità parrokkjali tal-Matriċi kolleġġjata ta' l- nru. 19 (1984), pp.2-5.

f'Għawdex (1623-72). Kronoloġija dokumentata ta' ġrajjiet il-Kolleġġjata ta' l- nru. 15 (1980), pp.2-9.

Storja tal-Kor Marija nru. 6 (1971), p.11.

ta' Għawdex tmexxiet minn żewġ Kappillani. Meta l-matriċi ta' l- nru. 17 (1982), pp.2-4

300 sena ilu. Il-Matriċi Kolleġġjata ta' l- nru. 23 (1988), pp.6-9.

Awstralja. L-arċipriet tal-Katidral fl- nru. 12 (1977), pp.22-3.

Ballata tal-"Convoy" ta' S. Marija. Il- nru. 7(1972), p.8.

Biblijoteka parrokkjali tal-Katidral -- Għawdex. Il- nru. 20 (1985), pp.15-17; 21 (1986), pp.11-13.

Bondi dwar il-festi liturġiċi fil-knisja Matriċi. Manuskritt tal-Kan. Gaetanu nru. 5 (1970), pp.6-7.

Cassar fis-sena 1800. Xewqa ta' Djoċesi u ta' tribunal ta' l-appell f'Għawdex f'talba mqiegħda ħażin mill-Arċipriet nru. 13 (1978), pp.7-10.

Cathedral -- an architect's appreciation. Gozo nru. 11 (1976), p.12.

Cauchi: 25 sena saċerdot -- 10 snin Isqof. L-E.T. Mons. Nikol nru. 12 (1977), pp.24-8.

Ċentinarju tal-mewt tal-papa Piju IX: omelija. Tifkira taċ- nru. 13 (1978), pp.3-6.

"Convoy" ta' S. Marija. Il-ballata tal- nru. 7 (1972), p.8.

Cotoner u l-ħatra ta' żewġ kanoniċi fil-knisja Matriċi (1671-74).

Il-Gran Mastru Nikol nru. 13 (1978), pp.11-12.

l-knisja Matriċi ta' għawdex, 1663-80. Il-Gran Mastru Nikol nru.11 (1976), pp.4-5.

Djoċesi għalih. It-talba lir-Re Ferdinandu III ta' Sqallija biex Għawdex jinqata' fi nru. 12 (1977), pp.2-8.

Mons. Lwiġi Fernandez, delegat pontifiċju, ifisser il-ferħ talli Għawdex sar nru. 20 (1985), pp.6-8. u ta' tribunal ta' l-appell f'Għawdex f'talba mqiegħda ħażin mill-Arċipriet Cassar fis-sena 1800. Xewqa ta' nru. 13 (1978), pp.7-10.

Episcopo. It-testment ta' Nucio de nru. 9 (1974), p.12.

Ferdinandu III ta' Sqallija biex Għawdex jinqata' fi Djoċesi għalih. It-talba lir-Re nru. 12

www.gozocathedral.org.mt

(1977), pp.2-8.
Fernandez, delegat pontifiċju, ifisser il-ferħ talli għawdex sar Djoċesi. Mons. Lwigi nru. 20
(1985), pp.6-8. Festa storika u nazzjonali ta' S. Marija. Il- nru. 1 (1966), p.2.
Filippu. Il-kwadru ta' S. nru.8 (1973), pp.10-11.
Franġisk di Paola fil-knisja Kattidrali t'Għawdex. Il-kwadru ta' S. nru 2 (1967), pp.1,9.
Furbani jaħbtu għall-Maltin fi triqthom lejn għawdex għal S. Marija. Il- nru. 21 (1986), pp.2-4.
Gonzi fil-knisja Katidrali t'għawdex. Il-monument ta' l-Arċisqof Mikiel nru.12 (1977), pp.29-32.
u l-knisja Katidrali ta' Għawdex. L-Arċisqof Mikiel nru. 19 (1984), pp.14-17.
Gran Mastru Nikol Cotoner u l-ħatra ta' żewġ kanoniċi fil-knisja Matriċi (1671-74). Il- nru. 13 (1978), pp.11-12.
l-knisja Matriċi ta' Għawdex, 1663-80.
Il- nru. 11 (1976), pp.4-5.
Grech Delicata J.U.D. L-Isqof Monsinjur Anton nru. 11 (1976), pp.1, 11.
Gżejjer Maltin. S. Marija, Padruna speċjali u S.Pawl, Padrun prinċipali tal- nru. 18 (1983), pp.9-10.
Gżira tal-madonna. Sittin kappella Marjana fuq il- nru. 21 (1986), pp.6-10.
Ġużepp. Il-kwadru ta' S. nru. 7 (1972), p.4.
Għanja tal-ħamsa u għoxrin: poeżija. L- nru. 16 (1981), p.34.
Għawdex minn dejjem qiem lil S. Marija nru. 7 (1972), pp.6-7; nru. 8 (1973), pp.12,11; nru. 9 (1974), pp.4-5.
Ħatra, konsagrazzjoni u ngress ta' l-Isqof Pietru Pace. 100 sena ilu: il- nru. 12 (1977), pp.10-15.
Ħidma pastorali 1962-87. Wara 25 sena ta' nru. 21 (1986), pp.12-19.
Isqof. L-E.T. Mons. Nikol Cauchi: 25 sena saċerdot – 10 snin nru. 12 (1977), pp.24-8.
Monsinjur Anton Grech Delicata J.U.D. L- nru. 11 (1976), pp.1, 11.
L-Istatwa tal-Assunta. Għeluq il-75 sena tal- nru. 7 (1972), pp.1, 11. ta'S. Marija. Evalwazzjoni tal-ħajja pastorali fil-Katidral bis-saħħa ta' l- nru. 16 (1981), pp.18-22.
Kanada u l-Amerika. L-arċipriet fil- nru. 13 (1978), pp.23-9.
Kapitlu tal-Katidral ta' 100 sena ilu fi żmien l-Isqof Pietru Pace. Il- nru 19 (1984), pp.10-12.
Kappella Marjana fuq il-gżira tal-madonna. Sittin nru. 21 (1986), pp.6-10.
Kappillani. Meta l-matriċi ta' l-Assunta ta' Għawdex tmexxiet minn żewġ nru. 17 (1982), pp.2-4.
Kastel ta' Għawdex. Ittra tas-sena 1767 li tagħti xhieda ta' l-importanza tal-Kolleġġjata ta' l-Assunta fil- nru. 15 (1980), pp.13-15.
Kattidral. Aktar dati importanti fl-istorja tal-
nru. 2 (1967), pp. 4-6;
nru. 3 (1968), pp.4-5;
nru. 4 (1969), pp.6-7;
nru. 5 (1970), pp.4;
nru. 6 (1971), pp.4.
Il-mużew il-ġdid tal- nru. 15 (1980), pp.10-12.
L-isqof Ġużeppi pace u l- nru. 7 (1972), p.8.
sa jiftaħ. Il-mużew tal- nru. 14 (1979), pp.19-20.
ta' għawdex. Lejn dawl storiku fl-imgħoddi tal- nru. 8 (1973), pp.6-8.
Ġrajjiet ta' mitt sena ilu fil- nru. 7 (1972), pp.1, 11.
Il-ftuħ tal-Kungress Ewkaristiku Djoċesan tal-1929 fil- nru. 14 (1979), pp.9-11.
Tagħrif fil-qosor dwar l-arkitettura tiegħu. Il- nru.12 (1977), pp.9-11.
Kolleġġjata ta' l-Assunta f'għawdex (1623-72). Kronoloġija dokumentata ta' ġrajjiet il- nru. 15 (1980), pp.2-9. fil-Kastel ta' Għawdex. Ittra tas-sena 1767 li tagħti xhieda ta' l-importanza tal- nru.15 (1980), pp.13-15.
Kor Marija Assunta. Storja tal- nru. 6 (1971), p.11.
Kungress Ewkaristiku Djoċesan tal-1929 fil-Katidral t'Għawdex.

www.gozocathedral.org.mt

Il-ftuħ tal- nru. 14 (1979), pp.9-11.
Kwadru ta' l-Assunta fil-Kattidral t'Għawdex. Il- nru. 1 (1966), pp.1,7.
tal-Madonna tar-rużarju. Il- nru. 4 (1969), pp.1, 4.
ta' Solidad. Il- nru. 9 (1974), p.10.
ta' S. Filippu. Il- nru. 8 (1973), pp.10-11.
Franġisk di Paola fil-knisja Kattidrali t'Għawdex. Il- nru. 2 (1967), pp.1,9.
Ġużepp, Il- nru. 7 (1972), p.4.
Libertano iżur il-Matriċi tal-Assunta fis-sena 1585. Il-viżitatur Mons. Ascanio nru. 14 (1979), pp.2-4.
Luqa fil-Katidral t'Għawdex. Xbieha tal-Madonna mpinġija minn S. nru. 14 (1979), pp.5-8.
Maħnuq. Id-Duttur Nikolanġ nru. 6 (1971), p.10.
Maltin fi triqthom lejn Għawdex għal S. Marija. Il-furbani jaħbtu għall- nru. 21 (1986), pp.2-4.
S. Marija, Padruna speċjali u S. Pawl, Padrun prinċipali tal-Gżejjer nru. 18 (1983), pp.9-10.
Maria fl-arti audio-viżiva. Il-verġni nru. 23 (1988), pp.10-17.
Għawdex minn dejjem qiem lil S. nru. 7 (1972), pp.6-7; 8 (1973), pp.12, 11;
9 (1974), pp.4-5.
Il-bini tul is-sekli tal-Matriċi ta' S. nru. 20 (1985), pp.3-5; nru. 21 (1986), pp.6-8.
tama tagħna: poeżija. Lil nru. 11 (1976), pp.10-11.
1726. Il-bidu tal-purċissjoni ta' S. nru 19 (1984), pp.6-9.
1897-1981. S. nru. 16 (1981), pp.4-12.
Matriċi kolleġġjata ta' l-Assunta fis-sena 1678. Il-komunità parrokkjali tal- nru. 19 (1984), pp.2-5.
300 sena ilu. Il- nru. 23 (1988), pp.6-9.
Manuskritt tal-Kan. Gaetanu Bondi dwar il-festi liturġiċi fil-knisja nru.5 (1970), pp.6-7.
ta' l-Assunta fiċ-Ċittadella ta' għawdex bejn 1608 u 1615. Il- nru. 21 (1986), pp.2-4.
fis-sena 1585. Il-viżitatur Mons. Ascanio Libertano iżur il- nru. 14 (1979), pp.2-4.
S. Marija. Il-bini tul is-sekli tal- nru. 20 (1985), pp.3-5; nru. 21 (1986), pp. 6-8. u f'għawdex 1578-1664. Il-bidu tad-devozzjoni lejn il-Madonna tar-rużarju fil-nru. 18 (1983), pp.6-8.
Monument ta' l-Arċisqof Mikiel Gonzi fil-knisja Katidral t'Għawdex. Il- nru. 12 (1977), pp.29-32.
Mużew il-ġdid tal-Katidral. Il- nru. 15 (1980), pp.10-12. tal-Kattidral. Il- nru. 6 (1971), p.8.
sa jiftaħ. Il- nru. 14 (1979), pp.19-20.
Pace. Il-Kapitlu tal-Katidral ta' 100 sena ilu fi żmien l-Isqof Pietru nru. 19 (1984), pp.10-12. u l-Katidral. L-Isqof Ġużeppi nru. 7 (1972), p.8.
100 sena ilu: il-ħatra, konsagrazzjoni u ngress ta' l-Isqof Pietru nru. 12 (1977), pp.10-15.
Papa Piju IX: omelija Tifkira taċ-ċentinarju tal-mewt tal-nru. 13 (1978), pp.3-6.
Parroċċa ta' l-Assunta fis-seklu XVII (1663-79). Ħjiel minn ġrajjiet il- nru. 9 (1974), pp.6-8.
Parrokkjali tal-Katidral -- Għawdex. Il-biblijoteka nru. 20 (1985), pp.15-17.
Pastorali fil-Katidral bis-saħħa ta' l-istatwa ta' S. Marija. Evlawazzjoni tal-ħajja nru. 16 (1981), pp.18-22. ta' Għawdex fis-sena 1688. Il-problemi nru. 18 (1983), pp.2-5.
Problemi pastorali ta' għawdex fis-sena 1688. Il- **ibidem.**
Purċissjoni ta' S. Marija, 1726. Il-bidu tal- nru. 19 (1984), 6-9.
Rużarju fil-Matriċi u f'għawdex 1578-1664. Il-bidu tad-devozzjoni lejn il-Madonna tar- nru. 18 (1983), pp.6-8.
Il-kwadru tal-Madonna tar- nru. 4 (1969), pp.1,4.
Scicluna 1928-62. Dun Franġisk nru. 21 (1986), pp.29-30.
Sena internazzjonali tal-paċi **ibidem,** p.9.
"Status Animarum" 1678-1794, b'dawl għall-istorja tal-Matriċi Kolleġġjata ta' l-Assunta nru.23 (1988), pp.2-5.
Testment ta' Nucio de Episcopo. It- nru. 9 (1974), p.12.
Vella, D.D. Hamsin sena wara mewtu. Monsinjur Arċidjaknu Lwiġi nru. 13 (1978), pp.19-22.

Werrej Ġenerali ta' din ir-rivista, ara nru. 21 (1986), pp.34-6.

www.gozocathedral.org.mt

Ikkontribwew għal din ir-Rivista

Electra Hotel
Marsalforn, Gozo.
Meylak Jewellery
Republic Street, Victoria.
Gozo United Rent-A-Car
Republic Street, Victoria.
Home Mart
Republic Street, Victoria.
C. & S Supermarket
Main Gate Street, Victoria.
Kelina's Jewellery
Karl Bondi Street, Victoria.
Abela Pharmacy
De Soldanis Street, Victoria.
Palm Pharmacy
Palm Street, Victoria.
Lantern Hotel
Marsalforn, Gozo
The Mermaid Bar & Restaurant
Marsalforn, Gozo.
Odyssey Bar & Restaurant
Marsalforn, Gozo.
Lorry Fenech
Sannar Road, Victoria.
The Smugglers Cave
Marsalforn, Gozo.
Arzella Bar
Menqa, Marsalforn.
May's Boutique
Republic, Street, Victoria.
V. Sultana Vulcanizer
Republic Street, Victoria.
Castle Pharmacy
Main Square, Victoria.
Kenur Bar & Restaurant
Xlendi Street, Xlendi.
Tritons Bar & Restaurant
Marsalforn, Gozo.
Duke of Edinburgh Hotel
Republic Street, Victoria.
Doris Jewellery
St. Andrew Street, Victoria.
Ġorġ Farrugia, Carpenter
Capuchin's Street, Victoria.
Gozo Garage
Xagħra Road, Victoria.

WERREJ

1. Messaġġ ta' l-Arċipriet 1
2. 125 SENA ILU - Il-Matriċi ta' Santa Marija saret Katidral 3
3. L-Isqof Alpheran de Bussan fl-ewwel viżta Pastorali fil-Matriċi Kolleġġjata ta' Għawdex fis-sena 1729 7
4. Il-Kwadru tas-Salvatur fil-Katidral 11
5. Il-Parroċċa fl-Istorja tal-Knisja 15
6. Kronaka tal-Parroċċa 32
7. The Monuments at the Gozo Cathedral Church 37
8. Ġrajjiet Importanti ta' Matul is-Sena 44
9. Ħajja Pastorali bir-Ritratti 49
10. Il-Bibljoteka Parrokkjali 59
11. Werrej Analitiku ta' l-Għid ta' l-Assunta 61

www.gozocathedral.org.mt

Il-"Bearer Account"

Segretezza sħiħa.

Jasal żmien
meta l-finanzi personali għandhom jinżammu
għal kollox privati u sigrieti. Ma tkunx trid turi
ruħek u sadattant trid li flusek jiżdiedu.
Ma għandek għalfejn tħabbel rasek xejn;
tkellem man-nies li jifhmu.

Il-Bank of Valletta,
bl-44 fergħa tiegħu mifruxin ma' Malta u Għawdex,
joffrilek **Kont Innumerat "Bearer",**
kemm "Fixed" kif ukoll "Savings".
Dan hu kont li ma jeħtieġ ebda isem, ebda
karta ta' identità, lanqas biss firma.
Dan hu kont li jagħti rata ta'
mgħax sa 4½* fil-mija.
Il-Bank of Valletta jagħtik
segretezza sħiħa waqt li flusek
jistgħu jiżdiedu.

Għal aktar tagħrif mur f'waħda mill-fergħat tal-Bank of Valletta f'Malta jew Għawdex.

**Suġġett għal-"Bearer Levy".*

Bank of Valletta

B'impenn fl-iżvilupp ta' Malta

Produced and Designed by J.F. Advertising

www.gozocathedralorg.mt

BREWED & BOTTLED BY
SIMONDS FARSONS CISK LTD
MRIEHEL MALTA
CISK
1980
1980
LAGER
...a taste
of success.